

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

VIOLETA ŠABLINSKAJA
(VERSLO TEISĖ)

UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGA
NESUTARTINĖMIS PRIEMONĖMIS
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. Olga Petroševičienė

2015

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. VEIKSNIAI SĄLYGOJANTYS BENDROVĖS KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGĄ NESUTARTINĖMIS PRIEMONĖMIS	9
1.1. Nepakankama sutarčių veikimo apimtis	9
1.2. Bendrovės kontrahentės piktnaudžiavimas savo padėtimi	11
1.3. Skolininkės nemokumas	13
1.4. Skyriaus apibendrinimas.....	14
2. BENDROVĖS KAPITALO PALAIKYMŲ PRIEMONĖS	15
2.1. Kapitalo palaikymo instituto elementai	16
2.2. Lietuvos Respublikoje naudojamos bendrovės kapitalo palaikymo priemonės	18
2.3. JAV naudojamos bendrovės kapitalo palaikymo priemonės	21
2.4. Jungtinėje Karalystėje naudojamos kapitalo palaikymo priemonės	23
2.5. Vokietijos Federacijoje naudojamos kapitalo palaikymo priemonės.....	24
2.6. Lietuvoje taikomų kapitalo palaikymo priemonių įvertinimas.....	25
2.7. Skyriaus apibendrinimas.....	26
3. BENDROVĖS ORGANŲ ATSAKOMYBĖ KAIP KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖ.....	28
3.1. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (<i>piercing the corporate veil</i>) doktrina.....	29
3.1.1. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (<i>piercing the corporate veil</i>) doktrinos taikymas Lietuvos Respublikoje.....	30
3.1.2. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (<i>piercing the corporate veil</i>) doktrinos taikymas JAV	32
3.1.3. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (<i>piercing the corporate veil</i>) doktrinos taikymas Jungtinėje Karalystėje	34
3.1.4. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (<i>piercing the corporate veil</i>) doktrinos taikymas Vokietijoje	35
3.2. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybė	37
3.2.1. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas Lietuvos Respublikoje	39
3.2.2. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas JAV	41
3.2.3. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas Jungtinėje Karalystėje.....	42

3.2.4. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas	
Vokietijos Federacijoje	43
3.3. Lietuvoje taikomų bendrovės organų atsakomybės kaip kreditorių teisių apsaugos priemonių įvertinimas.....	44
3.4. Skyriaus apibendrinimas.....	45
4. KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS SKOLININKĖS NEMOKUMO AKIVAIZDOJE	47
4.1. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas Lietuvos Respublikoje	50
4.2. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas JAV	54
4.3. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas Jungtinėje Karalystėje.....	56
4.4. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas Vokietijos Federacijoje	58
4.5. Lietuvoje taikomų kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje įvertinimas.....	59
4.6. Skyriaus apibendrinimas.....	60
5. KITOS NESUTARTINĖS KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS.....	61
5.1. Bendrovės dalyvių suteiktų paskolų subordinavimo doktrina.....	61
5.2. Informacinės kreditorių garantijos.....	63
5.3. Privalomas civilinės atsakomybės draudimas	65
5.4. Lietuvos Respublikoje naudojamų kitų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių įvertinimas	66
5.5. Skyriaus apibendrinimas.....	67
6. IŠVADOS	68
7. PASIŪLYMAI	70
8. LITERATŪROS SĄRAŠAS	72
9. ANOTACIJA	79
10. ANNOTATION.....	80
11. SANTRAUKA.....	81
12. SUMMARY	82
13. SAŽININGUMO DEKLARACIJA.....	83

ĮVADAS

Tyrimo problema. Ar įstatymų leidėjui ir teismų praktikai tikslinga ir kokia apimtimi tikslinga reguliuoti kreditorių teisių apsaugą nesutartinėmis priemonėmis?

Temos aktualumas. Dėl išsivysčiusios juridinio asmens ribotos atsakomybės doktrinos, kreditorių teisių bei interesų apsauga yra vienas pagrindinių bendrovių teisės tikslų¹, mintį, kad kreditorių teisių apsauga yra vienas pagrindinių bendrovių teisės tikslų palaiko ir teisininkai². Kreditorių teisių apsaugos priemonių tiek teisės doktrinoje, tiek teisės aktuose galima rasti įvairių. Kadangi šalys daugumoje atvejų bendradarbiauja sudarydamos sutartis, dažniausiai bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonės siejamos su sutartiniais santykiais (pvz., prievolių užtikrinimas netesybomis, baudomis, įkeitimu ir pan). Tačiau sutartis nėra vienintelis įrankis, kuriuo kreditorius gali naudotis, siekdamas savo teisių ir interesų apsaugos. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais, pvz., įmonės bankroto atveju, sutartis apskritai tampa neveiksminga ir visiškai nesaugo kreditoriaus interesų, jau nekalbant apie kreditorius, kurių reikalavimas atsiranda nesavanoriškai.

Atkreiptinas dėmesys į Įmonių bankroto valdymo departamento pateikiamą statistiką. Anot statistinio tyrimo *“Išregistruotų dėl bankroto įmonių kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės“*, trečiosios eilės įmonių kreditorių reikalavimai yra tenkinami mažiausia apimtimi – tik 2,7 proc. trečiosios eilės kreditorių reikalavimų buvo patenkinta nuo 1993 m. iki 2012 m. (neįskaitant įkeitimu užtikrintų prievolių)³. Tačiau, trečiosios eilės kreditoriai sudaro *didžiąją dalį* įmonės kreditorių, jų reikalavimų suma yra *didžiausia*⁴.

Nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės turi dvejopą poveikį – viena vertus, jų tikslas apsaugoti kreditorių teises, kita vertus, jos riboja verslininkystės laisvę, apsunkina bendrovės papildomomis pareigomis. Kreditorių teisių apsaugos priemonės ypač skirtingai reguliuojamos kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų sistemose. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV), Jungtinėje Karalystėje laikoma, kad kreditoriai, būdami patyrę ir profesionalūs rinkos dalyviai, patys gali užtikrinti savo teisių ir interesų apsaugą. Tokiu būdu kreditorių ir skolininkų

¹ Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendrovės steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo. [1977] OL L26.

² Mulbert, P. A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection– or: a High – Level Framework for Corporate Creditor Protection // ECGI Working Paper Series in Law, 2006, 60/2006. Prieiga per internetą <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=883625> Žiūrėta 2015-04-14.

³ Įmonių bankroto valdymo departamentas prie LR ūkio ministerijos. Išregistruotų dėl bankroto įmonių kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės. Vilnius, 2013-09-02, Nr.(8.15.)A4-741.

⁴ Ibid.

santykiai yra reguliuojami tarpusavio sutartimis, minimaliai kišantis įstatymų leidėjui. Kontinentinės bendrovių teisės tradicijoje laikomasi kitokios pozicijos ir kreditorių bei skolininkų santykiams paliekama mažiau laisvės. Įstatymų leidėjas sukuria ganėtinai griežtas taisykles, reglamentuojančias įmonių steigimą (pvz., sukuriamos griežtos įstatinio kapitalo taisyklės), įmonės dalyvių atsakomybę prieš kreditorius (bendrovės dalyvių atsakomybės taisyklės plačiau žinomos kaip *piercing the corporate veil.*) ir kt. Tokie ženklūs teisės tradicijų skirtumai parodo, kad iki šiol nėra atrastas efektyvus kreditorių teisių apsaugos mechanizmas.

Tyrimo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Nors teisės mokslininkai sutinka su faktu, kad kreditorių teisių apsauga yra vienas pagrindinių bendrovių teisės tikslų, nesutartinėms kreditorių teisių apsaugos priemonėms, jų efektyvumui ir reikalingumui Lietuvos teisės mokslas neskyrė pakankamai daug dėmesio. Kompleksiškai nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės ir su jomis susijusios problemos iki šiol nebuvo ištyrtos.

Trumpai kreditorių teisių apsaugos priemonės, tarp jų ir nesutartinės nagrinėjamos A. Tikniūtės daktaro disertacijoje „*Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*“⁵ bei straipsnyje „*Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema*“⁶ ir eilėje kitų A. Tikniūtės straipsnių. Atskirų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių analizių galime rasti Olgos Petroševičienės daktaro disertacijoje „*Kapitalo palaikymas kaip uždaryjū akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė*“⁷, kur autorė išsamiai išnagrinėja kapitalo palaikymo taisykles. Taip pat šioje disertacijoje O. Petroševičienė fragmentiškai išanalizuoja ir alternatyvias kapitalo palaikymui nesutartines bei sutartines kreditorių teisių apsaugos priemones. Negalima nepaminėti V. Papijanc daktaro disertacijos „*Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius*“, kurioje autorius ištiria keletą nesutartinių kreditorių apsaugos priemonių, atlikdamas išsamų lyginamąjį tyrimą⁸.

Viena daugiausiai ištirtų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių yra juridinio asmens dalyvių ir valdymo organų narių atsakomybė (*piercing the corporate veil*). Šią temą analizavo G. Jakuntavičiūtė⁹, L. Didžiulis¹⁰, A. Tikniūtė¹¹, V. Papijanc¹².

5Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2006

6Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008, Nr. 8(110). P. 57-64.

7Petroševičienė O. Kapitalo palaikymas kaip uždaryjū akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S).

8 Papijanc, V. Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01, S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008.

9Jakuntavičiūtė G. „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“. Daktaro dis. (socialiniai mokslai: teisė (01, S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

10 Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // Justitia. 2008, Nr. 3(69). P. 53–65.

Nemažai reikšmingų tyrimų analizuojant nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones atliko užsienio teisės mokslininkai. Svarbiu laikytinas Hansmann, H., Davies P. and Kraakman, R. darbas „*The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*”¹³, kuriame nagrinėjama bendrovių teisės specifika ir pateikiama tam tikra kreditorių teisių apsaugos priemonių klasifikacija. Pažymėtinas Peter Mülbart darbas „*A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection – or: a High – Level Framework for Corporate Creditor Protection*”¹⁴. Autorius darbe išsamiai ir sistemingai nagrinėja nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones. Aktualiu laikytinas ir lyginamasis autorių Cahn A., Donald D. darbas „*Comparative company law: text and cases on the laws governing corporations in Germany, the UK and the USA*”¹⁵, kuriame be kita ko ištiriami ir palyginami pagrindiniai kreditorių teisių apsaugos mechanizmai, taikomi Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir JAV. Įdomi yra Stanley D. Longhofer ir Stephen R. Peters publikacija „*Protection for whom? Creditor conflicts in bankruptcy*”¹⁶. Autoriai kūrybiškai analizuoja kreditorių teisių apsaugą kontrahentės bankroto proceso metu.

Tyrimo reikšmė. Aukščiau minėti Lietuvos teisės mokslininkų darbai tik fragmentiškai nagrinėjo nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones. Sistemingų tyrimų Lietuvos teisės moksle nagrinėjama tema ir problema nėra, todėl šis darbas turi tiek teorinę tiek praktinę reikšmę.

Autorės atliktas tyrimas sistemiškai ir kompleksiškai analizuoja teorinius bei praktinius nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių taikymo Lietuvos Respublikoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje bei Vokietijoje aspektus. Aptariami nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių požymiai, tikslai, trūkumai.

Šis tyrimas turi ir praktinę reikšmę, kadangi jame pateikiama analizė suteikia galimybę įvertinti kokios nesutartinės bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonės yra veiksmingos ir taikytinos tam tikruose teisiniuose santykiuose. Atliktas tyrimas yra aktualus ir įstatymų leidėjui, kadangi jame analizuojami praktiniai nesutartinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonių privalumai ir trūkumai, tuo pačiu siūlomi šių trūkumų ištaisymo variantai. Darbo praktinė reikšmė nemažiau vertinga ir patiems bendrovių kreditoriams, kadangi suteikia galimybių suvokti bei

11 Tikniūtė A. Akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles probleminiai aspektai. Privatinės teisės doktrina ir praktika : Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui: mokslinių straipsnių rinkinys // Mykolo Romerio universitetas. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2014. P. 133-149.

12 Papijanc V., *supra* note 8. P. 30-114.

13 Hansmann, H. and Kraakman, R. Agency Problems and Legal Strategies. *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. Oxford, OUP, 2004.

14 Mülbart, P. A *supra* note 2.

15 59. Cahn A., Donald D. *Comparative company law: text and cases on the laws governing corporations in Germany, the UK and the USA*. Cambridge: University printing house, 2011.

16 Stanley D. Longhofer ir Stephen R. Peters. *Protection for whom? Creditor conflicts in bankruptcy*. Prieiga per internetą. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=64. Žiūrėta 2015-03-10

pasirinkti efektyvias jų teisių apsaugos priemones.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti pagrindines uždarnosios akcinės bendrovės nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones ir nustatyti Lietuvos Respublikoje taikomų priemonių veiksmingumą bei tikslingumą apsaugant uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teises.

Tyrimo uždaviniai.

1. Nustatyti veiksnius, sąlygojančius uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teisių apsaugos poreikį nesutartinėmis priemonėmis;
2. Išanalizuoti pagrindines nesutartines uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemones ir nustatyti kokios iš jų yra plačiai naudojamos Lietuvos Respublikos teisės aktuose;
3. Išnagrinėti JAV, Jungtinėje Karalystėje bei Vokietijos Federacijoje taikomas pagrindines nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones;
4. Ištirti Lietuvos Respublikoje taikomų pagrindinių nesutartinių bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemonių veiksmingumą ir tikslingumą.
5. Išanalizuoti kitas mažiau populiarias nesutartines uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemones ir nustatyti kokios iš jų yra naudojamos Lietuvos Respublikoje bei kaip jos yra taikomos JAV, Jungtinėje Karalystėje bei Vokietijos Federacijoje.

Tyrimo metodika. *Sisteminės analizės, sintezės* bei *kritinis* metodai leido atskleisti bendrovės kreditorės ir bendrovės skolininkės tarpusavio santykių koreliaciją, nustatyti galimas šalių bendradarbiavimo rizikas. Šie metodai taip pat buvo naudingi nustatant nesutartinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonių tikslingumą bei veiksmingumą.

Lingvistinės analizės, įstatymų leidėjo ketinimų (teleologinis) bei *dokumentų analizės* metodai buvo naudojami analizuojant teisės aktus, įtvirtinusius pagrindines nesutartines uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemones, jų tikslą, taip pat šie metodai buvo taikomi nustatant kokios iš jų yra plačiai taikomos Lietuvos Respublikos teisės sistemoje bei užsienio praktikoje.

Lyginamasis teisėtyros bei *lyginamasis* metodai buvo taikomi tiriant užsienio praktikoje naudojamas nesutartines bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemones, išsiaiškinant užsienio praktikoje naudojamus šių priemonių modelius bei koncepcijas ir jų galimą pritaikymą Lietuvos Respublikos teisiniame reguliavime.

Tyrimo struktūra. Tyrimas pradedamas įvadu, kuriame trumpai apibūdinamas darbas, jo problematika, aktualumas, tyrimo reikšmė. Dėstomosios dalies struktūrą sąlygojo apibrėžti uždaviniai.

Pirmasis tyrimo skyrius skirtas apibrėžti svarbiausius veiksnius bei priežastis, sukuriančias pagrindą bendrovių kreditorių teisių apsaugai naudoti nesutartines priemones. Antrajame skyriuje sistemingai analizuojamas kapitalo palaikymo institutas, jo elementai. Trečiasis skyrius yra skirtas ištirti nesutartinėms kreditorių teisių apsaugos nuo bendrovės piktnaudžiavimo savo padėtimi priemonėms. Šiame skyriuje nagrinėjama bendrovių dalyvių ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina (*piercing the corporate veil*) bei bendrovės vadovų atsakomybės institutas. Ketvirtajame skyriuje ištiriamos kreditorių teisės išskirti restruktūrizavimo bei bankroto bylas, kaip jų teisių apsaugos priemonės. Penktajame skyriuje nagrinėjamos kitos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės, kaip antai bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktrina, informacinės garantijos, privalomas civilinės atsakomybės draudimas. Kiekvienas skyrius dalinamas į poskyrius, kuriuose analizuojamos pačios nesutartinės priemonės, jų taikymas Lietuvos Respublikoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijos Federacijoje bei, remiantis atlikto tyrimo medžiaga, atliekamas atitinkamos nesutartinės priemonės taikymo Lietuvos Respublikoje įvertinimas. Kiekvienas skyrius užbaigiamas apibendrinimu. Visas tyrimas užbaigiamas išvadomis bei pasiūlymais.

Ginamieji teiginiai.

1. Dauguma nesutartinių uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemonių nepagrįstai varžo šalių laisvę ir yra nereikalingos;
2. Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės yra pakankamos efektyviai kreditorių teisių apsaugai.

1. VEIKSNIAI SĄLYGOJANTYS BENDROVĖS KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGĄ NESUTARTINĖMIS PRIEMONĖMIS

Nesiginčijama, kad uždarnosios akcinės bendrovės verslo forma Lietuvos Respublikoje yra populiariausia. Viena pagrindinių šios verslo formos populiarumo priežasčių yra ribota juridinio asmens dalyvių atsakomybė, kuri bendrovės dalyviams suteikia saugumo jausmą bei galimybę priimti rizikingus sprendimus vystant verslą. Viena vertus, tokia juridinio asmens dalyvio prerogatyva yra svarbi garantija verslui plėtotis, kita vertus, tai didelis pavojus juridinio asmens kreditoriams, kurie dėl neapgalvotų ar netinkamų juridinio asmens veiksmų gali prarasti galimybę gauti prievolės įvykdymą.

Bendradarbiaudamos, teisinio santykio šalys visų pirma savo teises siekia apsaugoti sutartimis – aprašyti sutartyse bendradarbiavimo schemą, konfliktinių situacijų sprendimo būdus. Tačiau ne visuomet įmanoma bei tikslinga sudarinėti detalias sutartis, kadangi jų sudarymo ir vykdymo galimybės gali būti ribotos. Nesavanoriški kreditoriai (pvz., darbuotojai, arba tie kreditoriai, kurių reikalavimas atsirado iš delikto) apskritai negali naudotis sutarčių teisės privilegijomis. Be kita ko šalys nėra apsaugotos nuo juridinio asmens dalyvių bei juridinio asmens valdymo organų nesąžiningų ir neapdairių veiksmų, nuo kurių efektyviai apsisaugoti nepadės ir sutartys. Svarbu pažymėti, kad ir iki atsirandant konfliktui, kreditorius turi būti apdairus bei svarstyti apie savo teisių apsaugą visais įmanomais būdais.

Taigi, šiame skyriuje bus išanalizuojamos priežastys, kurios sudaro pagrindą bendrovių kreditorių teises saugoti nesutartinėmis priemonėmis. Skyriuje bus apžvelgti sutarčių trūkumai kreditorių teisių apsaugos kontekste, kontrahentų piktnaudžiavimo savo padėtimi įtaka kreditoriaus teisių apsaugai bei skolininkės nemokumo rizika, kaip svarus veiksnys kreditorių teisių apsaugą reguliuoti nesutartinėmis priemonėmis.

1.1. Nepakankama sutarčių veikimo apimtis

Kreditorių teisių apsauga dažniai yra siejama su sutartimis ir iš to sekančiomis prievolių užtikrinimo priemonėmis. Pradėdamos bendradarbiavimą šalys žodžiu arba raštu aptaria savo bendradarbiavimo schemą, nusprendžia dėl konfliktinių situacijų sprendimo būdų ir kt. Tačiau greitai kintančios rinkos sąlygos neleidžia šalims numatyti visų galimų probleminių bei konfliktinių situacijų. Taip pat sutartis gali nustoti veikti apskritai be šalių valios (pvz., bankroto proceso metu) arba kreditorius gali negauti sutarties įvykdymo ar jo dalies netgi įstatymo pagrindu (pvz., dėl

esminio aplinkybių pasikeitimo – Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 6.204 str. 3 d., arba dėl įvykių pripažįstamų *force majeure* – CK 6.212 str.).

Sutarties efektyvumas priklauso ir nuo šalių subjektyvaus sugebėjimo paruošti tinkamą sutartį arba derėtis dėl sutarties turinio. Jeigu bendrovė negali pasinaudoti kvalifikuoto teisininko pagalba, vargu ar ji sugebės paruošti jos teises tinkamai apsaugančią sutartį. Kita vertus netgi turėdama stiprų teisininką, šalis gali sudaryti jai nepalankią sutartį. Pavyzdžiui, mažas distributorius, pirkdamas prekes iš stambaus tiekėjo negalės daryti įtakos sutarties turiniui, nes stambus tiekėjas nebus suinteresuotas atsižvelgti į distributoriaus interesus, kadangi tiekėjas ir taip yra aprūpintas jo prekių pardavėjais. Kaip pastebi A. Tikniūtė: „rinkos ekonomikos taisyklės veikia tokiu būdu, kad kasdienėje bendrovės veikloje praktiškai neįmanoma nei pasirašinėti ypač detalių kontraktų, nei reikalauti ypatingų prievolių apsaugos priemonių. Teisiniu požiūriu lyg ir nebūtų tam kliūčių, tačiau rinkos dėsniai netoleruoja formalizmo ten, kur nėra stiprios derybinės galios¹⁷.“ Tokiu būdu šalis, neturinti galios derėtis yra priversta nusileisti stambiam kontrahentui, prisiimti neadekvačias pareigas ir negauti savo teisių apsaugos garantijų. Pažymėtina ir tai, kad, jeigu sutarties dalykas šalims atrodo nereikšmingas, joms netikslinga derėtis, nes derybos reikalauja laiko sąnaudų, kurios galėtų būti skirtos paslaugos ar prekės kokybei užtikrinti.

Bendrovės kreditoriui papildomų sunkumų sukelia įstatymų leidėjo numatyti šalies atleidimo nuo atsakomybės pagrindai. Įvykus tam tikroms aplinkybėms pripažintoms kaip *force majeure* (nenugalima jėga)¹⁸, skolininkė gali būti atleidžiama nuo atsakomybės pagal sutartį. Tokiu būdu sąžiningas kreditorius, įvykdęs savo prievolę, netenka teisės gauti įvykdymo. Be kita ko, panaši problema atsiranda ir esant esminiam aplinkybių pasikeitimui, kai dėl tam tikrų priežasčių gali būti pakeičiama sutartis, pvz. teismas, nusprendęs, kad kitai šaliai tampa sudėtinga įvykdyti sutartį, gali ją nutraukti ir pats nustatyti jos nutraukimo sąlygas. Minėtais atvejais sutartis visiškai neapsaugo kreditoriaus ir susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, kreditorius negalės apsaugoti savo teisių bei interesų.

Sutartis yra savanoriškas šalių įsipareigojimas. Kaip žinia „teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią¹⁹.“ Tačiau visai kas kita yra su nesavanoriškais bendrovių kreditoriais, t. y. bendrovių darbuotojais, kreditoriais, kurių reikalavimo teisė atsirado iš delikto. „Šios rūšies kreditoriai neturi galimybės nei *ex ante* susitarti dėl papildomų prievolių užtikrinimo priemonių, nei įvertinti galimos rizikos ar ją valdyti kokiais nors kitais teisiniais ar ekonominiais

17 Tikniūtė A. *supra* note 6. P. 60

18 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262. 6.212 str.

19 Ibid. 6.189 str. 1 d.

būdais.²⁰ Taigi, nesavanoriški kreditoriai, apsaugodami ir gindami savo teises gali naudotis išimtinai tik nesutartinėmis apsaugos priemonėmis.

1.2. Bendrovės kontrahentės piktnaudžiavimas savo padėtimi

Kaip jau buvo minėta, ribotos atsakomybės doktrina suteikia bendrovės dalyviams galimybę jaustis užtikrintai vystant verslą, priimant rizikingus sprendimus, nesibaiminti prarasti daugiau negu buvo investuota į juridinį asmenį. Dėl šios priežasties atsiranda rizika, kad bendrovės dalyviai elgsis nesąžiningai kreditorių atžvilgiu, pvz. išmokės sau dividendus, pablogindami bendrovės finansinę padėtį, versis apgaulinga, pernelyg rizikinga veikla. Tokiu būdu kreditorius gali netgi nežinoti apie jo teisių pažeidimą ir prarasti galimybę patenkinti savo turtinius interesus skolininkei piktnaudžiaujant ribotos atsakomybės prerogatyva.

Kontrahentės piktnaudžiavimo klausimui aktuali ir bendrovės valdymo organų narių padėtis. Juridinio asmens turto atskirumo požymis nesuteikia teisės bendrovės akcininkams dalyvauti kasdienėje įmonės veikloje, todėl juridiniai asmenys savo teises įgyja ir prisiima pareigas per valdymo organus. Šių organų dualistinė prigimtis²¹ ir fiduciariniai santykiai su bendrove sudaro galimybę valdymo organų nariams piktnaudžiauti savo padėtimi bei teisėmis. Kadangi bendrovės valdymo organams taip pat taikoma ribotos atsakomybės doktrina²², jie gali priimti neapgalvotus ir neįvertintus sprendimus, taip pažeisdami tiek bendrovės akcininkų interesus, tiek ir bendrovės kreditorių. Kaip pastebi A. Tikniūtė: „Atsižvelgdamos į tradicinių kreditorių apsaugos priemonių nepakankamumą, dauguma Europos valstybių per du pastaruosius dešimtmečius plėtė kreditorių apsaugą įtvirtindamos papildomas direktorių pareigas²³“.

Ypatinga rizika atsiranda bendrovėse, kuriose yra vienas akcininkas, arba keli nominalūs akcininkai, bet visa valdžia yra sukoncentruota vieno akcininko rankose. Tokiais atvejais dažniausiai pagrindinis akcininkas sutampa su bendrovės vadovu. Bendrovės vadovas turėdamas visą valdžią savo rankose yra laisvas sudaryti arba panaikinti kitus bendrovės valdymo organus, sudaryti jam naudingas sutartis, spręsti dėl įmonės pelno paskirstymo. Nemažiau rizikinga sąžiningumo ir piktnaudžiavimo požiūriu yra įmonių grupės veikla. Skolininkės sukuriamos fiktyvios įmonės, turto

20 Tikniūtė A. *supra* note.6. P. 60

21 Jakuntavičiūtė G. *supra* note. P. 66.

22 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Panevėžio spaustuvė“ b. R. Š., A. B. ir A. G. (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

23 Tikniūtė A. *supra* note 6. P. 61.

perkėlimas iš vienos bendrovės į kitą, turto sumaišymas²⁴ apsunkena kreditoriaus galimybes patenkinti savo reikalavimus ir apginti savo teises.

Reorganizacijos metu, mažinant įstatinį kapitalą, likviduojant įmonę, bendrovė skolininkė veikia remdamasi jai teisės aktais suteiktais įgaliojimais²⁵. Įvairiais atvejais (sukuriant arba panaikinant bendrovės valdymo organus, sudarant didelės apimties paskolos ar kreditavimo sutartis) kreditorius netgi nežino apie įvykius bendrovėje, turinčius įtakos jo reikalavimo patenkinimui. Kadangi bendrovės skolininkės veikla šiuo atveju yra „vidinė“, ji tiesiogiai nepažeidžia subjektinių kreditoriaus teisių, todėl įprastomis teisių apsaugos priemonėmis kreditorius pasinaudoti negali. Problemai išspręsti bendrovių teisėje egzistuoja viena iš nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių - juridinio asmens dalyvių ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina, plačiau žinoma kaip *piercing the corporate veil*²⁶.

Kontrahentė ne visuomet yra suinteresuota atskleisti kreditoriui aktualią informaciją, ypač kalbant apie finansinę informaciją. Siekdama gauti paskolą, vystyti rizikingą projektą kontrahentė gali neatskleisti informacijos apie savo finansus. Taigi siekdamas įvertinti kontrahentės finansinę padėtį, jos galimybes vykdyti išipareigojimus, susiduria su informacijos stoka. Bendrovių teisėje egzistuoja specialios priemonės, skirtos apsaugoti kreditorius nuo kitos šalies piktnaudžiavimo slepiant aktualią finansinę informaciją. Viena iš galimybių kreditoriui atpažinti riziką susijusią su kontrahente yra įmonės pavadinime esanti teisinė juridinio asmens forma. Taip pat daugumos šalių teisinės sistemos reikalauja bendrovių teikti informaciją registrams, kaupiantiems duomenis apie juridinius asmenis. Šiuose registruose kaupiama informacija apie įmonių įstatinį kapitalą, atstovus, valdymo organų narius, finansinę atskaitomybę. Tačiau svarstyтина ar kreditoriui iš tikrųjų pakanka šios informacijos apie kontrahentę. Dažnai siekiant kompleksiskai įvertinti bendrovės mokumą prireikia jos turimų paskolų, kreditų ir kitų skolų analizės, rinkos pokyčių įtakos bendrovės veiklai ištyrimo.

Nesant nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių, bendrovės piktnaudžiavimas savo padėtimi yra daug labiau tikėtinas, kadangi skolininkės neveiks jokie „teisiniai stabdžiai“ ar neigiami teisiniai padariniai jai veikiant pernelyg rizikingai, apgaulingai ar nesąžiningai.

24 V. Papijanc, *supra* note 8. P. 33

25 Тарасенко Ю. А. Кредиторы: защита их имущественных прав. Юркнига, 2004. С. 9.

26 Plačiau *piercing the corporate veil* institutas nagrinėjamas šio tyrimo 3.1. poskyryje.

1.3. Skolininkės nemokumas

Bendrovės kreditorius yra suinteresuotas, kad bendrovė skolininkė veiktų pelningai ir tinkamai vykdytų savo prievoles. Kai skolininkė patiria finansinių sunkumų padidėja rizika, kad ji ims švaistyti, slėpti savo turtą, arba ims per daug rizikingų projektų²⁷. Kai bendrovės skolos viršija jos mokumo galimybes skolininkė nustoja vykdyti savo prievoles ir kreditorius gauna pirmuosius signalus, kad kontrahentė turi finansinių sunkumų. Nuo kontrahentės finansinių sunkumų nėra apsaugotas nei vienas kreditorius, kadangi bendrovės nemokumas gali būti sąlygotas tiek objektyvių priežasčių (nepalankios rinkos sąlygos, politinės ar geopolitinės priežastys, stichinės nelaimės) tiek ir subjektyvių, t. y. nulemtų netinkamai pasirinkto verslo modelio, aplaidaus valdymo ar nesąžiningumo. Bet kuriuo atveju skolininkės nemokumas sukuria problemų kreditoriui ir jis turi kuo skubiau imtis veiksmų, siekdamas atgauti bent dalį savo skolos. Tačiau retas kreditorius, laiku negavęs prievolės įvykdymo, yra suinteresuotas galvoti apie skolininkės bankroto procedūros pradžią. Kai kurie kreditoriai linkę kreiptis visų pirma į teismą, manydami, kad skolininkė įvykdys teismo pripažintą reikalavimą, tačiau skolininkė jau bus nepajėgi gražinti skolos, nes bus nemoki ir neturės jokių išteklių. Tokiu būdu kreditorius sugaišta daug brangaus laiko, pinigų ir negauna įvykdymo, nes anksčiau ar vėliau skolininkei bus iškelta bankroto byla ir jo reikalavimas stos į bendrą kreditorių reikalavimų eilę.

Pastebėtina, kad žinia apie skolininkės bankrotą yra viena nemaloniausių kreditoriams. Manoma, kad bankrotas yra ilgas ir sudėtingas procesas, kurio pabaiga retai būna sėkminga kreditoriui. Kita vertus, kuo anksčiau bus pradėta bankroto procedūra, tuo didesni šansai atgauti bent dalį skolos. Jeigu skolininkė ilgą laiką neatsiskaito su kreditoriumi (ir to priežastimi nėra skolos nepripažinimas), atsiranda didelė tikimybė, kad bendrovė turi kitų kreditorių ir jos skolos su kiekviena diena auga. Be kita ko gali atsirasti ir kreditorių, kurie nesąžiningais veiksmais sieks atgauti skolą.

Pažymėtina, kad bankroto procedūra yra skirta kreditorių teisių apsaugai ir yra viena iš nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių. *Stanley D. Longhofer* ir *Stephen R. Peters* savo veikale „Kieno apsauga? Kreditorių konfliktai bankroto procese“ pateikia pasaulio be bankroto teisės modelį²⁸. Autoriai nurodo, kad tokiame pasaulyje labiausiai pasisektų tam, kas pirmasis kreiptųsi į teismą ir privačiame ginče patenkintų savo reikalavimą. Kiti kreditoriai negautų nieko, arba gautų tai, kas liktų po pirmojo, t. y. vyktų kreditorių lenktynės be taisyklių. Kaip pažymėjo

27 Hansmann, H., Davies P and Kraakman, R. *supra* note 13. P. 73.

28 Stanley D. Longhofer ir Stephen R. Peters. *supra* note 16.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas: „Bankroto instituto paskirtis yra apsaugoti pirmiausia nemokaus skolininko, nebegalinčio tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimus, kreditorių teises ir interesus. Bankroto procedūra siekiama patenkinti ne pavienių kreditorių, žinančių apie sunkią skolininko finansinę padėtį, o visų kreditorių interesus, tuo tikslu išviešinant nemokaus skolininko turimas skolas ir finansines galimybes joms padengti bei sudarant sąlygas visiems esantiems kreditoriams patenkinti savo reikalavimus iš bankrutuojančiai įmonei priklausančio turto“. Taigi, skolininkei esant nemokiai ir nevykdant savo sutartinių ar nesutartinių prievolių, kreditorius turi galimybę apginti savo teises pasinaudojęs praktiškai vienintele priemone – bankroto procesu.

1.4. Skyriaus apibendrinimas

Apibendrinant, galima teigti, kad bendrovės ribotos atsakomybės doktriną savaime galima laikyti veiksniumi, sąlygojančiu kreditorių teisių apsaugą nesutartinėmis priemonėmis. Ši doktrina sukuria prielaidas bendrovei piktnaudžiauti savo padėtimi, apgauti kreditorius arba tiesiog neatskleisti potencialiai reikšmingos informacijos tiek apie priimamus veiksmus, tiek apie bendrovės finansinę padėtį. Kaip matyti iš pirmojo šio skyriaus poskyrio, kreditorius negali pasikliauti ir vien sutarties normomis gindamas savo teises, nes jos ne visuomet yra pakankamai veiksmingos.

Taigi, verslininkai pradėdami bendradarbiavimą su uždara akcine bendrove turi suvokti išieškojimo iš tokios įmonės apimtį ribas, atsižvelgdami į bendrovės ribotos atsakomybės prerogatyvą bei suvokti su tuo susijusius pavojus, nemokumo galimybes. Tačiau, kaip matyti iš šiame skyriuje išanalizuotų veiksnių, patys savaime, kreditoriai nėra pajėgūs visapusiškai apginti savo teisių, todėl bendrovių teisė privalo reguliuoti kreditorių teisių apsaugą nesutartinėmis priemonėmis, o kreditoriai turi šiomis priemonėmis efektyviai naudotis.

2. BENDROVĖS KAPITALO PALAIKYMO PRIEMONĖS

Šiame skyriuje bus ištiriamos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės, kurių tikslas užtikrinti stabilią bendrovės ekonominę padėtį, kad kiekvienas kreditorius galėtų patenkinti savo reikalavimus. Pagrindinės nesutartinės bendrovės ekonominės padėties stabilumo užtikrinimo priemonės, kurios analizuojamos teorijoje ir taikomos praktikoje yra kapitalo palaikymo priemonės. Toliau nagrinėsime kapitalo palaikymą, kaip nesutartinę kreditorių teisių apsaugos priemonę ir šios priemonės elementų (įstatinio kapitalo, nuosavo kapitalo palaikymo ir kapitalo paskirstymo (dividendų išmokėjimo akcininkams forma) elementai) taikymą Lietuvoje bei kai kuriose užsienio jurisdikcijose.

Viena pagrindinių kreditorių teisių apsaugos garantijų yra skolininkės ekonominis stabilumas. Ekonominė bendrovės gerovė yra tiek pačios bendrovės siekinys, tiek kreditorių užtikrintumo garantija. Be kita ko, bendrovės ekonominis stabilumas yra svarbus ir viešajam interesui, kadangi bendrovė turi būti pajėgi mokėti mokesčius, sukurti darbo vietas, kelti bendrą vidaus produktą ir kitais būdais prisidėti prie valstybės ekonominės gerovės. Siekiant bendrovės ekonominio stabilumo užtikrinimo bendrovių teisė kelia specialius reikalavimus bendrovių veiklai tiek bendrovių steigimo etape, tiek bendrovių tolimesnėje ūkinėje veikloje. Pagrindiniai reikalavimai bendrovių finansiniam užtikrinimui apima bendrovės kapitalo palaikymo taisykles. Neretai šie reikalavimai yra kritikuojami kaip varžantys steigimosi, ūkininkavimo laisvę, tačiau, kaip jau buvo minėta, bendrovės ekonominiu stabilumu yra suinteresuota ne tik pati bendrovė, bet kartu kreditoriai ir valstybė, kurie patiria didžiausių finansinių nuostolių bendrovės nemokumo atveju.

Kaip nurodo A. Tikniūtė, įmonės kapitalas yra „patikimiausia bendrovės prievolių užtikrinimo priemonė“²⁹. Tačiau tam, kad bendrovės kapitalas atliktų efektyvią kreditorių teisių apsaugos funkciją, privalu nustatyti taisykles, kuriomis bendrovės vadovautųsi formuodamos, išlaikydamos ar paskirstydamos bendrovės kapitalą, kitu atveju įmonės kapitalas atliks tik deklaratyvią kreditorių teisių apsaugos funkciją. Pirmosios kapitalo palaikymo taisyklės Europoje ir JAV įgavo formalią išraišką antrojoje XIX a. pusėje³⁰. Pažymėtina, kad JAV pasirinko visiškai skirtinga kapitalo palaikymo modelį, negu Europos Sąjungos valstybės – ji paliko praktiškai visą

²⁹ Tikniūtė, A. *supra* note 29. P. 61.

³⁰ Klaus J. Hopt, Wymeersch E. *Capital markets and company law*. Oxford: Oxford university press, 2003. P. 95.

kapitalo palaikymo taisyklių reguliavimą pačioms bendrovėms³¹. Europos Sąjungos mastu kapitalo palaikymo taisyklės pirmą kartą buvo įteisintos pozityviajame teisės šaltinyje - Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. taip vadinamojoje Antrojoje direktyvoje³² (toliau – Antroji direktyva) (pažymėtina, kad pati direktyva, anot jos autorių turi būti taikoma tik atvirojo tipo bendrovėms, tačiau dauguma ES šalių direktyvos modelį pritaikė ir uždarojo tipo bendrovėms).

Kapitalo palaikymo taisyklės yra kompleksinis taisyklių rinkinys. O. Petroševičienė, atlikusi išsamią kapitalo palaikymo priemonių analizę, nurodo, kad tradiciškai, pagrindiniai kapitalo palaikymo elementai yra trys:

- 1) įstatinio kapitalo reikalavimai;
- 2) įsteigus bendrovę – nuosavo bendrovės kapitalo reikalavimai;
- 3) apribojimai skirstant bendrovės kapitalą (dividendų išmokėjimo akcininkams forma)³³.

2.1. Kapitalo palaikymo instituto elementai

Įstatinis kapitalas yra bene daugiausiai kritikuojamas kapitalo palaikymo elementas, ypač kritikuojama šio elemento kreditorių teisių apsaugos funkcija. Europos Sąjungos teisingumo teismo (toliau – ETT) priimti sprendimai bylose, susijusiose su įstatinio kapitalo reikalavimu (*Centros*³⁴, *Überseering*³⁵, *Inspire Art*³⁶ bylos), kuriose buvo pripažinta, kad įstatinis kapitalas sukelia kliūčių įmonėms steigtis už nacionalinės jurisdikcijos ribų³⁷, paskatino dar garsiau kalbėti apie įstatinio kapitalo trūkumus. Pastaraisiais metais plačiai diskutuojama apie įstatinio kapitalo reguliavimo taisyklių liberalizavimą. Europos Sąjungos valstybės kuria įvairias teises formas, kurioms nebūtų taikomas įstatinio kapitalo reikalavimas (Vokietijoje – *Unternehmersgesellschaft*, Prancūzijoje – *Société à Responsabilité Limitée*). Lietuvos Respublikoje taip pat atsirado nauja įmonės teisinė forma – mažoji bendrija, kuria buvo siekiama sukurti alternatyvą uždarosioms akcinėms bendrovėms. Steigiant mažąją bendriją reikalavimo dėl įstatinio kapitalo nėra, tačiau įmonė yra ribotos atsakomybės juridinis asmuo bei jos veikimo forma ir principai yra panašūs į uždarosios

³¹ Apie JAV taikomą kapitalo palaikymo taisyklių modelį skaitykite šio tyrimo 2.3. poskyryje.

³² Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji direktyva. *supra* note 1.

³³ O. Petroševičienė. *supra* note 7. P.43.

³⁴ Europos Teisingumo Teismo 1999 m. kovo 9 d. sprendimas byloje *Centros Ltd v. Erhvervsog Selskabbstyrelsen* Nr. C-212/97, ECR I-01459.

³⁵ Europos Teisingumo Teismo 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje *Überseering BV v. Nordic Construction Company Baumangement GmbH (NCC)*, Nr. 208/00, ECR I-09919.

³⁶ Europos Teisingumo Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v. Inspire Art Ltd.*, Nr. C-167/01, ECR I-10155.

³⁷ O. Petroševičienė. *supra* note 7. P. 9.

akcinės bendrovės.

Autorės atliekamam tyrimui aktualiausia yra įstatinio kapitalo atliekama kreditorių teisių apsaugos funkcija. Taigi, pirma, įstatinis kapitalas tarnauja kreditoriams kaip įmonės veiklos garantas, t. y. minimalus įstatinis kapitalas reikalauja bendrovės dalyvių investicijų, todėl tikimybė, kad bendrovė bus įsteigta ir nevykdys veiklos (bus fiktyvi) yra mažesnė, negu tuo atveju, jeigu įstatinio kapitalo nebūtų reikalaujama. Todėl kreditorius sudarydamas sandorį su įmone gali pagrįstai tikėtis, kad įmonė jį vykdys. Antra, įstatinio kapitalo funkcija pasireiškia kaip vadinamasis „garantinis fondas“ kreditorių reikalavimams patenkinti. Steigdami įmonę, steigėjai privalo suformuoti įstatinį kapitalą, kuris negali būti mažesnis, negu numatytas teisės aktuose. Taigi manoma, kad kreditorius, sudarydamas sandorius su bendrove turėtų atkreipti dėmesį į jos įstatinį kapitalą, kadangi nuo jo dalinai priklauso sudaromo sandorio įvykdymo rizikingumas, t. y. ar bendrovės prisiimama prievolė yra adekvati jos įstatiniam kapitalui iš kurio, nenusisėkus verslui, būtų bent dalinai patenkinti kreditoriaus reikalavimai.

Kreditorių teisių apsaugai tarnauja ir *nuosavo bendrovės kapitalo reikalavimai* (siaurąja prasme – kapitalo palaikymas). Viena vertus, teisės aktai numato tam tikras įstatinio kapitalo „grindis“, kurias pasiekus vėlesni bendrovės atsiskaitymai laikytini neteisėtais³⁸ - įstatiniam kapitalui peržengus „grindis“ turi būti šaukiamas visuotinis akcininkų susirinkimas ir akcininkai turėtų imtis priemonių, kurios padėtų išspręsti sumažėjusio kapitalo problemą, be kita ko svarstyti ir bendrovės likvidavimo galimybę. Taigi kreditoriai gali būti tikri bent dėl minimalaus nustatyto įstatinio kapitalo dydžio. Kita vertus, daugumos valstybių teisinės sistemos nenumato jokių tiesioginių neigiamų padarinių dėl akcininkų neveikimo, įstatinio kapitalo sumažėjimo, žemiau negu nustatyta leidžiama norma, atveju. Nesant nuostatų dėl akcininkų atsakomybės, abejotinu laikytinas ir nuosavo kapitalo palaikymo elemento efektyvumas.

Kreditorių teisių apsaugai ne mažiau svarbūs yra apribojimai skirstant bendrovės kapitalą (dividendų išmokėjimo akcininkams forma). „Doktrinoje pateikiama kapitalo paskirstymo sąvoka (angl. distribution) paprastai apima visas galimas pinigų, bet kokių bendrovės reikalavimo teisių į trečiuosius asmenis ar bet kokio kito ekonominę vertę turinčio turto perdavimą bendrovės dalyviams arba bet kokių papildomų įsipareigojimų bendrovei atsiradimą dalyvių naudai“³⁹. Trečiaisiais asmenimis laikytini bendrovės akcininkai, kuriems yra išmokamos piniginės išmokos, vadinamos dividendais. Dividendų išmokėjimo akcininkams procedūrai visose valstybėse taikomi ganėtinai

38 Kunher, C. The Future of Creditor Protection through Capital Maintenance Rules in European Company Law. Legal Capital in Europe, ECFR Special Volume 1. 2006, p. 341-364.

39 O. Petroševičienė. *supra* note 7. P. 83. (Pagal Kübler, F. The Rules of Capital Under Pressure of the Securities Markets. Capital Markets and Company Law).

griežti apribojimai, kadangi ši procedūra kelia daug grėsmių bendrovių kreditorių reikalavimų įvykdymui. Netgi JAV ir Jungtinėje Karalystėje, kur bendrovėms nėra keliamas minimalaus įstatinio kapitalo ir nuosavo kapitalo palaikymo reikalavimas egzistuoja pakankamai griežtos kapitalo paskirstymo taisyklės⁴⁰. Nesant griežtų dividendų paskirstymo taisyklių, bendrovės galėtų sumažinti įmonės turimas lėšas ir atimti iš kreditorių galimybę patenkinti jų turtinį reikalavimą. Dividendų paskirstymo modeliais siekiama nustatyti aplinkybes, kurioms esant akcininkai gautų išmokas iš bendrovės, o pastaroji turėtų pakankamai lėšų tolimesnei veiklai. Doktrinoje ir praktikoje egzistuoja įvairių dividendų paskirstymo modelių, tačiau, remiantis O. Petroševičienės atliktu išsamiu kapitalo palaikymo instituto tyrimu išskiriami populiariausi: i) balanso, ii) mokumo (nemokumo) iii) likvidumo testais paremti modeliai⁴¹. Autorė, sutikdama su O. Petroševičienės pozicija, pažymi, kad efektyviai kreditorių teisių apsaugai būtina naudoti šių modelių derinius ir objektyviai nustatyti, visų pirma, įmonės turimą turtą ir įsipareigojimus, visų antra, ar išmokėjus dividendus kreditoriams, bendrovė turės pakankamai išteklių savo įsipareigojimų kreditoriams vykdymui ne tik trumpalaikėje perspektyvoje, bet ir atsižvelgiant į būsimus kreditorių reikalavimus.

2.2. Lietuvos Respublikoje naudojamos bendrovės kapitalo palaikymo priemonės

Lietuvos Respublika, kaip ir nemaža dalis kitų Europos Sąjungos valstybių nusprendė Antrosios direktyvos nuostatas taikyti ir uždarsioms akcinėms bendrovėms. Todėl Akcinių bendrovių įstatymo nuostatos detalai reglamentuoja kiekvieną kapitalo palaikymo instituto elementą.

Įstatinis kapitalas. Lietuvos Respublikoje Euro įvedimo Lietuvos Respublikoje įstatymu⁴² numačius, kad nuo 2015 m. sausio 1 d. euras tampa teisėta mokėjimo ir atsiskaitymo priemone buvo inicijuotos Akcinių bendrovių įstatymo pataisos, kuriomis buvo pakoreguotos nuostatos dėl įstatinio kapitalo. Iki euro įvedimo Lietuvoje minimalus įstatinio kapitalo dydis buvo 10000,00 LT, įvedus eurą minimalus įstatinio kapitalo dydis sumažėjo iki 2500,00 eurų, kas atitinka 8632,00 LT. Kaip matome, įstatymų reikalaujamas minimalaus įstatinio kapitalo dydis sumažėjo 1368,00 LT, kas atitinka 396,20 eurų. Įstatinio kapitalo sumažinimas yra traktuojamas kaip verslo steigimosi skatinimo priemonė, tačiau ši mintis kritikuotina, kadangi minimalaus įstatinio kapitalo sumažinimas šiuo atveju yra nedidelis ir įtakos verslininko sprendimui steigti uždaryją bendrovę

40 Ibid.

41 Apie visus modelius plačiau žr. Ibid. P.84-96.

42 Lietuvos Respublikos euro įvedimo Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 2014, Nr.XII-828.

vargu ar turės. Minimalaus įstatinio kapitalo sumažinimas kartu kenkia ir kreditorių galimybėms patenkinti savo turtinius reikalavimus, ypač vertinant faktą, kad Lietuvos teisiniame reguliavime nustatytas minimalus įstatinis kapitalas yra vienas mažiausių Europos Sąjungoje. Autorės nuomone, atlikti pakeitimai yra labiau deklaratyvaus pobūdžio, nes realybėje nėra veiksmingi ir neskatina verslo plėtros, tuo pačiu sumenkina vieną pagrindinių įstatinio kapitalo funkcijų – kreditorių teisių apsaugos funkciją.

Kaip jau buvo minėta aukščiau, Lietuva, sekdamą Vokietijos, Prancūzijos ir Jungtinės Karalystės pavyzdžiu, sukūrė naują teisinę verslo formą – mažąją bendriją. Manoma, kad ši verslo forma paskatins asmenis laisviau plėtoti verslą, kadangi mažajai bendrijai nėra taikomas įstatinio kapitalo reikalavimas. Tačiau tikėtino rezultato pasiekta nebuvo dėl verslininkams nepalankios bendrijos apmokestinimo sistemos.

Nuosavo bendrovės kapitalo reikalavimai. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 38 str. numato nuosavo kapitalo sudėtį bei veiksmus, kurių privalo imtis bendrovės valdymo organai nuosavam kapitalui sumažėjus. Nuosavą kapitalą sudaro įstatinis kapitalas, akcijų priedai (akcijų nominalios vertės perviršis) bei visi bendrovės rezervai ir nepaskirstytasis pelnas. Kaip matyti iš Akcinių bendrovių įstatymo 38 str. 3 d., Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas pasirinko nedidinti Antrojoje direktyvoje numatyto nuolat bendrovės dispozicijoje privalančio būti, nuosavo kapitalo dydžio ir pasirinko pusės įstatinio kapitalo sumažėjimo taisyklę⁴³. Bendrovės kapitalui sumažėjus daugiau negu leidžiama įstatymu, bendrovės valdyba, jai nesant, bendrovės vadovas privalo per 3 mėn. nuo dienos, kurią sužinojo ar turėjo sužinoti apie susidariusią padėtį, sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą⁴⁴. Akcininkų susirinkimas per 6 mėn. privalo ištaisyti susidariusią situaciją bendrovėje imdamasis Lietuvos Respublikos Akcinių bendrovių įstatyme (toliau – ABĮ, Akcinių bendrovių įstatymas) numatytą rekapitalizacijos (likvidavimo)⁴⁵ veiksmų – mažinti įstatinio kapitalo dydį, arba padengti bendrovės nuostolius papildomais akcininkų įnašais, arba svarstyti dėl įmonės reorganizacijos arba likvidavimo. Tačiau pažymėtina, kad tiesioginių neigiamų padarinių bendrovės akcininkams už rekapitalizacijos (likvidavimo) taisyklės nepaisymą nenumatyta. Kreditoriai nukentėję dėl bendrovės akcininkų nesugebėjimo suvaldyti susiklosčiusios neigiamos situacijos gali ginti savo teises remdamiesi netiesioginio ieškinio institutu ir priverstinai įgyvendinti bendrovės teises (pažymėtina, kad šio instituto taikymas turi apribojimų⁴⁶) bei *piercing the corporate veil* doktrina ir įrodinėti bendrovės dalyvių nesąžiningumą.

43 O. Petroševičienė. *supra* note 7. P. 77

44 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr VIII-1835. 38 str. 3 d.

45 Plačiau apie rekapitalizaciją (likvidavimą) žr. O. Petroševičienė, *supra* note P. 76-81.

46 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *supra* note 18. 6.68 str.

Apribojimai skirstant bendrovės kapitalą (dividendų išmokėjimo akcininkams forma). Kaip jau buvo minėta, egzistuoja įvairių dividendų išmokėjimo akcininkams modelių bei jų derinimo galimybių. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas pasirinko dviejų modelių sistemą – balanso testą bei nemokumo testą. T. y. dividendai akcininkams negali būti išmokėti jeigu bendrovė turi neįvykdytų prievolių, kurių terminai yra suėję iki sprendimo dėl dividendų mokėjimo priėmimo, arba ataskaitinių finansinių metų paskirstytinojo pelno (nuostolių) suma yra neigiama (gauta nuostolių), arba bendrovės nuosavas kapitalas yra mažesnis arba išmokėjus dividendus taptų mažesnis už bendrovės įstatinio kapitalo, privalomojo rezervo, perkainojimo rezervo ir rezervo savoms akcijoms įsigyti rezervo sumą. Jeigu bent viena iš šių sąlygų yra tenkintina bendrovės akcininkai netenka teisės gauti dividendus.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo 2012 m. kovo 1 d. įsigalioję ABĮ pakeitimai gerokai pakeitė iki tol buvusią dividendų išmokėjimo tvarką. *Pirma*, iš atvejų, draudžiančių išmokėti dividendus sąrašo buvo eliminuotas nemokumo atvejis. Toks įstatymų leidėjo sprendimas aiškintinas pasitelkiant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktiką taikant nemokumo kriterijų dividendų išmokėjimo bylose. Pavyzdžiui 2009 m. gruodžio 21 d. byloje „Panevėžio gelžbetonis“ v. L.G. byloje LAT konstatavo, kad „negali būti pateisinama situacija, kai, esant neįvykdytiems bendrovės piniginiams įsipareigojimams kitiems kreditoriams pagal pradelstas prievoles, bendrovės akcininkai priima sprendimą išsimokėti ir išsimoka dividendus, paneigdami prioritetas kreditorių teises.“ LAT pabrėžė, kad „bendrovės nemokumas ABĮ 60 str. 3 d. 1 p. prasme yra tokia bendrovės būklė, kai ji negali vykdyti piniginių prievolių, kurių vykdymo terminai yra suėję.“ Taigi Įmonių bankroto įstatyme⁴⁷ naudojama nemokumo sąvoka (įmonės nemokumas – įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės⁴⁸) dividendų išmokėjimo akcininkams atveju buvo aiškinama plačiau ir siejama su tiesiogine kreditorių teisių apsauga. Atsižvelgdamas į šią teismų suformuluotą taisyklę įstatymų leidėjas pašalino nemokumo atvejį iš draudimo išmokėti dividendus atvejų, tačiau įtvirtinto kitą atvejį – bendrovė turi neįvykdytų prievolių, kurių terminai yra suėję iki sprendimo dėl dividendų išmokėjimo priėmimo⁴⁹. Taigi šiuo pakeitimu buvo ištaisyti įstatymų ir teismų praktikos vartojamų sąvokų neatitikimai.

Antra, ABĮ 60¹ str. suteikė akcininkams teisę paskirti dividendus už trumpesnę negu finansiniai metai laikotarpį. Įstatymo projekto iniciatoriai deklaruoja šiuo pakeitimu siekiant

47 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr.IX-216.

48 Ibid. 2 str. 8 d.

49 Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *supra* note 44. 59 str. 6 d. 1 p.

konkurencingesnės verslo aplinkos ir sąlygų verslui gerinimo⁵⁰. Galima teigti, kad šis sprendimas iš tikrųjų yra draugiškas verslui, tačiau jis kelia grėsmę kreditorių teisių apsaugai. Viena vertus, įstatyme numatyti ir kreditorių teisių apsaugos mechanizmai – i) bendrovė už trumpesnę negu finansiniai metai laikotarpį turi veikti pelningai, ii) dividendai turi neviršyti sumos, gautos tokio trumpesnio laikotarpio pelną (nuostolius) pridėjus prie praėjusių finansinių metų pelno (nuostolių) ir atėmus pagal įstatymą į bendrovės rezervus skirtinas sumas⁵¹, iii) trumpesnio negu finansiniai metai laikotarpio tarpinių finansinių ataskaitų rinkinys privalo būti patvirtintas, iv) bendrovė negali turėti pradelstų įsipareigojimų kreditoriams. Svarbu pažymėti, kad „trumpesnio negu finansiniai metai laikotarpio pradžia sutampa su bendrovės einamųjų finansinių metų pradžia⁵²“. Šia norma įstatymų leidėjas siekia užkirsti kelią bendrovės akcininkams paskirstyti pelną už tam tikrą sėkmingą įmonės periodą, kai, visumoje, einamųjų metų įmonės finansinė būklė yra nuostolinga. Taipogi įstatymų leidėjas įtvirtina ir akcininkų atsakomybę už dividendų išmokėjimą, kai jų išmokėjimas buvo negalimas – be pagrindo išmokėtas dividendas (ar bet kokia kita išmoka akcininkui) turi būti gražintas bendrovei⁵³.

Lietuvos Respublikos kapitalo palaikymo priemonės yra pakankamai griežtos, kita vertus, pastebimos įstatymų leidėjo pastangos jas liberalizuoti: sumažintas uždarytų akcinių bendrovių minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas, sukurta nauja teisinė verslo forma, patrauklesnė tapo dividendų išmokėjimo sistema. Tačiau visų šių pakeitimų realus efektyvumas verslo skatinimo požiūriu diskutuotinas, o jokių papildomų kreditorių teisių apsaugos priemonių, išskyrus dividendų išmokėjimo atveju, įstatymų leidėjas nenumatė.

2.3. JAV naudojamos bendrovės kapitalo palaikymo priemonės

JAV teisinė sistema vadovaujasi ypač liberaliomis taisyklėmis reglamentuodama kapitalo palaikymo institutą. „Bendra tendencija yra tokia, jog valstijų įstatymų leidėjai nedaug arba visai nereglamentuoja kreditorių interesų apsaugos klausimų bendrovių teisėje, o įmonių dalyvių pareigos kreditoriams reglamentuojamos taip pat liberaliai⁵⁴. Jungtinių valstijų teisės aktuose nerasime įprastų Europai kapitalo palaikymo elementų. JAV praktiškai atsisakė įstatinio kapitalo bei nuosavo kapitalo palaikymo taisyklių reglamentavimo. Pagrindiniai Jungtinių valstijų bendrovių teisinius

⁵⁰ Gradauskaitė J. Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai: naujovės skirstant bendrovių pelną. Prieiga per internetą <http://www.buhalteris.lt/lt/?cid=94441&new_id=333281>. Žiūrėta 2015-03-15

⁵¹ Ibid.

⁵² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *supra* note 44. 60¹ str. 3 d.

⁵³ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *supra* note 44. 14 str. 6 d.

⁵⁴ Petroševičienė O. *supra* note 7. P.29.

santykius reglamentuojantys teisės aktai – *Delaware General Corporation Law (DGCL)* ir *Revised Model Business Corporation Act (RMBC)* – nenumato įstatinio kapitalo bei nuosavo kapitalo palaikymo reikalavimų. Steigiant bendrovę, *RMBC* numato tik bendrovės pareigą išleisti įstatuose numatytą kiekį akcijų. Toks pasirinkimas yra grindžiamas faktu, kad įstatinis kapitalas vis dėlto neatlieka savo pagrindinės funkcijos apsaugodamas kreditorių teises⁵⁵, o tuo pačiu varžo steigimosi laisvę. Taip pat pažymėtina, kad Jungtinėse valstijose akcijų apmokėjimui gali būti naudojamos nuosavybės teisės, paslaugos, darbai arba vertybiniai popieriai ir dėl jų tinkamumo ar atitikties akcijų kainai sprendžia valdyba⁵⁶. Europos Sąjungos valstybėse toks akcijų apmokėjimas yra neleidžiamas, Antroji direktyva numato tik galimybę akcijas apmokėti turtu, kuris gali būti ekonomiškai įvertintas, bet ne darbais ar paslaugomis.

Apribojimai skirstant bendrovės kapitalą (dividendų išmokėjimo akcininkams forma). JAV, skirtingai negu Europoje, dividendų išmokėjimas yra valdybos prerogatyva. Valdyba, sprendama dėl dividendų išmokėjimo vadovaujasi vienu iš teisės aktų – *RMBCA* arba *DGCL*. *RMBCA* dividendų paskirstymo modelis remiasi balanso ir nemokumo testais⁵⁷, t. y. dividendų paskirstymas nėra leidžiamas, jeigu po paskirstymo įmonė bus nepajėgi patenkinti reikalavimus, kurie gali atsirasti bendrovei vykdant įprastą veiklą arba jos įsipareigojimai viršys turimas lėšas. *DGCL* numato mišraus testo taikymą, priklausantį nuo bendrovės išleistų akcijų vertės – jei bendrovė išleido tik nominalios vertės akcijų, kapitalas gali būti skirstomas tik iš bendrovės pelno, jei akcijos yra išleidžiamos kitos vertės nei nominali, pelno paskirstymas yra teisėtas, kai turtas yra didesnis tik už esamus bendrovės įsipareigojimus⁵⁸.

JAV laikomasi pozicijos, kad kapitalo palaikymas reikalauja per daug išlaidų ir apriboja verslininkų laisvę – akcininkai prisiima bendrovės ilgalaikio sėkmingo arba nesėkmingo išlaikymo riziką, todėl jiems yra suteikiama teisė valdyti bendrovę, kaip jie mano esant tinkama⁵⁹. Patys kreditoriai ir bendrovė yra laisvi susitarti dėl jų manymu tinkamos teisių apsaugos ir rizikos paskirstymo. Nereikia pamiršti, kad JAV bendrovių kreditoriai savo teises gali ginti *piercing the corporate veil* doktrinos pagalba (ši doktrina yra populiari kreditorių teisių apsaugos priemonė JAV), bankroto teisės normomis karu su *actio Pauliana* institutu.

55 Ibid.P. 30.

56 Klaus J. Hopt, Wymeersch E. *supra* note 30. P. 98.

57 Petroševičienė O. *supra* note 7. P.87.

58 Ibid. P.88.

59 Klaus J. Hopt, Wymeersch E. *supra* note 30. P. 103.

2.4. Jungtinėje Karalystėje naudojamos kapitalo palaikymo priemonės

Jungtinė Karalystė, būdama Europos Sąjungos nare, vis dėlto išsiskiria iš Europos Sąjungos valstybių reglamentuodama kapitalo palaikymo institutą. Kadangi Jungtinė Karalystė priskiriama bendrosios teisės tradicijos valstybėms, jos bendrovių teisės sistema turi panašumų su JAV bendrovių teise. Įdomu tai, kad istoriškai, Europos Sąjungos kapitalo palaikymo instituto ištakos kyla iš XIX a. Anglijos bendrosios teisės ir siejama su ribota bendrovės dalyvių atsakomybe⁶⁰.

Jungtinė Karalystė pasirinko neišplėsti Antrosios direktyvos nuostatų dėl minimalaus įstatinio kapitalo įgyvendinimo lygio ir numato, kad minimalus įstatinis kapitalas taikomas tik atvirojo tipo bendrovėms⁶¹, o uždarojo tipo bendrovės yra pačios laisvos pasirinkti koks bus jų įstatinis kapitalas. *Companies Act 2006 (CA 2006)*, reguliuojantis bendrovių teisę Jungtinėje Karalystėje, numato, kad steigiant bendrovę privalu tik nurodyti fiksuotą akcijų vertę, tačiau pažymėtina, kad įsisteigus akcijų vertės gali kisti, pavyzdžiui, kai išleidžiamos kitos klasės akcijos arba įvyksta kapitalo restruktūrizavimas⁶². Kadangi *CA 2006* nenumato įstatinio kapitalo reikalavimų, todėl jame praktiškai nėra ir nuostatų dėl *nuosavo kapitalo palaikymo* taisyklių. *CA 2006* leidžia įmonei mažinti savo įstatinį kapitalą, jeigu ji pati mano esant reikalinga, tačiau mažinant kapitalą turi būti parengta mokumo ataskaita⁶³. Įdomu ir tai, kad kreditoriams yra suteikiama teisė teismo keliu prieštarauti kapitalo sumažinimui ir teismas gali pripažinti, kad kapitalo mažinimas prieštarauja kreditorių interesams. Taigi, visumoje matyti, kad Jungtinė Karalystė laikosi JAV pozicijos ir yra įsitikinusi, kad įstatinis kapitalas ir nuosavo kapitalo palaikymas varžo verslo steigimosi laisvę bei deramai neapsaugo kreditorių teisių.

Apribojimai skirstant bendrovės kapitalą (dividendų išmokėjimo akcininkams forma). Nors Jungtinės Karalystės bendrovių teisė nenumato nuostatų dėl įstatinio kapitalo bei nuosavo kapitalo palaikymo, kaip ir JAV, reglamentuoja dividendų skirstymą akcininkams bei dividendų skirstymo apribojimus. Jungtinėje Karalystėje dividendai išmokami akcininkų sprendimu, tačiau toks sprendimas gali būti priimtas tik esant direktorių rekomencijai. Išmokami dividendai negali viršyti direktorių rekomenduojamo dydžio, taip pat turi būti atsižvelgiama į direktorių ir valdybos rekomenciją, kokią pelno dalį palikti bendrovės rezervuose⁶⁴. Dividendai gali būti išmokėti tik tuo atveju, jeigu įmonė veikia pelningai. Pelnas negali būti skirstomas, jeigu jis buvo paskirstytas,

60 Petroševičienė O. *supra* note 7. P.35.

61 Klaus J. Hopt, Wymeersch E. *supra* note 30. P. 97.

62 Hannigan B. *Company law*. Oxford: Oxford press, 2009. P.477.

63 *Ibid.* P.45-46

64 Cabrelli D., Siems M. *Comparative company law. A case-based approach*. Portland: Hart Publishing Ltd, 2013. P.213.

kapitalizuotas arba didesnis negu bendrovės patirti nuostoliai⁶⁵. *D. Kershaw* Jungtinės Karalystės dividendų paskirstymo modelį puikiai iliustruoja tokiu pavyzdžiu: bendrovės „A“ pelnas per pirmus metus buvo 50 svarų. Įmonė gali išmokėti akcininkams 50 svarų dydžio dividendus, tačiau išmoka 30. Per antrus metus bendrovė patyrė 100 svarų nuostolį, o trečiais metais 110 svarų pelną. Po trečiųjų metų bendrovės pelnas sudaro 50 + 110 svarų; tačiau svarbu nepamiršti, kad bendrovė išmokėjo 30 svarų dydžio dividendą. Bendrovės nuostoliai sudarė 100 svarų. Tokiu būdu po trečiųjų veiklos metu bendrovė gali išmokėti 30 svarų dydžio dividendą (t. y. $50 - 30 + 110 - 100 = 30$ svarų)⁶⁶. Jungtinės Karalystės dividendų išmokėjimo modelis yra dažnai kritikuojamas dėl to, kad jis yra orientuotas į trumpalaikį bendrovės pelningumą ir neatidėliojamą pelno išmokėjimą akcininkams, neįvertinant bendrovės ilgalaikės finansinės padėties bei ateities planavimo, kuris gali būti naudingas tiek pačiai bendrovei, tiek valstybės gerovei⁶⁷.

2.5. Vokietijos Federacijoje naudojamos kapitalo palaikymo priemonės

Vokietijos Federacijoje kreditorių teisių apsauga istoriškai buvo labai aukšto lygio. Pažymėtina, kad Vokietijos bendrovių teisė turėjo daugiausia įtakos Antrosios direktyvos raidei⁶⁸. Vokietijos bendrovių teisė detaliai reglamentuoja kiekvieną kapitalo palaikymo institutą ir jo reikalavimus. Tačiau pastaraisiais metais Vokietijoje pastebimas bendrovės dalyvių apsaugos didėjimas, o tai reiškia, kad kreditorių teisių apsaugos priemonės švelnėja. ETT priėmus kertinius sprendimus bylose dėl kapitalo palaikymo (*Centros, Überseering, Inspire Art*⁶⁹ bylos) ir investuotojams vis daugiau žvilgčiojant į Jungtinės Karalystės verslo sistemas, Vokietijos bendrovių teisė privalėjo sušvelninti kapitalo palaikymui taikomus reikalavimus.

Įstatinis kapitalas. Vienu pagrindiniu Vokietijos verslo liberalizavimo įrankių buvo minimalaus įstatinio kapitalo atsisakymas. Anksčiau taikytas 25000,00 eurų įstatinio kapitalo reikalavimas vokiečiams pasirodė neefektyvus siekiant kreditorių apsaugos bei varžantis bendrovių steigimosi laisvę, todėl nuo 2008 m. Vokietijoje atsirado nauja verslo teisinė forma – *Unternehmergeellschaft (haftungsbeschränkt)* (toliau – *UG*). *UG* minimalus įstatinis kapitalas lygus 1 eurui. Tačiau pažymėtina, kad „kiekvienais metais *UG* turėtų atidėti 25 % dalį savo pelno į

⁶⁵ Companies Act 2006. Jungtinė Karalystė. 830 str.

⁶⁶ Kershaw D. *Company Law In Context: Text And Materials*. Oxford: Oxford university press, 2012.P.830.

⁶⁷ Hannigan B. *supra* note 62. P.540.

⁶⁸ Petroševičienė O. *supra* note 7. P. 37

⁶⁹ Europos Teisingumo Teismas. *supra* note 34, 35, 36.

kapitalo rezervą, kol bus suformuota reikiama 25 000 EUR minimalaus *GmbH*⁷⁰ kapitalo suma; tuomet *UG* būtų transformuojama į *GmbH*⁷¹.

Nuosavo kapitalo palaikymas. Reglamentuodama nuosavo kapitalo institutą, Vokietija pritaikė Antrosios direktyvos nuostatas ir uždarojoms akcinėms bendrovėms. Taigi žymaus kapitalo sumažėjimu Vokietijoje laikoma situacija, kai nuosavo kapitalo suma tampa mažesnė už pusę įstatinio kapitalo⁷². Įstatiniam kapitalui sumažėjus žemiau leidžiamos sumos šaukiamas visuotinis akcininkų susirinkimas ir problemos sprendimas patikimas akcininkams.

Apribojimai skirstant bendrovės kapitalą (dividendų išmokėjimo akcininkams forma). Vokietijos Federacijos dividendų paskirstymo modelis remiasi Antrosios direktyvos nuostatomis. Dėl dividendų paskirstymo sprendimą priima akcininkų susirinkimas. Taigi Vokietijoje taikant Antrosios direktyvos modelį, aprašytą O. Petroševičienės⁷³:

„1) turtas akcininkams negali būti paskirstomas, jei paskutinių finansinių metų paskutinę dieną bendrovės metinėse ataskaitose nurodytas grynasis turtas (angl. *Net Asset*) yra arba po tokio paskirstymo taptų mažesnis nei pasirašytojo kapitalo ir tų rezervų, kurie negali būti paskirstyti pagal įstatymą arba įstatus, suma;

2) akcininkams paskirstyto turto suma negali būti didesnė už pelno finansinių metų pabaigoje ir praeitų metų nepaskirstyto pelno bei sumų iš rezervų, kurias galima tam panaudoti sumą, atėmus visą nepaskirstytą pelną bei sumas, pervestas į rezervą pagal įstatymą ar įstatus.“ Vokietija ilgą laiką buvo kritikuojama dėl dividendų paskirstymo modelio, kuris rėmėsi tik balanso testu, kritikai teigė, kad balansas negali atspindėti tikrosios įmonės finansinės padėties, todėl įstatymų leidėjas, reaguodamas į šią kritiką papildė draudimų išmokėti dividendus sąrašą papildomu nemokumo testu⁷⁴.

2.6. Lietuvoje taikomų kapitalo palaikymo priemonių įvertinimas

Už. Bendrovės kapitalo palaikymas kreditoriams suteikia naudos dėl kelių priežasčių. Pirma, kreditoriai gali tikėtis, kad įsisteigusi Lietuvoje bendrovė nėra fiktyvi ir jai pakaks lėšų verslo pradžiai. Bendrovės steigėjai yra investavę savo lėšas ir siekdami jų neprarasti turi vykdyti ūkinę-komercinę veiklą. Tuo pačiu minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas garantuoja, kad bendrovė

70 GmbH yra įprastinės uždarojios akcinės bendrovės pavadinimas Vokietijoje.

71 Petroševičienė O. *supra* note 7. P. 62.

72 *Ibid.* P. 77.

73 Petroševičienė O., *supra* note 7. P. 84.

74 Cahn A., Donald D. Comparative company law: text and cases on the laws governing corporations in Germany, the UK and the USA Cambridge: University printing house, 2011.P.225.

turės lėšų vykdyti veiklą, arba bent jau skolintis pinigų iš finansinių įstaigų. Antra, kreditoriai gali būti tikri, kad bendrovė turės bent minimalų garantinį fondą (įstatinį kapitalą), iš kurio kreditoriai galės patenkinti savo reikalavimus. Trečia, kreditoriai gali pagrįstai tikėtis, kad bendrovės dalyviai nepaskirstys sau bendrovės pelno dividendų forma, jeigu juos išmokėjus bendrovei gręstų finansinės problemos ne tik iškart po dividendų išmokėjimo, bet ir atsižvelgiant į ateityje galinčių atsirasti įsipareigojimų įvykdymą.

Prieš. Kapitalo palaikymo priemonės ne visais atvejais pasiekia savo tikslą ir yra efektyvios kreditorių teisių apsaugos priemonės. Pirma, Lietuvoje nustatytas minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas klaidina kreditorius dėl bendrovės mokumo galimybių ir bendrovės tikrumo. Lietuvoje reikalaujamas minimalus įstatinis kapitalas yra 10 kartų mažesnis už minimalų įstatinį kapitalą Vokietijoje, todėl įsisteigusios įmonės praktiškai per pirmąjį veiklos mėnesį išleidžia visą minimalųjį įstatinį kapitalą ir bendrovių dalyviai yra priversti arba papildomai investuoti pinigus, skolinti bendrovei arba skolintis iš finansinių įstaigų su papildomomis užtikrinimo priemonėmis. Taipogi, nustatytas minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas negali visiškai apsaugoti kreditorių nuo fiktyvių įmonių steigimosi, nes turtingesnėms bendrovėms ir netgi fiziniams asmenims, Lietuvos įstatymų leidėjo numatytas įstatinio kapitalo dydis nėra didelis, nes jos gali gauti daugiau naudos iš fiktyvių įmonių, negu investuos į bendrovės steigimą. Antra, įstatinio kapitalo reikalavimas neužtikrina kreditorių turtinių reikalavimų. Bendrovės dažniausiai turi ne po vieną kreditorių ir šių kreditorių reikalavimai gali būti kelis kartus didesni už bendrovės turimą minimalų įstatinį kapitalą, netgi nekalbant apie bankų reikalavimus. Trečia, nuosavo kapitalo palaikymo taisyklės nėra efektyvios užtikrinant bendrovės ekonominį stabilumą. Nuosavų kapitalo palaikymo taisyklių nustatymas yra pakankamai efektyvi bendrovės ekonominio stabilumo užtikrinimo priemonė, tačiau Lietuvoje šios taisyklės egzistuoja „pačios sau“, nes už jų nepaisymą nei bendrovei, nei jos organams tiesioginė atsakomybė nėra numatyta. Ketvirta, kapitalo paskirstymo taisyklės efektyviai neapsaugo kreditorių nuo bendrovės dalyvių piktnaudžiavimo dividendų išsimokėjimo atvejais. Pačią dividendų išmokėjimo tvarką galima būtų pavadinti ydinga, kadangi dividendų išmokėjimo klausimą, sprendžia suinteresuoti dividendų išmokėjimu asmenys – patys dalyviai. Penkta, atskiri kapitalo palaikymo elementai, be to, kad pakankamai neužtikrina kreditorių teisių apsaugos ir bendrovės mokumo galimybių, varžo verslo steigimosi laisvę.

2.7. Skyriaus apibendrinimas

Ištyrus pagrindines nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones, skirtas užtikrinti

bendrovės ekonominį stabilumą, galima teigti, kad kapitalo palaikymo instituto reglamentavimas įvairiose jurisdikcijose skiriasi nemaža apimtimi. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse kapitalo palaikymas nėra vertinamas kaip kreditorių teisių apsaugos priemonė, išskyrus vienintelį kapitalo palaikymo instituto elementą – bendrovės kapitalo paskirstymo elementą (dividendų išmokėjimas akcininkams). Tiek JAV, tiek Jungtinėje Karalystėje pripažįstama, kad dividendų akcininkams išmokėjimas gali pažeisti kreditorių interesus, dėl to šiam elementui skiriamas pakankamai didelis dėmesys ir dividendų paskirstymo taisyklių kodifikavimo lygis yra pakankamai aukštas. Tuo tarpu kontinentinės teisės tradicijos atstovė Vokietija, nustato išsamias visų kapitalo palaikymo instituto elementų laikymosi taisykles bei imasi priemonių užtikrinti, kad bendrovės organai nepiktnaudžiautų savo teisėmis. Lietuvą taip pat galima būtų priskirti prie šalių, kuriose kapitalo palaikymo instituto elementai yra reglamentuojami išsamiai, tačiau šių taisyklių efektyvumas yra kritikuotinas. Taipogi, galime pastebėti ir kontinentinės teisės tradicijoms priklausančių šalių švelnėjantį požiūrį į kapitalo palaikymo reglamentavimą – sukuriamos naujos teisinės formos, kurioms nėra taikomos ypač griežtos kapitalo palaikymo taisyklės, tačiau paliekama ribota atsakomybė. Šie sprendimai yra sveikintini, kadangi kapitalo palaikymo priemonės, kaip pastebėjome Lietuvos atveju, nėra pakankamai efektyvios kreditorių teisių apsaugai. Kreditoriai, be kita ko, gali ir turi naudotis kitomis tiek nesutartinėmis, tiek sutartinėmis priemonėmis, kad apgintų savo teises.

3. BENDROVĖS ORGANŲ ATSAKOMYBĖ, KAIP KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖ

Šiame skyriuje bus analizuojamos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės, kurių tikslas yra užtikrinti bendrovės organų sąžiningumą, elgesio teisėtumą kreditorių atžvilgiu bei nustatyti bendrovės organų atsakomybę už kreditorių teisių pažeidimus. Taip pat trumpai bus nagrinėjama tam tikrų valdymo sistemų modelių įtaka kreditorių teisių apsaugai. Pagrindinės nesutartinės priemonės, kurios išskiriamos teorijoje ir taikomos praktikoje kaip bendrovės organų nesąžiningumo bei elgesio neteisėtumo prevencijos ir bendrovės organų atsakomybės už nesąžiningumą priemonės yra bendrovės dalyvių ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina (*piercing the corporate veil*) bei bendrovės dalyvių atsakomybės institutas. Būtent šias dvi nesutartines priemones nagrinėsime toliau.

Autorė ne kartą kartojo, kad juridinio asmens ribotos atsakomybės doktrina sukuria pavojų kreditorių teisių apsaugai, nes iš ribotos atsakomybės principo išplaukiantis bendrovės ir jos dalyvių turto atskirumo principas suponuoja faktą, kad bendrovės dalyviai atsako tik savo įnašo į bendrovę dalimi. Kaip matysime toliau, ribotos atsakomybės doktrinos privilegijomis bendrovės veikloje naudojasi ne tik bendrovės dalyviai, bet ir valdymo organai. Vienas esminių verslo variklių – juridinio asmens ribota atsakomybė – leidžia juridinio asmens dalyviams ir valdymo organams savo nuožiūra valdyti įmonę, sudaryti jiems naudingus sandorius ir priimti jiems naudingus sprendimus. Naudodamiesi ribotos atsakomybės prerogatyva bei turto atskirumo principu, bendrovės dalyviai ir valdymo organai privalo mokėti ir atitinkamą kainą. Viena vertus, ta kaina, kaip matėme iš prieš tai nagrinėto skyriaus, kai kuriose valstybėse yra įtvirtinta tiesiogiai, kaip minimalaus įstatinio kapitalo reikalavimas, kitą vertus, elgdamiesi nesąžiningai arba neatsakingai bendrovės dalyviai ir valdymo organai disponuoja kreditorių turtu (tiek tiesiogiai, pavyzdžiui, suteiktų paskolų atveju, tiek netiesiogiai, nesumokėję už atliktus darbus ar paslaugas ir pan.), todėl jų ribotos atsakomybės privilegija turi būti panaikinta („iš neteisės negali kilti teisė“).

Siekiant apginti kreditorių teises nuo juridinio asmens galimybės piktnaudžiauti ribotos atsakomybės doktrina, visose nagrinėjamose jurisdikcijose yra įtvirtinti šie kreditorių teisių apsaugos modeliai:

- 1) *piercing the corporate veil* (juridinio asmens dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo) doktrina – taikoma bendrovės dalyvių nesąžiningumo atveju;
- 2) bendrovės valdymo organų narių atsakomybė, jiems nevykdant arba netinkamai vykdant pareigas.

3.1. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (*piercing the corporate veil*) doktrina

Juridinio asmens ribotos atsakomybės panaikinimas, reiškia, kad nesąžiningas bendrovės dalyvis netenka ribotos atsakomybės prerogatyvos ir atsako prieš kreditorius savo turtu. *Piercing the corporate veil* doktrinos suvokimas yra glaudžiai susijęs su juridinio asmens prigimties teorijomis. XIX a. suvokus, kad juridinis asmuo ir jos steigėjas nėra visiškai skirtingi asmenys ir bendrovės steigėjas turi pakankamai daug galimybių daryti įtaką bendrovės veiklai, o šių veiksmų pasekmėje nukenčia trečiųjų asmenų interesai, pradėta abejoti ribotos atsakomybės absoliutumu. Ribota juridinio asmens atsakomybė teorijoje yra vadinama bendrovės „šydu“ (ang. - *veil*), o *piercing the corporate veil* doktrinos esmė yra šį šydą panaikinti, pakelti (angl. *Piercing, lifting*). Šiuolaikinėje teisėje nerasime vieningos nuomonės dėl pačios ribotos juridinio asmens atsakomybės – „vieni gina absoliutų ribotos atsakomybės principo taikymą, kiti siūlo naikinti ribotą atsakomybę delikto ar įstatymo pažeidimo atveju, diferencijuojant akcininkus, kaip atsakomybės subjektus, *pro rata* principu – pagal jų turimų akcijų skaičių^{75c}. Šiandieninėje praktikoje įvairių jurisdikcijų įstatymų leidėjai nuėjo skirtingais keliais. Vienos valstybės tiesiogiai įtvirtino savo teisės aktuose dalyvių ribotos atsakomybės panaikinimo atvejus, kitos paliko šios doktrinos vystymo galimybes tik teismams. Tos šalys, kur verslininkystės laisvė istoriškai buvo didelė vertybė, teisės aktuose nėra numatyti ribotos atsakomybės pašalinimo atvejai (JAV, Jungtinė Karalystė). Šalyse, kuriose kreditorių teisės apsaugai buvo visuomet teikiamas prioritetas, bendrovių teisės aktai tiesiogiai reglamentuoja *piercing the corporate veil* doktriną. Tačiau, kad ir kur įtvirtinta ir išplėtotą, visose jurisdikcijose ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina atlieka svarbų vaidmenį kreditorių teisių apsaugos srityje.

Bendrovės ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina, visų pirma, veikia kaip prevencinė priemonė – bendrovės dalyviai, žinodami, kad jų veiksmai visuomet yra „po padidinamuoju kreditorių stiklu“ yra priversti elgtis sąžiningai, nepiktnaudžiauti bendrovės ribota atsakomybe, vykdyti įstatymų numatytas pareigas. Antra, *piercing the corporate veil* doktrina yra taikoma kaip *ex post* priemonė – dalyviai, nusprendę apgauti kreditorius arba nevykdę įstatyme numatytų pareigų, kai dėl to bendrovė negali tinkamai įvykdyti prievolių kreditoriams, turi atsakyti ir savo turtu, tokiu būdu atlyginti kreditorių patirtus nuostolius dėl dalyvių neteisėtų veiksmų.

Siekiant išsiaiškinti *piercing the corporate veil* doktrinos įtaką kreditorių teisių bei interesų apsaugai, svarbu išsiaiškinti kokiais atvejais ir kokioms sąlygoms esant kreditoriai gali remtis

75 Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: LTU Leidybos centras. 2004, t. 55 (47). P.69.

ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina esant jų teisių pažeidimui. Kadangi *piercing the corporate veil* doktrinos taikymo taisyklės įvairiose valstybėse yra pakankamai skirtingos, toliau bus nagrinėjami Lietuvoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje bei Vokietijoje suformuoti šios doktrinos taikymo aspektai.

3.1.1. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (*piercing the corporate veil*) doktrinos taikymas Lietuvos Respublikoje

Iki naujojo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso įsigaliojimo, Lietuvoje nebuvo normos, numatančios bendrovės dalyvių atsakomybę už juridinio asmens prievoles. Dėl šios priežasties teismai neįsidrąsino formuoti *piercing the corporate veil* doktrinos patys ir bendrovių dalyviai galėjo džiaugtis ribotos atsakomybės absoliutumu. Naujasis Civilinis kodeksas vis dėlto įtvirtino juridinio asmens dalyvio atsakomybę už juridinio asmens prievoles ir kodekso 2.50 str. 3 d. numatė, kad: „Kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens dalyvio nesąžiningų veiksmų, juridinio asmens dalyvis atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai“. Taigi, bendrovei padarius žalą kreditoriams dėl nesąžiningų dalyvio veiksmų ir bendrovei neturint pakankamai išteklių šiai žalai atlyginti bendrovės dalyvis atsako už bendrovės prievoles savo turtu subsidiariai, t. y. tokia apimtimi, kiek nebuvo atlyginta kreditoriui iš bendrovės turto. Nors įstatymų leidėjas juridinio asmens dalyvio atsakomybės ribojimo doktriną suformavo pakankamai lakoniškai, ši naujai suformuota taisyklė kreditoriams tapo puikiu teisiniu įrankiu apsaugant savo teises nuo skolininkės nesąžiningų veiksmų.

Siekiant taikyti LR CK 2.50 str. 3 d. svarbu, nustatyti šio straipsnio taikymo sąlygas. Teisės doktrinoje⁷⁶ ir teismų praktikoje⁷⁷ sutariama, kad šių sąlygų yra trys:

1. juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės;
2. dalyvis elgiasi nesąžiningai;
3. egzistuoja priežastinis ryšys tarp įmonės negalėjimo įvykdyti prievolės ir dalyvio nesąžiningų veiksmų.

Pirmoji sąlyga nesukelia sudėtingų įrodinėjimo problemų, kadangi prievolės neįvykdymas yra pakankamai objektyvus dalykas ir egzistuoja tikrovėje. Dėl trečiosios sąlygos doktrinoje ir teismų praktikoje didelių diskusijų nekyla, priežastinis ryšys įrodinėjamas pagal bendras taisykles

⁷⁶ Papijanc V. *supra* note 8. P. 61.

⁷⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004-02-18 nutartis c.b. UAB „Golner Spedition“ v. S.B, Nr. 3K-3-124/2004, LAT CBS teisėjų kolegijos 2014-09-12 nutartis c.b. Mitnija v. Statybų kryptis, V.G., A.J, Nr.3K-3-389/2014.

taikant LR CK 6.247 str. Dažniausiai nustačius nesąžiningus bendrovės dalyvio veiksmus, praktiškai preziumuojama, kad jie yra priežastiniame ryšyje su juridinio asmens negalėjimu įvykdyti savo prievolės. Pvz. byloje *UAB „Göllner spedition“ v S. Beinorius, J. Beinorienė*⁷⁸ apskritai nebuvo nagrinėjama ar tarp atsakovo nesąžiningų veiksmų ir bendrovės negalėjimo įvykdyti prievolės egzistuoja priežastinis ryšys. Visai kas kita yra dėl dalyvio nesąžiningų veiksmų įrodinėjimo. Sąžiningumas yra vertinamojo pobūdžio sąvoka ir realybėje objektyviai neegzistuoja. Vertinant dalyvio sąžiningumą teismų praktikoje naudojami du kriterijai – objektyvūs ir subjektyvūs. Lietuvos Aukščiausiasis teismas išaiškino: „Objektyviu požiūriu sąžiningumas suprantamas kaip elgesys, atitinkantis protingumo ir teisingumo principų reikalavimus, t. y. rūpestingas, apdairus ir atidus elgesys. Subjektyviu požiūriu sąžiningumas apibūdina asmens vidinę būklę konkrečioje situacijoje, taip pat veikiamą subjektą individualizuojančias savybes, pavyzdžiui: jei tai fizinis asmuo – jo amžius, išsimokslinimo, praktinių įgūdžių ir pan., jei tai juridinis asmuo – veiklos pobūdžio, jos ypatybių, verslo patirties ir t. t.“⁷⁹. Taip pat pažymėtina, kad teismai laikosi pozicijos, kad nustačius bendrovės dalyvio nesąžiningumą, jo kaltę preziumuojama: „nustačius, kad juridinio asmens dalyvis atliko nesąžiningus veiksmus kreditoriaus atžvilgiu, laikytina, kad jis kaltas dėl nesąžiningų veiksmų atlikimo“⁸⁰.

Kalbant apie bendrovės dalyvių nesąžiningumą, teismų praktika suformavo tam tikrus precedentes, kai akcininkų neveikimas laikytinas *per se* nesąžiningu. Pavyzdžiui, Kaip jau buvo minėta analizuojant kapitalo palaikymo priemones, teisės aktai nenumato tiesioginės akcininkų atsakomybės už veiksmų nesiėmimą sumažėjus įmonės įstatiniam kapitalui, tačiau šią spragą užpildė teismų praktika. 2010-11-28 nutartyje Lietuvos apeliacinis teismas nustatė⁸¹, kad bendrovės vienintelis akcininkas, būdamas įmonės direktoriumi ir žinodamas apie sunkią įmonės finansinę padėtį, nesiėmė veiksmų, kad būtų sušauktas visuotinis akcininkų susirinkimas, tvirtinama bendrovės veiklos ataskaita, neužtikrintas tinkamas valdymo organų (vadovo) rinkimas ir veikimas. Toks akcininko neveikimas anot teismo laikytinas nesąžiningu ir naikinančiu ribotos atsakomybės privilegiją.

Pastebėtina, kad didžiausia grėsmė kreditorių teisėms bei interesams iškyla bendrovėse, kuriose egzistuoja vienintelis akcininkas ir jis atlieka pagrindinį vaidmenį bendrovės vadovavimo veikloje. Absoliuti dauguma teismų praktikos yra susijusi būtent su atvejais, kai bendrovės akcininkas turėjo 100 proc. balsų visuotiniame akcininkų susirinkime. Būdamas akcininku ir

⁷⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004-02-18 nutartis. Ibid.

⁷⁹ Ibid

⁸⁰ Ibid

⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2010-11-26 nutartis c.b. Nr.2A-477/2010.

direktoriumi, bendrovės vadovas gali paskirti jam naudingus asmenis į valdymo organus, arba apskritai tokių nesudaryti ir nesilaikyti teisės aktuose numatytų reikalavimų dėl finansinių ataskaitų patvirtinimo, rekaptalizacijos ir kt. Svarbu pažymėti, kad tokiose situacijose bendrovės dalyvio atsakomybės institutas nėra vienintelis kelias kreditoriui apginti savo teises. Akcininkui, esančiam bendrovės vadovu arba valdymo organų nariu gali būti taikoma ir LR CK numatyta valdymo organų narių atsakomybė (LR CK 2.87 str.). LAT yra pažymėjęs, kad siekiant nustatyti kokios rūšies civilinė atsakomybė turi būti taikoma bendrovės dalyviui, kuris tuo pačiu yra bendrovės vadovas, turi būti atsižvelgiama kokias funkcijas jis atliko, pažeisdamas kreditoriaus teises: „atsižvelgiant į valdymo organo ir dalyvio funkcijų skirtingumą, civilinės atsakomybės bylose kiekvienu konkrečiu atveju sprendžiama, ar byloje atsakovu nurodytas asmuo atliko vadovui ar dalyviui būdingas funkcijas⁸²“. Paminėtina ir tai, kad be kita ko, tokia pati grėsmė gali iškilti ir bendrovėse, kuriose formaliai yra ir daugiau negu vienas akcininkas, tačiau vienas iš jų vis dėlto *de facto* valdo bendrovę. Tokiam akcininkui taip pat turėtų būti taikoma *piercing the corporate veil* doktrina⁸³.

Šios teismų praktikos suformuotos taisyklės kreditorių teisių apsaugos atžvilgiu yra sveikintinos, nes palengvina ribotos atsakomybės panaikinimo instituto taikymą. *Piercing the corporate veil* doktrina yra praktiškai vienintelė galimybė kreditoriams apsaugoti savo teises akcininkams piktnaudžiaujant ribotos atsakomybės privilegija.

3.1.2. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (*piercing the corporate veil*) doktrinos taikymas JAV

Jungtinėms Amerikos Valstijoms priklausant bendrosios teisės tradicijos šeimai, jos pozityviojoje bendrovių teisėje nerasime sankcionuotos *piercing the corporate veil* doktrinos. Kadangi JAV ypač didele vertybe laikoma verslininkystės laisvė, šalies įstatymų leidėjas nelinkęs varžyti bendrovių dalyvių, todėl juridinio asmens dalyvių atsakomybės institutas yra taikomas tik išimtiniais atvejais. Tačiau JAV teismai, vis dėlto linkę gausiai taikyti ribotos atsakomybės panaikinimo doktriną. Kaip teigia V. Papijanc, atlikęs išsamų lyginamąjį dalyvių atsakomybės instituto patronuojančios ir dukterinės bendrovės santykių kontekste, tyrimą: „Pasaulyje trys ketvirtadaliai bylų, kuriose buvo pritaikytas dalyvio atsakomybės modelis, tenka JAV teisei sistemai⁸⁴“. Dėl ypač gausios teismų praktikos juridinio asmens ribotos atsakomybės panaikinimo

⁸² LAT CBS teisėjų kolegijos 2014-09-12 nutartis. *supra* note 77.

⁸³ Petroševičienė O. *supra* note 7.P.125.

⁸⁴ Papijanc V. *supra* note 8. P.52

doktrina JAV yra sunkiai sisteminama ir neturi aiškių taikymo kriterijų arba sąlygų. Dažnai teismų sprendimai apibrėždami dalyvio atsakomybės aspektus remiasi metaforomis ir abstrakčiomis teisinėmis sąvokomis.

Nors JAV teismų praktika yra viena gausiausių taikant *piercing the corporate veil* doktriną, teismų pripažįstama, kad tik išimtiniais teisingumo principo pažeidimo atvejais galima taikyti dalyvio atsakomybės institutą. Teisingumo principas yra pažeidžiamas, kai bendrovės dalyviai siekia apgauti kreditorius, nevykdo įstatymų numatytų pareigų, pažeidžia viešąjį interesą ir pan. Kadangi bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimas yra teisingumo atstatymo priemonė, įrodinėti, kad dalyvio atsakomybė pažeidžia teisingumą, tenka ieškovui⁸⁵, t. y. kreditoriui.

Kaip jau buvo minėta, konkrečių ir aiškių kriterijų taikant *piercing the corporate veil* institutą JAV teismai nepateikia. Egzistuoja nemažai teorijų, kurių pagrindu nustatinėjama ar bendrovės dalyvis pažeidė teisingumo principą. Apibendrinant galima būtų teigti, kad šias teorijas sieja keli kriterijai. Pirmas ir vienas svarbiausių – *kontrolės kriterijus*. Siekiant taikyti bendrovės dalyvio atsakomybę turi būti įrodoma, kad bendrovės dalyvis iš tikrųjų kontroliuoja bendrovę. Pažymėtina, kad teismai nesiremia vien tik tuo faktu, kad bendrovės dalyvis turi 100 proc. balsų visuotiniame akcininkų susirinkime ir yra bendrovės direktorius. Turi būti įrodyti ir tiesioginiai kontrolės veiksniai (pvz. nurodymas sudaryti fiktyvų sandorį, priimant per daug rizikingus investavimo sprendimus). Dalyvio kontrolės kriterijus yra puikiai atskleistas bylose dėl įmonių grupių, kur patronuojanti bendrovė kontroliuoja dukterinę: patronuojanti bendrovė išmoka dukterinės bendrovės darbuotojams algas, duoda darbuotojams nurodymus, valdo dukterinės bendrovės finansus⁸⁶. JAV pripažįstama, kad dažniausiai dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimas ir pasireiškia dukterinių įmonių kūrimo metu.

Kitu ribotos atsakomybės panaikinimo kriterijumi galima laikyti bendrovės *dalyvio neteisėtus arba neteisingus veiksmus*. Tokiais veiksmais laikytini įstatymų numatytų pareigų nevykdymas, bendrovės finansinės padėties pabloginimas, arba neveikimas finansinei padėčiai blogėjant (nepakankama kapitalizacija, per didelių dividendų išmokėjimas⁸⁷), kreditorių apgaulė, įstatymų ir (ar) viešosios tvarkos pažeidimas (naujos verslo formos sukūrimas, perkeliant į ją kitos bendrovės turtą ir taip sumažinant pastarosios mokumo galimybes). Atsakomybei kilti reikalaujamas ir *priežastinio ryšio* kriterijus, tačiau, kaip pažymi V. Papijanc, teismai nesureikšmina priežastinio

⁸⁵ Tikniūtė A. *supra* note 5. P. 102.

⁸⁶ Papijanc V. *supra* note 8. P.54

⁸⁷ Tikniūtė A. *supra* note 5. P. 105.

ryšio egzistavimo ir jis praktikoje nesukelia didelių problemų⁸⁸.

Viena vertus, Jungtinių Amerikos Valstijų taikoma *piercing the corporate veil* doktrina laikoma svarbiu institutu kreditorių teisių apsaugos srityje – JAV ši doktrina taikoma dažniausiai. Kita vertus, ypač gausi nesisteminga teismų praktika sukelia sunkumų tiek pačios bendrovės dalyviams suvokiant jų atsakomybės ribas, tiek kreditoriams, kurie niekada negali būti tikri kokiais būdais turėtų įrodinėti bendrovės dalyvio atsakomybę, tiek patiems teismams taikant doktriną. Teismai neturi aiškių dalyvio atsakomybės kilimo sąlygų ir yra priversti remtis abstrakčiais, dažnai metaforiškais kriterijais.

3.1.3. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (*piercing the corporate veil*) doktrinos taikymas Jungtinėje Karalystėje

Jungtinė Karalystė, kaip ir JAV tiesiogiai neįtvirtina juridinio asmens dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo doktrinos (Jungtinėje Karalystėje ją vadina *lifting the corporate veil*, t. y. bendrovės šydo pakėlimas). Bankroto teisinius santykius reglamentuojančiuose teisės aktuose įmanoma rasti *lifting the corporate vil* doktrinos pėdsakų, tačiau ir jie labiau susiję su bendrovės direktorių atsakomybe. Kaip jau buvo minėta nagrinėjant kapitalo palaikymo institutą, Jungtinė Karalystė priskiriama šalims, kuriose verslui plėtotis kuriamos vienos palankiausių sąlygų. Jungtinėje Karalystėje, remiantis precedentine tapusia *Salomon v A Salomon & Co Ltd.*⁸⁹ byla, ypač vertinama ribota juridinio asmens atsakomybė ir pripažįstama, kad išimties iš ribotos atsakomybės įmanomos ypač retais atvejais ir doktrina laikoma tik kraštutine priemone, todėl teismai nenoriai ją taiko.

Jungtinė Karalystė laikosi pozicijos, kad investuotojai ir taip prisiima pakankamai daug rizikos savo lėšas suteikdami įmonei ir plėtodami verslą: ribotos atsakomybės ir turto atskirumo principo esmė yra ta, kad akcininkai neprivalo skirti savo finansinių ir žmogiškųjų išteklių bendrovės valdymui, nesant ribotos atsakomybės, investuotojai rizikuotų prarasti savo turtą ir būtų linkę faktiškai valdyti bendrovę, vietoj to, kad investuotų į kitą verslą⁹⁰. Tačiau pripažįstama, kad bendrovės dalyviai gali piktnaudžiauti ribota atsakomybe siekdami ir savanaudiškų tikslų, taip sąmoningai pakenkdami kreditoriams, todėl už nesąžiningus veiksmus jie turėtų atsakyti. Nors, kaip ir JAV, Jungtinės Karalystės teismai nesuformulavo aiškių ir vienareikšmiškų dalyvio atsakomybės

⁸⁸ Papijanc V. *supra* note 8. P.56.

⁸⁹ *Salomon v A Salomon & Co Ltd.* 1897, AC22.

⁹⁰ Boros E., Duns J. *Corporate law.* Australia: Oxford university press, 2013.

kriterijų, vis dėlto galima išskirti du pagrindinius *lifting the corporate veil* doktrinos taikymo atvejus: atstovavimo modelis (gal. *agency*), apgaulės modelis (ang. *fraud*) bei *įmonių grupių modelis* (angl. *corporate groups*).

Atstovavimo modelių pripažįstama, kad bendrovė, kaip ir fizinis asmuo, gali atstovauti akcininko interesams. Jeigu teismai, remdamiesi bylos aplinkybėmis pripažins bendrovę tiesiogine akcininko atstove, bendrovės dalyvis privalės atsakyti už šios bendrovės prievoles. Siekiant nustatyti atstovavimo faktą, teismai, kaip ir JAV, vadovaujasi ne *de jure* kontrole, o faktiniu vadovavimu bendrovei. T. y. nepakanka nustatyti, kad bendrovės dalyvis turi 100 proc. balsų dalyvių susirinkime, būtina įrodyti tikrosios kontrolės egzistavimą (dalyvio nurodymų vykdymas, bendrovės vadovų paskyrimas ar kasdienių sandorių sudarymas nurodant patronuojančiai bendrovei⁹¹ ir pan.). Tačiau teismai padrikai taiko ir šiuos kriterijus, neretai juos išplėsdami arba taikydami savo nuožiūra, todėl atstovavimo atvejis yra ganėtinai retas teismų praktikoje. *Apgaulės modelis* taip pat yra retas teismų praktikoje. Jis yra taikomas kai bendrovės dalyviai naudoja bendrovę siekdami išvengti įstatymų numatytų pareigų⁹². Anot V. Papijanc, apgaulės modelis yra retai taikomas Jungtinės Karalystės teismuose dėl griežtų šio modelio taikymo sąlygų, kurias kreditoriui įrodyti yra labai sudėtinga. *Įmonių grupių modelių* pripažįstama, kad korporacijose skirtingos įmonės turi bendrus vadovus ir akcininkus, todėl nors įmonių yra daug, jos praktiškai yra kontroliuojamos vienos, patronuojančios, bendrovės. Kaip ir paprasti fiziniai asmenys, bendrovė siekia pasislėpti už kitų mažesnių bendrovių ribotos atsakomybės⁹³ ir taip pakenkti kreditoriams. Taikant šį modelį taip pat svarbu įrodyti faktinę vienos bendrovės kontrolę.

Apibendrinant galima teigti, kad Jungtinės Karalystės juridinio asmens dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina yra mažai veiksminga bendrovės kreditoriams. Dėl istoriškai *Salomon v A Salomon & Co Ltd.* byloje susiformavusio ribotos atsakomybės principo Jungtinės Karalystės teismai *lifting the corporate veil* doktriną taiko tik ypatingais, retkarčiais teigiama, ekstremalaus elgesio atvejais.

3.1.4. Bendrovės dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo (*piercing the corporate veil*) doktrinos taikymas Vokietijos Federacijoje

Vokietijos Federacija, kaip JAV ir Jungtinė Karalystė, teisės aktuose neįtvirtino bendrovės

91 Papijanc V. *supra* note 8. P.48.

92 Boros E., Duns J. *supra* note 90.

93 *Ibid.* P. 49.

dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo doktrinos, todėl ją formavo teismų praktika bei doktrina. Vokietijoje, taip pat kaip ir nagrinėtose jurisdikcijose, *piercing the corporate veil* (Vokietijoje vadinama *Durchriffshaftung*) doktrina yra retai taikoma. Taip yra dėl kelių priežasčių: pirma, bendrovės dalyvio atsakomybės institutas nėra tiesiogiai įtvirtintas teisės aktuose, antra, akcininkui dažnai yra taikomos civilinės teisės normos, numatančios akcininko atsakomybę „už žalą, padarytą veiksmais priešingais gerai moralei“, pavyzdžiui „planinis turto išėmimas iš bendrovės ir vėlesnis jo perkėlimas į toliau verslą plėtojančią dukterinę įmonę arba įmonės pertvarkymas į nepakankamai kapitalizuotą, kurioje visa verslo rizika gula ant kreditorių pečių“⁹⁴, trečia, Vokietijoje egzistuoja savarankiškas įstatymas – *Konzernrecht*, reglamentuojantis susijusių įmonių veiklą ir numato tipinių atvejų, pažeidžiančių kreditorių teises, sąrašą. Pažymėtina, kad minėtas įstatymas uždarosioms akcinėms bendrovėms yra taikomas tik pagal analogiją ir tik teismų, nes šio įstatymo objektu yra atviro tipo bendrovės. Įdomu ir tai, kad Vokietijoje įmanomas atvirkštinis *piercing the corporate veil* instituto taikymas, kai už sukeltą žalą kreditoriams bendrovė atsako už jos dalyvio prievoles.

Vokietijos Federacijos teismų praktika, kaip ir JAV bei Jungtinės Karalystės teismai, neturi aiškių taisyklių juridinio asmens dalyvio ribotos atsakomybės panaikinimo taikymo atvejams bei dažniausiai remiasi konkrečios bylos faktinių aplinkybių interpretacijomis. Tačiau Vokietijos teisininkai išskiria tam tikrus pagrindus, kuriais remiasi teismai taikydami dalyvių atsakomybės institutą. Anot A. Tikniūtės, analizavusios šį klausimą, šių pagrindų yra trys: 1) dalyvio ir bendrovės turto sumaišymas, 2) nepakankama kapitalizacija, 3) piktnaudžiavimas dukterinėmis bendrovėmis⁹⁵.

Dalyvio ir bendrovės turto sumaišymas. Ribotos atsakomybės institutas remiasi turto atskirumo principu. Jeigu bendrovės akcininkas nepaiso šio principo ir sumaišo savo ir bendrovės turta, jis netenka ribotos atsakomybės privilegijos, nes nesilaiko ribotos atsakomybės instituto taisyklių. Tačiau teismų praktika susiaurino dalyvio atsakomybės taikymą esant dalyvio ir bendrovės turto sumaišymui ir numatė, kad akcininkas laikomas atsakingu tik tuo atveju, „kai turto maišymas yra toks intensyvus, kad neįmanoma individualizuoti lėšų“⁹⁶. *Nepakankamos kapitalizacijos* pagrindas yra rečiau taikytinas negu turto sumaišymo pagrindas, kadangi akcininkų kapitalo palaikymo pareiga yra reglamentuota įstatymu. *Nepakankamos kapitalizacijos* pagrindas yra taikytinas tuo atveju, jeigu akcininkas sąmoningai nesiėmė priemonių bendrovės kapitalui atkurti ir toks jo elgesys sukėlė žymų kreditorių teisių pažeidimą. *Piktnaudžiavimas dukterinėmis bendrovėmis.* Kaip ir Jungtinėje Karalystėje bei JAV, Vokietijoje yra sutariama, kad vien fakto, jog

94 Tikniūtė A. *supra* note 5. P. 91.

95 Ibid. P. 95-101.

96 Ibid. P. 96.

viena bendrovė valdo didžiąją dalį kitos bendrovės, nepakanka valdančiosios bendrovės atsakomybei prieš valdomos bendrovės kreditorius kilti. T. y. būtina įrodyti tikrąją kontrolę, turto sumaišymą arba nepakankamą kapitalizaciją.

Vokietijoje *piercing the corporate veil* doktrina teismų praktikoje yra taikoma pakankamai retai, kadangi Vokietijoje yra ganėtinai stipri įstatyminė kreditorių teisių apsauga. T. y. kreditoriai yra apsaugomi kitokiomis nesutartinėmis priemonėmis (pvz. kapitalo palaikymo taisyklėmis, akcininkų pareigomis atskleisti atstovavimo faktą ikisutartiniuose santykiuose ir kt.).

3.2. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybė

Bendrovės ir jos dalyvio turto atskirumo principu siekiama, kad bendrovės dalyvis nedalyvautų bendrovės valdymo procese. Tačiau siekiant bendrovės teisinio subjektiškumo, bendrovė turi turėti asmenis per kuriuos galėtų naudotis savo teisėmis bei prisiimti pareigas. Šie asmenys yra bendrovės valdymo organų nariai, jie atlieka bendrovės valdymo funkciją. Teisės mokslas pateikia daug įvairių juridinio asmens valdymo teorijų, modelių bei sistemų. Tačiau pripažįstama, kad vienos universalios juridinio asmens valdymo sistemos nėra ir greičiausiai niekada nebus, nes kiekviena valstybė yra individualiai veikiama įvairiausių faktorių, priklausančių nuo valstybės valdymo santvarkos, teisinės sistemos, rinkos, politinių, socialinių sąlygų ir daugelio kitų faktorių. Nors įvairiose jurisdikcijose juridinio asmens valdymo sistemos skiriasi, visose iš jų egzistuoja valdymo organų narių atsakomybės institutas. Istoriskai šio instituto taikymas kreditoriams buvo mažai aktualus, kadangi iš pradžių jis buvo taikomas tik vidiniams bendrovės santykiams, t. y. bendrovės valdymo organai atsakė tik prieš pačią bendrovę ir jos dalyvius, bet ne prieš kreditorius. Tokia sistema aiškintina per bendrovės valdymo organų narių pareigų prizmę. Pagrindinės valdymo organų narių pareigos – veikti rūpestingai ir būti lojaliems būtent juridinio asmens atžvilgiu. Bendrovės valdymo organai, iš esmės, neturi jokių tiesioginių pareigų kreditoriams. Taipogi, anot G. Jakuntavičiūtės, valdymo organų nariai netgi nėra juridinio asmens atstovai, jie yra pats juridinis asmuo⁹⁷. Tokiu atveju teorija, jog bendrovės valdymo organų nariai atsako tik prieš patį juridinį asmenį atrodo pagrįsta. Tačiau bendrovės valdymo organams vykdant faktinę bendrovės valdymo funkciją, disponuojant įmonės turtu, kyla grėsmė, kad valdymo organai elgsis nesąžiningai kreditorių atžvilgiu. Nors A. Tikniūtė nurodo, kad bendrovės valdymo organų nariams „netikslinga kelti pavojų juridinio asmens egzistavimui, nes tai neatitinka jų intereso

⁹⁷ Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9. P. 63.

išlaikyti esamą darbo vietą⁹⁸, tačiau tai nepaneigia bendrovės valdymo organų narių aplaidžių valdymo veiksmų galimybės, pavyzdžiui, jeigu bendrovės vadovu yra paskiriamas nekompetentingas arba nesuinteresuotas juridinio asmens valdyme asmuo. Sutinkama, kad valdymo organų nariai vadovaudami kasdieniai bendrovės veiklai geriau negu bendrovės dalyviai suvokia kas naudinga juridiniam asmeniui, tačiau bendrovės dalyviai dažnai yra linkę nurodinėti kaip turi būti vadovaujama bendrovei, kokius sprendimus priimti bendrovės valdymo organams⁹⁹. Nesant valdymo organų narių atsakomybės prieš kreditorius, valdymo organų nariai būtų pavojingai veikiami bendrovės dalyvių, kurie patys norėdami pasipelninti skatintų bendrovės vadovus vystyti rizikingus projektus, sudaryti apgaulingus sandorius ir pan. Be kita ko, nepaisant turto atskirumo principo, bendrovės dalyviai dažnai tampa ir bendrovės vadovais, todėl jų veiksmai gali būti ypač rizikingi kreditoriams. Įvertinę šias aplinkybes tiek kai kurių jurisdikcijų įstatymų leidėjai, tiek teismų praktika plėtoja bendrovės valdymo organų narių atsakomybės instituto taikymą ir kreditorių atžvilgiu.

Konstatavus, kad bendrovės vadovų veiksmai gali būti pavojingi kreditoriams, kyla klausimas kokia apimtimi turėtų atsakyti bendrovės valdymo organai, ar jiems turi būti taikoma ribotos atsakomybės privilegija? Viena vertus, bendrovės valdymo organai, faktiškai valdydami bendrovę prisiima tam tikrą juridinio asmens nesėkmės riziką. Sudarydami sandorius bendrovės valdymo organų nariai privalo tinkamai pasverti sandorio neigiamų pasekmių bei naudos santykį, atsižvelgdami į egzistuojančias aplinkybes. Bendrosios teisės ir kontinentinės teisės tradicijos sukūrė kiek skirtingus rizikingų veiksmų pagrįstumo vertinimo modelius. Bendrosios teisės tradicijoje teismo sulaikymo doktrinos (ang. *judicial abstention doctrine*) akivaizdoje susiformavo vadinamoji *business judgement rule*¹⁰⁰. Šios taisyklės esmė yra ta, kad vadovui nekils atsakomybė, jei jis, remdamasis atitinkama informacija, galėjo pagrįstai tikėti, kad tam tikras verslo sprendimas yra priimtas sąžiningai bendrovės interesais. Kontinentinės teisės tradicija bendrovės dalyvių veiksmų rizikingumą vertina pagal tam tikrus standartus (pareigas), t. y. valdymo organas privalo būti rūpestingas, apdairus, protingas priimdamas rizikingus sprendimus. Dauguma autorių, kritikuodami bendrovės valdymo organų atsakomybės kreditoriams institutą teigia, kad tokios atsakomybės egzistavimas apriboja valdymo organų ūkininkavimo laisvę, jų rizikavimo galimybes – „valdymo organų baimė dėl asmeninės atsakomybės pavojų gali lemti pernelyg atsargius jų sprendimus, suponuojančius bendrovės komercinės veiklos vystymo stagnaciją, nes bet koks bent

⁹⁸ Tikniūtė A. *supra* note 5. P. 74-75.

⁹⁹ Valdymo organai turėdami tiesiogiai įtvirtintas pareigas bendrovės dalyviams, turi paisyti jų interesų.

¹⁰⁰ Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9. P. 119.

šiek tiek rizikingas sprendimas potencialiai gali kelti asmeninės atsakomybės grėsmę¹⁰¹. Todėl, siekiant pusiausvyros tarp valdymo organų narių verslininkystės laisvės bei kreditorių teisių apsaugos, daugumoje atvejų, pripažįstama, kad valdymo organų narių atsakomybė taipogi kaip ir dalyvių yra ribota, tačiau esant nesąžiningiems arba neteisėtiems valdymo organų narių veiksams ribotos atsakomybės privilegija turi būti panaikinama.

3.2.1. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas Lietuvos Respublikoje

Doktrinoje yra sutinkama, kad Lietuvoje dar nesusiformavo nei juridinių asmenų valdymo tradicija¹⁰², nei valdymo organų doktrina¹⁰³. Civilinio kodekso 2.82 str. 2 d. numatyta, kad „kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų valdymo organą ir dalyvių susirinkimą, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra“, tuo tarpu Akcinių bendrovių įstatymo 19 str. 1 d. numato, kad „Bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą.“ Iš šių nuostatų matome, kad bendrovėje neprivalu sudaryti kolegialaus valdymo organo. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2015 m. liepos 1 d., keičiamos Akcinių bendrovių įstatymo 19 str. 2 ir 3 dalys. Pagal 2-ąją 19 str. dalį *atviro tipo* bendrovėse turės būti sudaromas bent vienas kolegialus organas – stebėtojų taryba arba valdyba, o pagal 3-iąją dalį *bet kurio tipo bendrovėje* nesudarius stebėtojų tarybos, bendrovės valdybai gali būti priskiriamos tarybos priežiūros funkcijos. Jeigu bendrovėje nėra sudaromas kolegialus valdymo organas, visus bendrovės klausimus sprendžia vienasmenis valdymo organas – bendrovės vadovas. Ši situacija nėra naudinga kreditoriams, kadangi vienasmenis valdymo organas nėra prižiūrimas, jo sudaromi sandoriai arba atliekami veiksmai priklauso vien tik nuo jo valios, jis yra laisvas disponuoti bendrovės turtu. Visa tai padidina turto iššvaistymo galimybes tiek sąmoningais veiksmais nukreiptais prieš vieną kreditorių, tiek bloginant bendrą bendrovės finansinę būklę taip kenkiant visiems bendrovės kreditoriams. Pažymėtina, kad Lietuvoje bendrovės vadovui nėra draudžiama būti valdybos nariu (išskyrus atvejį, kai valdyba atlieka priežiūros funkciją). Šiuo atveju manytina, kad bendrovės vadovas gali daryti pakankamai didelę įtaką bendrovės valdybos veiklai, šios įtakos grėsmė dar labiau padidėja tuo atveju, kai bendrovės vadovas yra vienintelis akcininkas. Atsižvelgiant į tai, galima būtų teigti, kad Lietuvoje naudojamų bendrovės valdymo sistemų modeliai neužtikrina

101 Petroševičienė O. *supra* note 7. P. 109.

102 Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9. P. 43

103 Tikniūtė A. *supra* note 5. P. 66.

tinkamos kreditorių teisių apsaugos, nes neužtikrina turto atskirumo principo įgyvendinimo.

Lietuvos Respublikoje įstatymiškai nėra įtvirtintos bendrovių valdymo organų narių fiduciarinės pareigos kreditoriams. Vieną iš normų, kuria vis dėlto siekiama apsaugoti kreditorių interesus, galime rasti LR CK 2.82 str. 4 d., kur nustatyta, kad jeigu juridinio asmens sprendimai prieštarauja imperatyviosioms įstatymų normoms, juridinio asmens steigimo dokumentams arba protingumo ar sąžiningumo principams bei tuo pačiu pažeidžia kreditorių interesus, kreditoriai gali reikšti teismui ieškinį dėl šių sprendimų pripažinimo negaliojančiais. Tačiau ši norma nesuteikia kreditoriams teisės taikyti bendrovės valdymo organų narių tiesioginės atsakomybės, nes apsiriboja tik valdymo organų narių sprendimų užginčijimu. G. Jakuntavičiūtė¹⁰⁴, pasisakydama apie valdymo organų narių fiduciarines pareigas kreditoriams teigia, kad valdymo organai tokių pareigų kreditoriams apskritai neturi, nes fiduciariniams santykiams būdinga tai, kad viena šalis pasitiki kita, o tarp kreditoriaus ir valdymo organo nario, kaip tokio, jokių santykių, suponuojančių pasitikėjimą nėra.

Vis dėlto teismai linkę taikyti valdymo organų narių fiduciarines pareigas ir kreditoriams. Tačiau tiesioginė bendrovės valdymo organų atsakomybė už šių pareigų kreditoriams nevykdymą yra taikoma tik likvidavus juridinį asmenį. Kreditoriai gindami savo teises ir interesus gali kreiptis į teismą su *tiesioginiu* arba *netiesioginiu* ieškiniu. LAT yra pažymėjęs, kad, iškėlus įmonei bankroto bylą, jeigu joje pareikštas kreditoriaus reikalavimas nebuvo patenkintas, tai, pasibaigus bankroto bylai, kreditoriui išlieka teisė kreiptis su reikalavimu dėl žalos atlyginimo į bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusius fizinius asmenis¹⁰⁵. Tokiu būdu kreditorius gali teikti tiesioginį ieškinį teismui ir reikalauti valdymo organų narių atsakomybės. Šiems asmenims atsakomybė kyla nustačius visas civilinei atsakomybei kilti reikalingas sąlygas (žala (nuostoliai), neteisėti veiksmai priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos bei kaltė). Juridinio asmens valdymo organus sudariusių asmenų veiksmų neteisėtumas nustatomas pagal įstatymų, kitų teisės aktų, įmonės įstatų bei kitų jos veiklos dokumentų normas – šių asmenų civilinė atsakomybė kreditoriams gali atsirasti, kai dėl jų kaltės pažeidžiami (nevykdomi ar netinkamai vykdomi) nurodytų teisės aktų reikalavimai, skirti kreditorių interesams apsaugoti¹⁰⁶. Pažymėtina, kad teismas suformavo ir taisyklę, kad „Tuo atveju, kai juridinio asmens dalyvio valdymo organo vienasmenio ar kolegialaus narių (nario) - veiksmai nuosprendžiu pripažinti nusikalstamais ir lėmusiais įmonės negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus, tai šie juridinio asmens valdymo organo nariai atsako prieš trečiuosius asmenis

¹⁰⁴ Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9.

¹⁰⁵ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2006-05-25 d. nutartis c.b. K. J. J. v. J. B. ir kt., Nr. 3K-7-266/2006.

¹⁰⁶ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2006-05-25 d. *supra* note 105.

pagal juridinio asmens prievolės savo turtu solidariai¹⁰⁷. Nusikalstamais juridinio asmens valdymo organų veiksmai pripažįstami tyčinio bendrovės bankroto atveju. Todėl tiesioginį ieškinį dėl žalos atlyginimo kreditorius gali reikšti ir nustačius tyčinį bendrovės bankrotą. „Juridinio asmens vadovas, vykdydamas savo funkcijas ir atlikdamas veiksmus, teismo nuosprendžiu (teismo baudžiamuoju įsakymu) pripažintus nusikalstamais, lėmusiais juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prisiimtus įsipareigojimus tretiesiems asmenims, privalo atsakyti prieš trečiuosius asmenis pagal juridinio asmens prievolės savo turtu (CK 6.263 straipsnio 1 dalis)¹⁰⁸“

Kreditorius savo teises gali ginti ir pareikšdamas *netiesioginį ieškinį* LR CK 6.68 str. pagrindu. Šia teise kreditoriams ganėtinai sudėtinga pasinaudoti, kadangi minėto straipsnio taikymas yra įmanomas esant tik išskirtinėms aplinkybėms. Praktikoje tokiomis aplinkybės pripažįstamas praktiškai tik bendrovės nemokumas, bankroto procesas. Įmanomi ir kiti ypatingi atvejai, tačiau visuomet dėl jų įvertinimo ypatingais sprendžia teismas. Bankroto proceso metu tiek kreditoriaus, tiek bendrovės interesus gina bankroto administratorius, todėl visų pirma būtent jis gali kreiptis į teismą dėl valdymo organų neteisėtų veiksmų ir jų atsakomybės. Tik bankroto administratoriui atsisakius teikti ieškinį bankrutuojančios bendrovės vardu ir kreditoriams manant, kad toks bankroto administratoriaus pareigos nevykdymas pažeidžia jų teises, kreditoriai gali patys kreiptis į teismą ir reikalauti bendrovės skolininko įvykdyti prievolę bendrovei. Tokiu būdu išreikalauta suma būtų įskaitoma į bendrovės turtą ir dalinama visiems kreditoriams. „Priešingas aiškinimas, kad žalos atlyginimas galėtų būti priteisiamas pavieniams kreditoriams, pareiškusiems ieškinį savo vardu, neužtikrintų kreditorių lygiateisiškumo principo“¹⁰⁹.

3.2.2. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas JAV

JAV vyrauja vadinamasis, vienpakopis valdymo modelis, t. y. bendrovėje egzistuoja vienas valdymo organas (angl. a *board of directors*), valdantis įmonę. Valdymo organai, kaip ir daugumoje valstybių tiesiogines pareigas – rūpestingumo pareiga (angl. *duty of care*) ir lojalumo pareigą (angl. *duty of loyalty*) turi tik bendrovei, t. y. – jos dalyviams. Kaip jau buvo minėta, bendrosios teisės tradicijoje valdymo organų narių veiksmų tinkamumas yra vertinamas pasitelkiant *business judgement rule*. Egzistuoja keli požūriai į šią taisyklę. Pirma, manoma, kad teismai taikydami taisyklę išnagrinėja valdymo organų narių veiksmų pagrįstumą (toks požūris palengva įsitvirtina

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegijos 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje AB „Turto bankas“ v. Ovidijus Mickevičius, Nr. 3K-3-298/2006

¹⁰⁹ Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9. P. 153.

Delavero valstijos teismuose). Antra, naudodami šią taisyklę teismai dažnai pripažįsta valdymo organų veiksmus tinkamais, ir retai taiko vadovų atsakomybę netgi bendrovės atžvilgiu¹¹⁰. JAV išaukštinant verslininkystės laisvę, teismai nelinkę riboti rizikingų bendrovės valdymo organų veiksmų, kadangi be rizikingų veiksmų priėmimo sunku įsivaizduoti efektyvią verslo plėtrą. Įdomu ir tai, kad JAV teisinėje sistemoje pripažįstama, jog įmonės savo įstatuose turi teisę (bet ne pareigą) įsipareigoti atlyginti žalą (angl. *indemnify*), kurią patyrė tretieji asmenys dėl valdymo organų narių neteisėtų veiksmų¹¹¹. Bendrovės pakankamai dažnai šia teise naudojasi.

Tačiau teismų praktika nurodo, kad valdymo organai vis dėlto gali įgyti fiduciarumo pareigą kreditoriams. Tai atsitinka kai bendrovė tampa nemoki arba yra arti nemokumo. Nemokumo sąvoka yra traktuojama pakankamai plačiai, nesiejant jos su bendrovės bankrotu. Jeigu įmonė neturi lėšų atsiskaityti su kreditoriumi, laikoma, kad bendrovė yra nemoki ir valdymo organams priimant sprendimus, pažeidžiančius kreditorių interesus, kreditoriai turi teisę reikalauti bendrovės valdymo organų atsakomybės išvestiniais ieškiniais (teikiant ieškinį bendrovės vardu jos valdymo organams). Ši, vadinamoji nemokumo grėsmės doktrina pastaraisiais metais yra dažnai kritikuojama dėl savo neapibrėžtumo, kadangi teismai nenustato konkrečių kriterijų apibrėžiančių sąvokos „arti nemokumo“ turinį¹¹².

Taigi JAV valdymo organų atsakomybės institutas yra taikomas tik tuo atveju, kai įmonė patiria finansinių sunkumų. Pažymėtina, kad JAV, skirtingai negu Lietuva, taiko bendrovės valdymo organų atsakomybės institutą bendrovei vykdant veiklą (Lietuvoje tiesiogiai šis institutas taikytinas, tik bendrovę likvidavus dėl bankroto).

3.2.3. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas Jungtinėje Karalystėje

Anglijoje, kaip ir JAV, taikoma vienpakopė valdymo sistema – bendrovėms vadovauja vienas valdymo organas. Šis valdymo organas pagal Jungtinės Karalystės teisės aktus yra įpareigotas veikti tik bendrovės interesais ir visais būdais siekti bendrovės gerovės. Tačiau ši pareiga turi būti vykdoma tol kol ji nekonfliktuoja su kreditorių interesais. Kol bendrovė veikia pelningai ir atsiskaito su kreditoriais, laikoma, kad kreditorių interesai nėra pažeidžiami. Kaip ir JAV atveju, Jungtinėje Karalystėje bendrovės valdymo organai privalo atsižvelgti į kreditorių interesus, kai bendrovė yra nemoki. Jeigu nagrinėjant bendrovės bankroto bylą arba likviduojant bendrovę nustatoma, kad

¹¹⁰ Cabrelli D., Siems M. *supra* note 64. P.53.

¹¹¹ Ibid. P.167.

¹¹² Ibid. P.108

asmuo atlikdamas bendrovės valdymo funkciją iššvaistė arba pasisavino įmonės turtą, arba piktnaudžiavo savo padėtimi, teismas gali įpareigoti bendrovės valdymo organo narį arba kompensuoti prarastą bendrovės turtą, arba įnešti į bendrovės aktyvus sumą, kurią nustatys teismas¹¹³.

Jungtinės Karalystės teisė pripažįsta du bendrovės valdymo organų atsakomybės atvejus (modelius) kreditoriams: 1) apgaulingas vadovavimas, 2) neteisėtas vadovavimas įmonei¹¹⁴. Abu modeliai, kaip jau buvo minėta yra taikomi bendrovei esant nemokiai ir tik bendrovės bankroto administratoriaus (likvidatoriaus). T. y. šiais modeliais siekiama padidinti įmonės turtą visų kreditorių labui, o ne patenkinti atskirų kreditorių reikalavimus. Pagal pirmąjį modelį kreditorius turi įrodyti, kad bendrovė būdama nemoki toliau vykdė veiklą ir to priežastimi tapo įmonės bankrotas. Be šių sąlygų, kreditorius turi įrodyti ir bendrovės valdymo organo tyčią apgauti kreditorių(-ius). Deja, šią sąlygą praktikoje įrodyti labai sudėtinga, todėl šis modelis vos gyvuoja Jungtinės Karalystės praktikoje. Antrasis modelis yra susijęs su bendrovės pareigų ir objektyvių standartų, susijusių su tinkamu vadovavimu įmonei nevykdymu. Pagrindine priežastimi valdymo organų narių atsakomybei kilti pagal šį modelį pripažįstamas bendrovės bankroto procedūros neinicijavimas bendrovei esant nemokiai. „Tad jeigu direktorius laiku neinicijuoja bankroto proceso, preziumuojama, kad jis pažeidė kreditorių interesus“¹¹⁵.

Jungtinės Karalystės bendrovės valdymo organų narių atsakomybės modeliai nėra ypač „draugiški“ bendrovių kreditoriams. Kreditoriai neturi jokios teisės reikšti ieškinių valdymo organų nariams (išskyrus atvejus, kai skolininkė vykdo veiklą būdama nemoki ir valdymo organai apie tai žinojo, ar turėjo žinoti ir bendrovės bankroto metu – dėl fiduciarinių pareigų kreditoriams pažeidimo¹¹⁶), tokią teisę turi tik bendrovės bankroto administratorius (likvidatorius).

3.2.4. Bendrovės valdymo organų narių atsakomybės taikymas Vokietijos Federacijoje

Vokietijos Federacijoje yra naudojama dvipakopė valdymo sistema, t. y. bendrovėje egzistuoja du kolegialūs valdymo organai. Vokietijos Federacijoje bendrovių teisė pasižymi aukšto lygio kodifikacija atvirojo tipo bendrovių atveju. Kaip jau buvo minėta, šioje valstybėje egzistuoja savarankiškas įstatymas (vok. *Konzernrecht*), reglamentuojantis susijusių įmonių veiklą ir numato

¹¹³ Шаталов С. Ответственность юридических и фактических руководителей компаний перед кредиторами (зарубежный опыт)(Responsibility of Legal and Factual Corporate Executives to the Creditors [Foreign Experience]). Prieiga per internetą <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2530368>. Žiūrėta 2015-03-19.

¹¹⁴ Papijanc V. *supra* note 8. P.97; taip pat Шаталов С., *supra* note 112.

¹¹⁵ Ibid. P. 98.

¹¹⁶ Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. London : Law Business Research, 2015. P. 116.

tipinių atvejų, pažeidžiančių kreditorių teises, sąrašą. Šis sąrašas pagal analogiją yra taikomas ir uždarojo tipo bendrovėms.

Vokietijos bendrovių teisėje, skirtingai negu aukščiau aptartose jurisdikcijose, pripažįstama, jog valdybos nariai yra solidariai atsakingi tiek prieš bendrovę, tiek ir prieš trečiuosius asmenis, kadangi jie visi kartu yra atsakingi už visas bendrovės veiklos sritis¹¹⁷. Įdomu ir tai, kad akcininkai gali panaikinti šią atsakomybę savo sprendimu. Kaip ir visose jurisdikcijose, Vokietijoje valdymo organų narių atsakomybė išplečiama bendrovės nemokumo atveju. Bendrovės vadovas arba kitas faktiškai valdęs įmonę asmuo, įmonei esant nemokiai privalo inicijuoti bankroto bylos iškilimą. Jeigu bankroto byla nebuvo iškelta laiku ir įmonė būdama nemoki toliau veikė, atsakingas už bankroto bylos iškilimą asmuo privalo įmonei ir kreditoriams atlyginti nuostolius, kurie buvo patirti dėl šių veiksmų. Ieškinį dėl nuostolių atlyginimo nemokiai bendrovei gali pareikšti bet kuris kreditorius, tačiau prasidėjus bendrovės bankroto procedūrai, tokį ieškinį kreditorių vardu gali pateikti tik bankroto administratorius¹¹⁸.

Vokietija, nors ir dalinai įtvirtinusi valdymo organų narių atsakomybės kreditoriams institutą teisės akte, jo taikymą susiejo tik su bendrovės nemokumu, kaip ir visos aukščiau aptartos jurisdikcijos. Nei viena iš šalių nelinkusi išplėsti šio instituto taikymo, kadangi valdymo organai yra tik juridinio asmens įgaliotiniai ir pagal bendrąsias atstovavimo taisyklės neatsako pagal atstovaujamojo (šiuo atveju – juridinio asmens) prievoles¹¹⁹.

3.3. Lietuvoje taikomų bendrovės organų atsakomybės kaip kreditorių teisių apsaugos priemonių įvertinimas

Už. Pirma, Juridinio asmens ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina, yra įtvirtinta Lietuvos teisės aktuose, todėl kreditoriai pagrįstai gali tikėtis, kad skolininkės dalyviai elgsis sąžiningai, o jiems pažeidus šią pareigą, kreditoriai gali remtis teisės aktuose įtvirtintomis nuostatomis gindami savo teises. *Antra*, teismų praktika, išplėtojusi *piercing the corporate veil* ir bendrovės valdymo organų narių atsakomybės institutus yra pakankamai vieninga. Suformuotos konkrečios bendrovių organų atsakomybės sąlygos ir šios sąlygos yra pakankamai naudingos kreditoriams. *Trečia*, teismų praktikoje suformuluotos fiduciarinės bendrovės vadovų pareigos

¹¹⁷ Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9. P. 155-156.

¹¹⁸ Papijanc V. *supra* note 8. P. 82.

¹¹⁹ Tikniūtė A. *supra* note 5. P.

kreditoriams yra tiek prevencinė kreditorių teisių apsaugos priemonė prieš bendrovės vadovų nesąžiningą elgesį, tiek priemonė jų teisėms apginti. Bendrovės vadovai, žinodami apie tai, kad jų priimami sprendimai, ypač bendrovės nemokumo akivaizdoje, turi paisyti ne tik bendrovės dalyvių interesus, bet ir kreditorių, jie privalės pasverti priimamo sprendimo naudą atsižvelgdami ir į kreditorių interesus. Jeigu priimami sprendimai pažeidžia kreditorių interesus, bendrovės kreditoriai tam tikrais atvejais gali panaikinti valdymo organų ribotos atsakomybės privilegiją.

Prieš. Pirma, Teisės aktuose *piercing the corporate veil* institutas yra įtvirtintas labai lakoniškai, todėl egzistuoja tam tikras teisinis neapibrėžtumas. Be kita ko teisės aktai tiesiogiai nenumato bendrovės vadovų fiduciarinių pareigų kreditoriams. Kadangi šios pareigos yra suformuotos teismų praktikos ir sistemingai išvestos iš įstatymo ir protingumo bei sąžiningumo principų, todėl bendrovės valdymo organai priimdami kasdienes sprendimus gali nesuvokti, kad jie turi paisyti kreditorių interesų savo veikloje. *Antra*, teismų suformuota bendrovės organų nesąžiningumo sąlyga atsakomybei kilti yra sunkiai įrodoma. *Trečia*, bendrovės organų tiesioginė atsakomybė atsiranda tik bendrovei esant nemokiai, arba ją likvidavus. Dėl šios taisyklės kreditoriai gali ilgą laiką negauti savo prievolių įvykdymo, o praėjus dideliame laiko tarpui ir bendrovę likvidavus, pasunkėja įrodinėjimo galimybės. *Ketvirta*, Lietuvos Respublikoje taikomas bendrovės valdymo modelis neužtikrina turto atskirumo principo ir dažnai bendrovės dalyviai gali daryti įtaką bendrovės valdymo organams bei patys valdyti bendrovę.

3.4. Skyriaus apibendrinimas

Apibendrinant galima būtų teigti, kad juridinio asmens ribotos atsakomybės doktrina bendrovės dalyviams ir valdymo organų nariams suteikia pakankamai plačią apsaugos apimtį. Pakelti bendrovės organų atsakomybės „šydą“ nėra taip lengva. Nors visose jurisdikcijose pripažįstama, kad tiek juridinio asmens ribotos atsakomybės panaikinimo doktrina, tiek bendrovės valdymo organų atsakomybės institutas yra skirti didesne ar mažesne apimtimi kreditorių teisių apsaugai, teismai retai taiko šias atsakomybes bendrovių dalyviams ar valdymo organams. Dalyvių atsakomybės doktrina yra įvairiausia ir dažniausiai taikoma JAV, tačiau ir ten pripažįstama, kad doktrina yra tobulintina. Valdymo organų atsakomybės institutas yra dar nepalankesnis kreditoriams praktiškai visose jurisdikcijose. Kreditoriai turi galimybę reikalauti valdymo organų narių tiesioginės atsakomybės tik išimtiniais atvejais, bendrovei esant nemokiai (o Lietuvoje ir likviduotai). Susiklosčiusi situacija nėra vertinama vienareikšmiškai. Viena vertus teigiama, kad ribotos atsakomybės institutu suteikiamos privilegijos bendrovės dalyviams ir valdymo organams

yra puikus verslo variklis, kita vertus, tokia situacija sukuria bendrovės dalyviams ir valdymo organų nariams daug piktnaudžiavimo savo padėtimi galimybių, todėl bendrovių teisė turi numatyti efektyvias piktnaudžiavimo prevencijos priemones, susijusias ne tik su bendrovės organų atsakomybe.

4. KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS SKOLININKĖS NEMOKUMO AKIVAIZDOJE

Šiame skyriuje bus ištiriamos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės, kurių tikslas yra užtikrinti bendrovės kreditorių teises bei interesus, kai bendrovės yra arti nemokumo slenksčio, arba jau yra nemokios, t. y. toliau analizuosime restruktūrizavimo ir bankroto procedūras, kaip kreditorių teisių apsaugos priemones.

Bendrovės finansiniai sunkumai sukelia problemų ne tik pačiai bendrovei, bet ir jos kreditoriams, laukiantiems savo prievolių įvykdymo. Nemokumo akivaizdoje bendrovės linkusios griebtis bet kokio šiaudo, nepasverdamos savo veiksmų rizikos ir retkarčiais tiesiog negalėdamos blaiviai vertinti situacijos. Bendrovės skoloms didėjant atsiranda didesnė tikimybė, kad jos dalyviai ir valdymo organai svarstys apie nesąžiningus veiksmus – turto iššvaistymą, paslėpimą, fiktyvių sandorių sudarymą. Kaip žinia, bendrovės pačios pasirenka savo verslo modelius bei strategijas ir vysto verslą priimdamos savarankiškus sprendimus. Niekas kitas neturi teisės kištis į bendrovės valdymą ir nurodyti kokių būdu ji turi veikti (išskyrus atvejus, kai pati bendrovė sutartimi prisiima panašaus pobūdžio įsipareigojimus). Tačiau kreditoriams, ilgą laiką negaunantiems prievolių įvykdymo, iškyla klausimas ar bendrovė iš tikrųjų yra tinkamai valdoma, ar jos pasirinkta verslo strategija pasiteisina, ar apskritai jos egzistavimas dar yra tikslingas? Dėl šios priežasties įvairiose jurisdikcijose kreditoriams suteikiamos ypatingos teisės, kaip antai, inicijuoti bendrovės *restruktūrizavimą ar bankrotą*.

Restruktūrizavimas. Bendrovių teisėje egzistuojančio juridinio asmens restruktūrizavimo instituto paskirtis – atkurti įmonės mokumą bei išvengti jos bankroto. Dažnai restruktūrizavimo normos tiesiogiai įtvirtinamos valstybių bankroto įstatymuose, tačiau, pavyzdžiui, Lietuvoje įstatymų leidėjas restruktūrizavimo normas įtvirtino atskirame nuo bankroto proceso normų įstatyme¹²⁰. Svarbu pažymėti, kad kreditoriai ne visose jurisdikcijose gali pasinaudoti teise inicijuoti skolininkės restruktūrizavimą. Pavyzdžiui daugumoje Europos Sąjungos valstybių vyrauja pozicija, kad kreditoriai tokios teisės neturi¹²¹ (iki 2010 m. Lietuvoje kreditoriai turėjo teisę inicijuoti skolininkės restruktūrizavimą, tačiau po 2010 m. ši teisė buvo panaikinta), nors JAV ir Vokietijoje kreditoriai naudojami skolininkės restruktūrizavimo galimybėmis. Pagrindine restruktūrizavimo inicijavimo sąlyga dažniausiai laikomos bendrovės finansinės problemos arba finansinių problemų

120 Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr.IX-218.

121 Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. *supra* note 116.

atsiradimo artimoje ateityje galimybė. Iškelus bendrovės restruktūrizavimo bylą bendrovei suteikiamas ypatingas teisinis statusas, kažkuo panašus į bankrutuojančios įmonės statusą: įmonės turtas negali būti areštuojamas, jai negali būti keliama bankroto byla, nėra skaičiuojamos netesybos bei palūkanos pagal sutartis su kreditoriais. Restruktūrizavimo procese kreditoriai naudojami tokiais teisėmis kaip: restruktūrizavimo plano patvirtinimas, pagalbos restruktūrizuojamai įmonei teikimas, teisė teikti pasiūlymus dėl restruktūrizavimo plano pakeitimo. Kreditoriai, sutikdami atidėti jiems priklausančių reikalavimų įvykdymą, suteikdami bendrovei organizacines ar technines priemones padidina bendrovės apyvartinių lėšų dydį, gaminamos ar parduodamos prekės ar teikiamos paslaugos efektyvumą. Visa tai suteikia bendrovei galimybę vykdyti kasdieniai veiklai reikalingus sandorius, tęsti gamybą/prekybą ir naujų klientų paiešką. Restruktūrizavimo procesui pasisekus įmonė išsaugo savo mokumą, todėl savanoriškiems kreditoriams (kuriuos sieja sutartiniai santykiai su bendrove) ypač aktualu išsaugoti mokų partnerį, nes kreditoriui svarbus ne tik jau esančio reikalavimo patenkinimas, bet ir galinčios išlikti bendradarbiavimo perspektyvos ateityje. Vis dėlto, kreditorių teisių restruktūrizuojant įmonę išplėtimas kai kurių autorių yra kritikuojamas¹²², valstybių praktika taipogi nenuėjo vienu keliu reglamentuodama kreditorių teises restruktūrizavimo procese. Bendrovės kreditoriams, kurių reikalavimas yra užtikrintas efektyviomis priemonėmis, pavyzdžiui įkeitimu ar laidavimu, nenaudinga laukti kol restruktūrizavimo planas bus įvykdytas, nes tai ilgalaikis procesas, trunkantis apie 4 metus. Tokie kreditoriai linkę žlugdyti restruktūrizavimo procesą ir kelti bendrovės bankroto bylą¹²³.

Bankrotas. Negalint išsaugoti bendrovės veiklos jokiais priemonėmis, teisės aktai kreditoriams suteikia teisę bendrovei iškelti bankroto bylą. Dėl nestabilios ekonomikos, bankroto institutas per pastaruosius dešimtmečius tapo ypač aktualus. Bankrotų neišvengia tiek mažos, neseniai įsikūrusios bendrovės, tiek jau ilgą laiką rinkoje veikiančios bendrovės. Bankroto bylos iškėlimas siejamas visų pirma su nemokumo sąvoka. Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui Rusijoje) bankrotas ir nemokumas yra sinonimai, kitose bankrotas yra siejamas su baudžiamojo proceso normomis (JAV).

Egzistuoja keli nemokumo nustatymo kriterijai. Nemokumas siejamas su bendrovės turto ir turimų įsipareigojimų kreditoriams disbalansu bendrovės turto nenaudai. Kaip jau buvo minėta šio tyrimo 1.3. poskyryje šis disbalansas gali būti sąlygotas tiek objektyvių priežasčių (nepalankios rinkos sąlygos, politinės ar geopolitinės priežastys, stichinės nelaimės) tiek ir subjektyvių, t. y.

122 Pavyzdžiui žr. Gilson, S. C. *Creating Value through Corporate Restructuring: Case Studies in Bankruptcies, Buyouts and Breakups*. New York: John Wiley & Sons Inc., 2001, p. 16.

123 Miliauskas P., *Susiję kreditoriai restruktūrizavimo procese*. *Justitia*, 2010 Nr. 2(74), p. 105.

nulemtų netinkamai pasirinkto verslo modelio, aplaidaus valdymo ar nesąžiningumo. Tačiau bet koku atveju laiku nesustabdžius bendrovės veiklos jos didėjančių skolų akivaizdoje, pasekmės gali būti skaudžios tiek kreditoriams, tiek valstybei (nemoki bendrovė neatsiskaito ne tik su sutartiniais kreditoriais, bet ir su darbuotojais kitais nesavanoriškais kreditoriais bei mokesčius renkančiomis institucijomis).

Skirtingai negu restruktūrizavimo atveju, teisę inicijuoti bankroto bylą kreditoriams suteikia praktiškai visos jurisdikcijos, tuo pačiu pripažindamos, kad bankroto bylos inicijavimas yra viena pagrindinių nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių. 1.3. poskyryje buvo minima, kad nesant bankroto instituto, pasaulyje vyktų bendrovės kreditorių lenktynės, kuriose nugalėtų tik pirmieji kreditoriai, kurių reikalavimų patenkinimui užtektų bendrovės dar turimo turto. Todėl bankroto tikslu dažnai minima *visų* kreditorių teisių apsauga, o ne pavienių kreditorių interesų tenkinimas. Kreditorių interesų apsaugą bankroto institutu pabrėžia ir bendrovių teisėje numatyta atsakingų valdymo organų narių pareiga laiku inicijuoti bendrovės bankroto bylą – taip siekiama kuo anksčiau sustabdyti augančias bendrovės skolas, didėjančias netesybas, teisminius procesus. Už šios pareigos nevykdymą, atsakingiems valdymo organams gresia netgi ribotos atsakomybės privilegijos panaikinimas.

Bankroto bylos iškėlimo kriterijai visose valstybėse yra daugiau ar mažiau panašūs. Siekiant iškelti bankroto bylą bendrovei būtina nustatyti jos nemokumą. Literatūroje sutinkama, kad pagrindinių nemokumo kriterijų yra du: 1) turto nepakankamumas (aiškiai nustatyta, kad skolininko įsipareigojimai viršija jo turimą turtą), 2) neatsiskaitymas su kreditoriais (skolininkė neatsiskaito su vienu ar keliais kreditoriais, dėl to tikėtina, kad skolininko turto nepakanka įsipareigojimams padengti)¹²⁴. Pirmąjį faktorių galima konstatuoti tik patikrinus bendrovės finansinius duomenis, tai dažniausiai įvyksta jau iškėlus bankroto bylą, arba bendrovės vadovui pačiam nustačius tokį faktą. Antrasis faktorius yra išorinis, t. y. kreditoriai negaudami savo piniginių prievolių įvykdymo gali įtarti, bendrovės turto nepakankamumą. Tačiau negalima nemokumo visuomet tapatinti su bankrotu, pvz., nagrinėdami bendrovės dalyvių atsakomybę, pastebėjome, kad nustatant akcininko atsakomybę, pakanka nustatyti egzistuojant antrąjį nemokumo kriterijų (neatsiskaitymą su kreditoriais). Tačiau toks nemokumas dar nereiškia, kad bendrovė yra bankrutuojanti, nes ji gali subjektyviai atsisakyti vykdyti prievoles kreditoriams.

Iškėlus bankroto bylą bendrovei, jos valdymą bei jos turto valdymą perima trečiasis asmuo –

124 Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vilnius : Justitia, 2009. P. 67. T.1; Баладин К.В., Белугина В.В., Галадицкая С.Н. и др. Банкротство предприятия: анализ, учет и прогнозирование. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2006. С. 43-44.

bankroto administratorius (arba kai kuriose jurisdikcijose vadinamas likvidatoriumi). Bankroto administratorius dažniausiai sustabdo bendrovės sudarytas sutartis. Galioti paliekamos bendrovės egzistavimui būtinos sutartys ir jei bendrovė išgali vykdyti veiklą, tam tikros sutartys su klientais. Bankroto metu neskaičiuojamos netesybos bei palūkanos, bendrovė neturi teisės vykdyti mokėjimų. Bankroto administratorius yra atsakingas tiek už pačios bendrovės interesų apsaugą, tiek ir visų jos kreditorių interesų apsaugą. Pastebėtina, kad egzistuoja ir neigiama nuomonė apie kreditoriaus teisę iškelti skolininkės bankroto bylą – tokia teisė skatina bendrovę nuolat slėpti savo finansinę padėtį nuo kreditorių¹²⁵.

Taigi, bendrovės restruktūrizavimo procesas gali būti puiki kreditorių teisių apsaugos priemonė, kadangi šiuo institutu siekiama ne tik patenkinti esamą kreditoriaus reikalavimą, bet ir išlaikyti rinkoje partnerį su kuriuo ir toliau gali būti sėkmingai vystomas bendradarbiavimas. Nesant galimybės išsaugoti tokį partnerį bei konstatavus, kad bendrovė nebegali vykdyti savo įsipareigojimų, kreditoriai neturi kitos išeities, kaip kuo anksčiau kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Pasinaudojus teise iškelti bankroto bylą kuo ankstesnėje bendrovės nemokumo stadijoje, tuo didesnės kreditoriaus galimybės gauti didesnę prievolės įvykdymo dalį.

4.1. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas Lietuvos Respublikoje

Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas nusprendė restruktūrizavimo ir bankroto teisės normas įtvirtinti atskiruose įstatymuose, restruktūrizavimo santykiams taikomas Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo¹²⁶ įstatymas (toliau – ĮRĮ), bankroto – Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas¹²⁷ (toliau – ĮBĮ). Šie institutai turi tam tikrų panašumų. Vertinant tiek restruktūrizavimo tiek bankroto bylos iškėlimo pagrindus, visų pirma atsižvelgiama į bendrovės finansinę padėtį, jos mokumą. Iškėlus restruktūrizavimo bylą, kaip ir bankroto bylos iškėlimo atveju yra sustabdomas netesybų bei palūkanų skaičiavimas. Tiek restruktūrizavimo byloje, tiek bankroto byloje teismas paskiria trečiąjį asmenį, tarpininkaujantį tarp bendrovės ir kreditorių (pažymėtina, kad šių trečiųjų asmenų teisės ir pareigos ženkliai skiriasi). Panašus yra ir nagrinėjamų institutų tikslas – atlikus sisteminę ĮRĮ bei ĮBĮ normų turinio analizę galima nustatyti, kad abiejų įstatymų tikslas yra apsaugoti bendrovę (restruktūrizavimu siekiama bendrovę išsaugoti kaip rinkoje

125 Azofra S. S., Gutiérrez C. L., Olmo B. T. Firms' performance under different bankruptcy systems: a Europe–USA empirical analysis // *Accounting & Finance*, 2012. Nr.52. P. 5.

126 Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *supra* note 119.

127 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *supra* note 47.

veikiantį subjektą, bankroto metu bendrovę siekiama apsaugoti nuo bendrovės skolos didėjimo, nesąžiningų kreditorių reikalavimų) bei kreditorius. Tačiau šie tikslai yra įgyvendinami visiškai skirtingomis priemonėmis.

Restruktūrizavimas. Nuo pat ĮRĮ priėmimo kreditoriai turėjo teisę inicijuoti skolininkės restruktūrizavimo bylos iškelimą, tačiau nuo 2010 m. spalio 1 d. Lietuvos Respublikos kreditoriai šios teisės neteko. Taigi šiuo metu, kaip ir daugumoje Europos Sąjungos valstybių, Lietuvoje kreditoriai negali inicijuoti skolininkės restruktūrizavimo. Ūkio ministerija aiškindama ĮRĮ įstatymo pakeitimo prielaidas nurodė, kad kreditoriai, nežinodami tikrosios įmonės finansinės padėties, jos ateities planų nesinaudojo galimybe iškelti restruktūrizavimo bylą skolininkei¹²⁸. Kreditoriams nesinaudojant šia norma ji buvo pašalinta iš įstatymo. Manytina, kad priežastis dėl kurios kreditoriai nesinaudojo šia teise yra ir tai, kad restruktūrizavimo bylai iškelti reikėjo didžiosios dalies pagrindinių (ši sąvoka taip pat kritikuotina) kreditorių pritarimo, kuris yra sunkiai pasiekiamas. Pagal dabartinę ĮRĮ redakciją, restruktūrizavimo bylą gali iškelti tik bendrovės dalyviai kartu su valdymo organais, tačiau įstatymas įtvirtina ir tam tikras kreditorių teisių garantijas: teisė pareikšti reikalavimą restruktūrizavimo byloje, teisė suteikti pagalbą dėl restruktūrizuojamos įmonės skolinių įsipareigojimų vykdymo, teisė teikti pasiūlymus ir balsuoti kreditorių susirinkime dėl restruktūrizavimo plano tvirtinimo ir kt. Taipogi teigiamai galima įvertinti ir ĮRĮ 13 str. nustatytą kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarką. Pagal minėtojo straipsnio 6 d. akcininkų reikalavimai dėl suteiktų paskolų bendrovei yra tenkinami trečiąja eile, t. y. jų reikalavimai tenkinami patys paskutiniai. Ši tvarka literatūroje vadinama bendrovės dalyvių paskolų bendrovei subordinavimo doktrina¹²⁹. Kadangi restruktūrizavimo tikslas yra išsaugoti mokų rinkos ūkio subjektą, šia tvarka yra užkertama akcininkų (geriausiai žinančių apie bendrovės finansinę padėtį) galimybė susigrąžinti investuotas į bendrovę lėšas kreditorių sąskaita.

Šiuo metu bendrovė ir kreditoriai gali tik savarankiškai susitarti dėl prievolių reorganizavimo. T. y. pasinaudoti sutartinėmis priemonėmis. Tokia situacija taipogi kritikuotina, kadangi bendrovė visų pirma tarsis su kreditoriais, kurių prievolės užtikrintos įkeitimu, arba asmeninėmis dalyvių ar valdymo organų narių garantijomis. Kiti kreditoriai gali būti ignoruojami – ilgą laiką negauti prievolės įvykdymo, arba nenusisekus bendrovės veiklai, skolos šių kreditorių atžvilgiu jau bus gerokai padidėjusios, o prievolės įvykdymo galimybės sumažėjusios. Kadangi Lietuvoje kreditoriai neturi teisės inicijuoti skolininkės restruktūrizavimo proceso toliau nagrinėti

128 Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Ūkio ministerija. 2009-12-03, Nr. XIP-1515.

129 Apie šią doktriną plačiau skaitykite šio darbo 5.1. poskyryje.

restruktūrizavimo institutą Lietuvoje yra netikslinga.

Bankrotas. Lietuvos Respublikoje, bankroto bylą kreditorius gali iškelti, jeigu įmonė laiku nemoka už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), negrąžina kreditų ir nevykdo kitų sandoriais priimtų turtinių įsipareigojimų¹³⁰, arba įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali arba neketina vykdyti įsipareigojimų¹³¹. Taigi kreditoriui pareikšti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo pakanka vien fakto, kad skolininkė su juo laiku neatsiskaito. Tačiau pažymėtina, kad prieš pareikšdamas pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo kreditorius turi atlikti tam tikrą ikiteisminę procedūrą – kreiptis raštu į įmonę su pranešimu apie ketinimą iškelti bankroto bylą. Pranešime nurodomos neįvykdytos piniginės prievolės ir suteikiamas ne mažesnis kaip 30 dienų terminas šioms prievolėms įvykdyti. Nepaisęs šios procedūros kreditorius netenka teisės iškelti bankroto bylą¹³². Toks reikalavimas yra suprantamas, kadangi viena vertus, skolininkė gali nepiktybiškai neatsiskaityti su kreditoriumi, o pavyzdžiui, tiesiog per klaidą neįtraukti į apskaitą kreditoriaus reikalavimo, arba įmanomas atvejis, kad bendrovė susiduria su laikiniais sunkumais ir paraginta kreditoriaus atsiskaitytų su juo. ĮBĮ 6 str. 3 d. nustato išimtį, leidžiančią nesilaikyti išankstinės ikiteisminės ginčo dėl bankroto bylos iškėlimo tvarkos: jeigu įmonė neturi turto ar pajamų, ir antstolis grąžino kreditoriui vykdomuosius dokumentus, o kreditorius ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo vykdomųjų dokumentų grąžinimo dienos kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, kreditorius neprivalo pranešti įmonei apie ketinimą kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Tačiau ar bankroto byla bus iškelta, priklausys nuo to, ar egzistuoja įstatymo bankroto bylai iškelti numatyti pagrindai:

- 1) įmonė yra nemoki arba įmonė vėluoja išmokėti darbuotojui (darbuotojams) darbo užmokestį ir su darbo santykiais susijusias išmokas¹³³;
- 2) įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali arba neketina vykdyti įsipareigojimų¹³⁴.

Siekiant nustatyti ar įmonė yra nemoki pasitelkiama ĮBĮ 2 str. 8 d. įtvirtinta nemokumo sąvoka - įmonės būseną, kai įmonė nevykdo įsipareigojimų (nemoka skolų, neatlieka iš anksto apmokėtų darbų ir kt.) ir *pradelsti* įmonės įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Šioje nemokumo sąvokoje galima įžvelgti du kriterijus: 1) įmonė nevykdo savo įsipareigojimų (nemoka skolų, nevykdo iš anksto apmokėtų darbų), 2) pradelsti

130 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *supra* note 47. 4 str. 2 d.

131 Ibid. 4 str. 4 d.

132 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. gruodžio mėn. 21 d. nutarimas Nr. 33; „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto bylose“.

133 Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *supra* note 47. 9 str. 7 d. 1 p.

134 Ibid. 9 str. 7 d. 2 p.

įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai ir kt.) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės¹³⁵. Nustatant nemokumą būtina nustatyti abu kriterijus. Tačiau įmonės nemokumo kreditorius įrodinėti neprivalo (suprantama, kad jam tokia informacija yra neprieinama), tai teismo pareiga. Įdomu ir tai, kad bendrovei bankroto byla gali būti iškelta netgi tuo atveju, kai faktiškai ji nebus nemoki, o tiesiog nemokės darbuotojui atlyginimo arba nepageidaus mokėti kreditoriams ir apie tai paskelbs viešai.

Svarbu pastebėti, kad be bankroto administratoriaus, kreditoriams bendrovės bankroto metu suteikiama teisė ginčyti bankrutuojančios bendrovės sudarytus sandorius, jeigu jie pažeidžia kreditorių interesus. Šia teise kreditoriai gali naudotis tiek ĮBĮ pagrindu¹³⁶, tiek LR CK numatytu *actio Pauliana institutu*. LAT yra pažymėjęs: „kreditorius, manydamas, kad bankrutuojančios įmonės sandoris, tiek sudarytas iki bankroto bylos iškėlimo, tiek ir po to, pažeidžia jo teises, turi teisę tą sandorį ginčyti *actio Pauliana* pagrindu. Draudimas bankrutuojančios įmonės kreditoriui pasinaudoti šiuo institutu ne tik neatitiktų šio instituto esmės ir paskirties, bet ir pažeistų kreditorių interesus, nes sumažėtų jų teisių ir teisėtų interesų gynimo galimybes“¹³⁷. Šiuo institutu siekiama ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, kuriais mažinamas skolininko mokumas ir kartu mažinama kreditoriaus galimybė gauti visišką savo reikalavimo patenkinimą¹³⁸. Autorės nuomone, *actio Pauliana* institutu nustatoma išvestinė bendrovės valdymo organų narių fiduciarinė pareiga kreditorių naudai, kadangi esant LR CK 6.66 str. numatytoms sąlygoms, kreditorius gali užginčyti kreditorių teises pažeidžiančius bendrovės sudarytus sandorius ir iki bankroto bylos iškėlimo, o tai reiškia, kad tokių sandorių bendrovės valdymo organai sudaryti negalėjo.

Pažymėtina, kad ĮBĮ 8 str. 4 d. numato, kad: „Įmonės vadovas ar kitas asmuo (asmenys), įmonėje turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą, privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo“. Taigi ši norma įtvirtino bendrovės administracijos vadovo (pagal dabartinę ĮBĮ redakciją tik jis turi pareigą iškelti bankroto bylą) tiesioginę atsakomybę už laiku neiškeltą bankroto bylą, kai įstatymas numato bankroto bylos iškėlimo būtinybę¹³⁹. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad laiku pareikštas kreipimasis į teismą ir tolesnės neuždelstos bankroto procedūros turėtų apsaugoti kreditorių teisę bent iš dalies kompensuoti dėl prievolės neįvykdymo patirtą žalą iš bankrutuojančios įmonės likusio turto, todėl toks laiku pateiktas pareiškimas turėtų būti įmonės vadovo, savininko sąžiningo elgesio

135 Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vilnius : Justitia, 2011. P. 76-77. T.2;

136 Lietuvos apeliacinio teismo 2006-09-18 nustartis c. b. Nr. 2A-329/2006

137 LAT CBS teisėjų kolegijos 2007-04-16 nutartis c. b. BUAB „Nordfarma“. Nr.3K-3-146/2007.

138 Ambrassienė D., Cirtautienė S. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose. Vilnius: Jurisprudencija, 2003, t. 37(29). P. 52.

139 Administracijos vadovo pareiga iškelti bankroto bylą įtvirtinta ĮBĮ 8 str. 1 d.

standartas gresiančio bankroto akivaizdoje¹⁴⁰. Pažymėtina, kad nors tiesioginė valdymo organų narių atsakomybė ĮBĮ yra įtvirtinta tik nuo 2008 m. LAT konstatavo, kad nuo pat ĮBĮ įsigaliojimo bendrovės vadovas turėjo pareigą laiku pareikšti pareiškimą dėl bankroto bylos iškelimo¹⁴¹.

Deja, dėl sudėtingo ir painaus bankroto instituto reglamentavimo, kreditoriai retai linkę inicijuoti skolininkės bankrotą. Ilgas, sudėtingas ir dažnai kreditorių interesams mažai naudingas¹⁴² procesas atgraso kreditorius kuo anksčiau kreiptis į teismą dėl bendrovės bankroto bylos iškelimo. Tačiau pažymėtina, kad kreditoriai, kurie nelinkę inicijuoti bankroto bylos skolininkei kuo ankstesnėje jos nemokumo stadijoje sukuria sau nepalankias sąlygas, nes skolininkės skoloms augant, mažėja tikimybė patenkinti jų reikalavimus.

4.2. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas JAV

Restruktūrizavimas. JAV įmonių restruktūrizavimo nuostatos yra įtvirtintos kartu su bankroto nuostatomis. Skirtingai negu Lietuvoje, JAV kreditoriai gali inicijuoti bendrovių restruktūrizavimo procesą. Pažymėtina, kad kreditorių inicijuojamam restruktūrizavimo procesui yra taikomos identiškos nuostatos, kaip ir bankroto procedūros pradžia, t. y. 1) bendrovė turi nemokėti skolų ir 2) pareiškimą dėl restruktūrizavimo privalo pasirašyti ne mažiau kaip 3 kreditoriai, kurių bendra reikalavimų suma yra ne mažesnė kaip 10000,00 JAV dolerių¹⁴³. Svarbu ir tai, kad šių kreditorių reikalavimai neturi būti užtikrinti kitomis priemonėmis (pvz. hipoteka ar laidavimu), reikalavimai yra galiojantys (t. y. jų mokėjimo terminai yra suėję) bei dėl šių reikalavimų nėra jokių ginčų.

Pradėjus restruktūrizavimo bylą bendrovė ir toliau vykdo savo veiklą, tačiau bendrovės vadovas įgyja fiduciarinių pareigų kreditoriams – jis privalo saugoti bendrovės turtą ir vykdyti bendrovės veiklą atsižvelgdamas į kreditorių interesus¹⁴⁴. Tuo tarpu patys kreditoriai negali reikalauti iš bendrovės jokių mokėjimų, o bylinėjimasis teismuose yra sustabdomas. Restruktūrizavimo metu kreditoriai yra skirstomi į klases: apsaugoti ir neapsaugoti kreditoriai, prioritetiniai ir bendrovės nuosavybės turėtojai¹⁴⁵. Šios klasės privalo patvirtinti restruktūrizavimo

140 Jakuntavičiūtė G. *supra* note 9. P. 90-91.

141 LAT CBS teisėjų kolegijos 2011-03-25 nutartis c. b. BUAB „Limantra“ v. N. G., Nr. 3K-3-130/2011; LAT CBS teisėjų kolegijos 2011-05-05 nutartis c. b. BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K. ir N. K., Nr. 3K-3-228/2011.

142 Įmonių bankroto valdymo departamentas prie LR ūkio ministerijos. *supra* note 3.

143 JAV bankroto įstatymas, 1978 m. (angl. *Title 11 of the United States Code*) (su vėlesniais pakeitimais). 303 str. Prieiga per internetą <<http://www.gpo.gov/fdsys/browse/collectionUSCode.action?selectedYearFrom=2013&go=Go>>

144 Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. *supra* note 116. P. 485

145 Brower M. Reorganization in US and European Bankruptcy law. Prieiga per internetą <http://download.springer.com/static/pdf/62/art%253A10.1007%252Fs10657-006-8978-2.pdf?auth66=1427017039_25d4fff843ec8c8f29a4a20ee549f38b&ext=.pdf>. Žiūrėta 2015-03-22

planą. Planas patvirtinamas tik tuo atveju, jeigu kreditoriai kurių reikalavimo suma yra ne mažesnė kaip 2/3 visų klasės reikalavimų ir bendras kreditorių, patvirtinusių planą skaičius yra didesnis nei pusė visų klasės kreditorių skaičius. Restruktūrizavimo plano nepatvirtinimas sudaro pagrindą bendrovės likvidavimo (bankroto) pradžiai¹⁴⁶.

Bankrotas. JAV, plėtodama verslui draugišką aplinką, formuoja skirtingą negu kontinentinės teisės tradicijoje egzistuojantį, požiūrį į bankrotą. Netgi pasibaigus bankroto procedūrai ir nustačius, kad bendrovės turto nepakanka kreditorių reikalavimams patenkinti, bendrovei paliekama teisė iš naujo pradėti verslą jau be buvusių skolų (nors pastaraisiais metais pastebimos tendencijos šią taisyklę riboti). Esant galimybei išsaugoti verslą, JAV visuomet teikiama pirmenybė restruktūrizavimo procedūroms.

JAV teisinis reguliavimas įmonei pradėjus bankroto procesą yra labai išsamus¹⁴⁷, visos teisinės priemonės taikomos bankroto metu yra pakankamai smulkiai aprašytos. JAV egzistuoja atskiri teismai, sprendžiantys bankroto bylas¹⁴⁸. Kaip jau buvo minėta, kreditorių bankroto ir restruktūrizavimo inicijavimo pradžios sąlygos yra vienodos, taigi visų pirma bendrovė turi nemokėti skolų, o pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo turi pasirašyti kreditoriai, kurių bendra neginčijamų ir neužtikrintų kitomis priemonėmis reikalavimų suma yra ne mažesnė kaip 10000,00 JAV dolerių. Tačiau teismas, svarstydamas dėl bankroto bylos iškėlimo atsižvelgia į bendrovės nemokumą. Nemokumui nustatyti JAV teismai taiko tradicinę dviejų testų sistemą: 1) neatsiskaitymo su kreditoriais testas (skolininkė nemoka skolų, kurių terminai yra suėję), 2) balanso testas (bendrovės įsipareigojimams padengti neužtenka bendrovės turto)¹⁴⁹. JAV teismai plėtoja ganėtinai lanksčią nemokumo sąvoką, vertindami bendrovės nemokumą jie atsižvelgia į bendrovės galimybes vykdyti kasdienę veiklą. JAV egzistuoja neginčijama prioriteto taisyklė, pagal ją kreditoriai, kurių reikalavimai yra užtikrinti, pirmieji gauna savo prievolių įvykdymą parduodant bendrovės turtą, o kreditorių kurių reikalavimai nėra užtikrinti yra patenkinami patys paskutiniai.

Pastebėtina ir tai, kad JAV nenoriai taiko valdymo organų narių atsakomybės institutą bendrovei laiku neiškėlus bankroto bylos. Ši situacija iš esmės aiškintina tuo, kad JAV praktiškai niekada nepripažįstama, kad valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas kreditoriams. Be kita ko, įstatymu nėra numatyta valdymo organų pareiga savanoriškai iškelti bankroto bylą. Taipogi, JAV bendrovių valdymo organus gina ir anksčiau aptartoji *business judgement rule*, kurios pagrindu teismai dažnai pripažįsta valdymo organų narių veiksmus tinkamais, kadangi rinkoje visuomet

146 Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. *supra* note 116. P. 487.

147 Papijanc V. *supra* note 8. P.161.

148 Iancu L.The framework of insolvency law // Annals. Economics Science Series, 2012. P. 224.

149 Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. *supra* note 116. P. 483.

egzistuoja neapibrėžtos sąlygos, kurių valdymo organai negali visapusiškai įvertinti.

Taigi, JAV kreditorių teisių apsauga tiek restruktūrizavimo tiek bankroto proceso metu yra ne tokia efektyvi, kaip Europos Sąjungos valstybėse. Restruktūrizavimo ir bankroto metu visuomet stengiamasi paisyti pirmiausia skolininkės, o ne kreditorių interesų.

4.3. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas Jungtinėje Karalystėje

Restruktūrizavimas. Kaip ir daugumoje ES valstybių, Jungtinė Karalystė nesuteikia kreditoriams teisės inicijuoti skolininkės restruktūrizavimo. Pripažįstama, kad kreditoriai nėra pakankamai informuoti apie bendrovės veiklą¹⁵⁰. Tačiau Jungtinėje Karalystėje egzistuoja panašus į restruktūrizavimą institutas – bendrovės administravimas (angl. *Administration*). Kreditoriai, kurių reikalavimai yra užtikrinti, gali reikalauti paskirti bendrovei administravimą. Administravimo metu bendrovei paskiriamas administratorius, kuris faktiškai valdo bendrovę jos sunkumų metu. Administratorius privalo atsiskaityti prieš kreditorių komitetą ir siekti kreditorių komiteto patvirtinimo dėl jo teikiamų valdymo pasiūlymų¹⁵¹. Administravimas įmanomas teismo ir ne teismo tvarka. Jeigu administratorius nusprendžia, kad administravimo procedūrą vykdyti netikslinga, jis gali pasiūlyti kitokių bendrovės gelbėjimo (arba likvidavimo) galimybių, kurios daug geriau apsaugotų kreditorių teises. Jungtinėje Karalystėje egzistuoja keli restruktūrizavimo modeliai, tačiau visi kiti, išskyrus administravimo modelį, yra taikomi, jeigu restruktūrizavimo byla iškeliamą bendrovės valdymo organų. Tačiau visuose modeliuose kreditorių teisės yra pakankamai plačios.

Bankrotas. Pripažįstama, kad Jungtinėje Karalystėje taikomas bankroto proceso modelis, skirtingai negu JAV, yra „draugiškas“ kreditoriams¹⁵². Jungtinėje Karalystėje kreditorius gali pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo teismui, jeigu skolininkė nemoka savo skolų. Kaip ir Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje nustatyta ikiteisminė ginčo dėl bankroto bylos iškėlimo tvarka. Prieš kreipdamasis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, kreditorius privalo kreiptis į bendrovę su pranešimu apie savo ketinimus ir nustatyti trijų savaitių terminą jo reikalavimams (kurie turi būti ne mažesni kaip 750 svarų) patenkinti. Pažymėtina, kad bankroto teisinius santykius reglamentuojantis Jungtinės Karalystės teisės aktas (angl. *Insolvency Act*) nepateikia nemokumo sąvokos, o tik teigia, kad bankroto byla gali būti iškeliamą, jeigu įmonė nemoka skolų. Praktikoje pripažįstamos

150 Ibid. P. 111.

151 Ibid. 112.

152 Mallon C. The restructure review. London: Law Business Research Ltd, 2014. P.74.

tikėtinomis priežastimis, kad bendrovė nevykdys savo įsipareigojimų šios: 1) praėjus kreditoriaus nustatytam terminui įvykdyti jo reikalavimą, skolininkė jo neįvykdė, 2) jeigu teismo priteistos iš bendrovės sumos nesumokėtos ar vykdomosios bylos neįvykdytos, 3) jeigu bendrovė teisme pripažino, kad nevykdys savo įsipareigojimų, t. y. įmonė neturi lėšų atsiskaitymams (neatsiskaitymo su kreditoriais testas), 4) jeigu teismo yra nustatyta, kad bendrovės turto, įrašyto į balansą nepakanka visiems įsipareigojimams įvykdyti (balanso testas)¹⁵³. Jungtinės Karalystės teismų yra pripažinta, kad siekiant iškelti bankroto bylą, tiek neatsiskaitymo su kreditoriais, tiek balanso testai turi būti taikomi kartu¹⁵⁴. Iškelus bankroto bylą, tolimesnė bendrovės veikla yra negalima be teismo leidimo, valdymo organai praranda visas valdymo teises.

Jungtinės Karalystės teisė numato bendrovės vadovo asmeninę atsakomybę už veiklos vykdymą bendrovei esant nemokiai. Jau buvo minėta, kad bendrovės valdymo organai, nepaisantys draudimo vykdyti veiklą bendrovei esant nemokiai privalo atlyginti bendrovei (arba kreditoriams) žalą, kuri buvo patirta dėl tokių valdymo organų veiksmų. Taip pat pažymėtina, kad kreditoriams yra suteikiama teisė bendrovės likvidavimo metu reikalauti iš bendrovės valdymo organų narių atlyginti žalą, jeigu jie netinkamai valdė bendrovę, jos turtą arba pažeidė fiduciarines pareigas kreditoriams. Be kita ko, Jungtinės Karalystės teisėje yra įtvirtinta kreditorių ir bendrovės administratoriaus teisė nuginčyti bendrovės sudarytus nenaudingus sandorius (t. y. *actio Pauliana* institutas). Nenaudingais laikytini neatlygintiniai arba nepakankamai atlygintini sandoriai¹⁵⁵. Pagal bendrą taisyklę, gali būti nuginčyti sandoriai sudaryti prieš šešis mėnesius iki bendrovės bankroto, tačiau jeigu sandoriai sudaryti tarp susijusių asmenų (pvz. patronuojančios ir dukterinės bendrovės), taikomas dviejų metų terminas¹⁵⁶.

Taigi, Jungtinė Karalystė pateikia pakankamai skirtingą ir įdomų bendrovių restruktūrizavimo modelį kreditoriams – administravimo modelį. Vieną vertus, paskiriant kompetentingą administratorių bendrovės valdymui didėja bendrovės galimybės išsaugoti savo veiklą, kadangi administratorius turi būti pakankamai patyręs ir mokantis spręsti krizines situacijas, kitą vertus, administratorius, nežinodamas bendrovės veiklos ar struktūros specifikos gali būti nepajėgus padėti bendrovei ir ji vis vien privalės bankrutuoti. Bankroto teisės normos Jungtinėje Karalystėje suteikia pakankamai nemažai teisių kreditoriams, todėl pripažįstama, kad Jungtinės Karalystės bankroto teisė yra „draugiška“ kreditoriams.

153 Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. *supra* note 116. P. 107.

154 Ibid.

155 Papijanc V. *supra* note 8. P. 158.

156 Ibid. P. 159

4.4. Kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje taikymas Vokietijos Federacijoje

Restruktūrizavimas. Vokietijos Federacija nuėjo skirtingu, negu dauguma Europos Sąjungos šalių, keliu ir suteikė kreditoriams teisę iškelti bendrovės restruktūrizavimo bylą. Šios normos yra įtvirtintos kartu su bankroto teisės normomis (išskyrus tam tikrų finansinių institucijų restruktūrizavimą, pvz., bankų restruktūrizavimą reglamentuoja atskiras įstatymas). Restruktūrizavimas, kaip ir bankrotas Vokietijoje yra siejamas su bendrovės nemokumu. Tačiau pastebėtina, kad kreditoriai gali tik inicijuoti restruktūrizavimo bylą, tačiau negali siūlyti restruktūrizavimo plano, tokią teisę turi tik restruktūrizavimo administratorius (netgi ne valdymo organai)¹⁵⁷. Restruktūrizavimo plane kreditoriai yra skirstomi į klases pagal reikalavimų užtikrinimo pobūdį (užtikrinti ir neužtikrinti kreditoriai). Kreditoriai privalo patvirtinti administratoriaus parengtą planą, laikoma, kad planas patvirtintas, jeigu už jį balsavo dauguma tos klasės kreditorių ir šių kreditorių reikalavimų suma irgi sudaro daugumą. Pastebėtina, kad restruktūrizavimo administratorius atlieka vieną svarbiausių vaidmenų restruktūrizavimo procese. Nuo restruktūrizavimo bylos iškėlimo jis perima visą įmonės valdymą bei turtą ir gali juo disponuoti.

Bankrotas. Kreditoriai gali kreiptis į teismą dėl skolininkės bankroto bylos iškėlimo remdamiesi bendrovės nemokumu. Nemokumą pagal Vokietijos Federacijos teisę apibrėžia du kriterijai:

- 1) neatsiskaitymo su kreditoriais kriterijus. Jis apibrėžiamas tradiciškai – bendrovė nemoka skolų, kurių terminai yra suėję. Vokietijos teismas vienoje iš bylų¹⁵⁸ yra pažymėjęs, kad jeigu yra pakankamas pagrindas numatyti, kad bendrovė galės atsiskaityti už skolas per tris savaites nuo tos datos, kai reikalavimo terminas suėjo, šis kriterijus nebus patenkinamas. Toje pačioje byloje buvo konstatuota, kad, tuo atveju, jeigu bendrovė neatsiskaito su kreditoriais, kurių reikalavimų suma bendrai yra mažesnė negu 10 procentų visų bendrovės įsipareigojimų suma, neatsiskaitymo su kreditoriais kriterijus bus taikomas tik tuo atveju, jeigu bus pakankamas pagrindas manyti, kad nepatenkintų kreditorių reikalavimų dydis netolimoje ateityje bus didesnis negu 10 proc.
- 2) turto nepakankamumas – bendrovės įsipareigojimai, kurių terminai yra suėję viršija visą jos turtingą turtą. Vokietijos bankroto įstatymas įtvirtina dar vieną kriterijų susijusį su šiuo – turto nepakankamumo grėsmė. Tačiau šis kriterijus yra aktualus labiau bendrovės vadovui, kadangi esant turto nepakankamumo grėsmei, bendrovės atsakingas valdymo organas turi kreiptis į teismą dėl

157 Ibid. P. 166.

158 Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2005-05-24 sprendimas byloje Nr.IX ZR 123/04.

bankroto bylos iškėlimo¹⁵⁹.

Atsakingi bendrovės vadovai, kurie nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo esant bent turto nepakankamumo grėsmei rizikuoja būti patraukti baudžiamojon atsakomybės (galima sankcija – trys metai kalėjimo)¹⁶⁰. Tuo pačiu, jeigu bendrovės valdymo organai žinojo, kad bendrovė yra nemoki ir toliau vykdė veiklą, jie tampa asmeniškai atsakingi už visus sandorius, kurie nesuteikia bendrovei piniginės naudos arba sukelia didelę žalą. Taip pat Vokietijos teisėje yra įtvirtintas ir *actio Pauliana* institutas, suteikiantis bankroto administratoriui bei kreditoriams teisę užginčyti nenaudingus bendrovei sandorius. Tokius sandorius galima užginčyti, jeigu jie buvo sudaryti prieš tris mėnesius iki bendrovės bankroto¹⁶¹.

4.5. Lietuvoje taikomų kreditorių teisių apsaugos priemonių skolininkės nemokumo akivaizdoje įvertinimas

Už. Pirma, restruktūrizavimo ir bankroto tikslai tarnauja kreditorių teisių apsaugai. Įstatymų leidėjas, tiesiogiai ir netiesiogiai deklaravęs, kad šių procedūrų tikslas yra apginti bendrovės kreditorių teises suteikia kreditoriams teisėtą lūkesčių, bei įpareigoja patį įstatymų leidėją ir kartu teismų praktiką siekti šio tikslo. *Antra*, įstatymų leidėjo įtvirtinti pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimo pagrindai yra prevencinė ir tiesioginė kreditorių teisių apsaugos priemonė. Bendrovė, delsdama ilgą laiką atsiskaityti su kreditoriais gali sulaukti pranešimo apie bankroto bylos iškėlimą. Jeigu bendrovė nereaguos į pranešimą, galiausiai kreditorius kreipsis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Tokiu atveju bendrovė geriausiu atveju sugaiš daug laiko teikdama dokumentus teismui, blogiausiu atveju, bendrovei bus iškelta bankroto byla ir galiausiai ji bus likviduota. *Trečia*, įstatymu įtvirtinta bendrovės vadovo pareiga laiku iškelti bankroto bylą yra labai reikšminga kreditorių teisių apsaugai, kadangi bendrovės vadovas geriausiai žino bendrovės padėtį ir supranta, kad tolimesnė veikla tik apsunkins bendrovės finansinę padėtį. Numačius tiesioginę vadovo atsakomybę už šios pareigos nevykdymą, kreditoriai gali pateikti savo nepatenkintus reikalavimus bendrovės vadovui. *Ketvirta*, bendrovės kreditorių teisė ginčyti bendrovei ir jų interesams nenaudingus sandorius (*actio Pauliana* institutas), leidžia kuo didesne apimtimi padidinti bendrovės turtą iš kurio bus tenkinami visų kreditorių interesai.

Prieš. Pirma, kreditoriams nėra suteikta teisė iškelti bendrovės restruktūrizavimo bylos. Nors

159 Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. *supra* note 116. P. 164.

160 Mallon C. *supra* note 151.

161 Papijanc V. *supra* note 8. P. 145.

panaikinant šią teisę buvo teigiama, kad kreditoriai ja nesinaudojo, autorė mano, kad toks pasirinkimas yra netinkamas. Verslas vystosi, bendradarbiavimo formos keičiasi, todėl kreditoriai, kurie įdėmiau stebi savo kontrahentės veiklą (tame tarpe ir bendrovės darbuotojai) gali suvokti bendrovės restruktūrizavimo būtinybę ir siekti išsaugoti verslo partnerį rinkoje. *Antra*, kreditoriams nesuteikiant galimybės iškelti bendrovės restruktūrizavimo bylos, jiems paliekama teisė tik iškelti bendrovės bankroto bylą ir taip visiškai sužlugdyti bendrovę. *Trečia*, bendrovių restruktūrizavimo, o ypač bankroto bylos yra labai ilgos ir jų rezultatas kreditoriams dažnai yra nenaudingas. Bendrovei bankrutavus ir ją likvidavus, kreditorių neužtikrinti reikalavimai yra tenkinami labai maža apimtimi, arba netenkinami visiškai. *Ketvirta*, kreditoriai, siekdami pasinaudoti bendrovės organų ribotos atsakomybės panaikinimo galimybėmis yra priversti laukti bendrovės likvidavimo - reta bankroto procedūra vyksta trumpiau negu dveji metai¹⁶².

4.6. Skyriaus apibendrinimas

Apibendrinant, galima teigti, kad įvairių jurisdikcijų požiūris į restruktūrizavimo procesą kaip kreditorių teisių apsaugos priemonę skiriasi. Kai kurios jurisdikcijos suteikia kreditoriams teisę iškelti restruktūrizavimo bylas ir aktyviai jose dalyvauti, kitos yra įsitikinusios, kad kreditoriams sunku susitarti dėl bendrovės restruktūrizavimo proceso bei nežinodami apie tikrąją finansinę bendrovės padėtį kreditoriai tiesiog neturi galimybės inicijuoti restruktūrizavimo. Tačiau visų nagrinėjamų jurisdikcijų požiūris į kreditorių teisę iškelti bankroto bylą sutampa. Teisės iškelti bankroto bylą kreditoriams suteikimas suponuoja mintį, kad visos jurisdikcijos bankroto procesą laiko kreditorių teisių apsaugos priemone. Bankroto metu bendrovės netgi įgyja tiesioginių fiduciarinių pareigų kreditoriams. Tačiau įvairiuose jurisdikcijose bankroto teisės normos daro skirtingą įtaką kreditorių teisėms – pvz., JAV bankroto procedūra laikoma visiškai „nedraugiška“ kreditoriams, tuo tarpu Jungtinės Karalystės ir Vokietijos bankroto institutai kreditorių teises gina pakankamai didele apimtimi. Kadangi restruktūrizavimas ir bankrotas yra kraštutinės kreditorių teisių apsaugos priemonės, kreditoriai turi dar iki skolininkės nemokumo pasirūpinti savo teisių apsauga tiek sutartinėmis, tiek nesutartinėmis priemonėmis.

162 Įmonių bankroto valdymo departamento 2014-09-29 užsitęsusių bankrotų analizė. Nr.A4-1134.

5. KITOS NESUTARTINĖS KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGOS PRIEMONĖS

Aptarėme vienas pagrindinių nesutartinių kreditorių teisių apsaugai naudojamų priemonių. Tačiau literatūroje ir praktikoje galime rasti ir daugiau pakankamai dažnai naudojamų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių. Toliau nagrinėsime kelias iš jų:

1. Bendrovės dalyvių suteiktų paskolų subordinavimo doktrina;
2. Privalomas skolininko civilinės atsakomybės draudimas;
3. Informacinės garantijos.

5.1. Bendrovės dalyvių suteiktų paskolų subordinavimo doktrina

Tuo atveju, jeigu įmonė patiria finansinių sunkumų, vargu ar ji galės priimtinomis sąlygomis pasiskolinti lėšų jos gyvavimui. Šiuo atveju į pagalbą bendrovei ateina suinteresuoti jos gyvavimu asmenys – bendrovės dalyviai – ir skolina įmonėms pinigus. Tačiau bendrovės dalyviai puikiai žinodami ekonominę bendrovės situaciją, jos sunkmečiu gali paveikti bendrovės vadovus, taip, kad jiems lengvatinėmis sąlygomis būtų gražinamos suteiktos paskolos. Siekiant išvengti panašių situacijų Vokietijoje buvo sukurta ir išplėta bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktrina. Šios doktrinos esmė yra ta, kad vienas kreditorius (arba jų grupė) yra pripažįstamas prioritetiniu kitų kreditorių atžvilgiu ir jo reikalavimas yra tenkinamas pirmiau negu kitų kreditorių. Įmanomi du paskolų subordinavimo atvejai: 1) privalomas subordinavimas (bendrovė pati sutinka, kad dalyvių suteiktos paskolos yra subordinuojamos kreditoriaus reikalavimų atžvilgiu), 2) įstatyminis subordinavimas (bendrovės dalyvių paskolų subordinavimas numatytas teisės aktuose)¹⁶³. Pirmasis atvejis priskiriamas sutartiniam reguliavimui – kreditoriai sudarydami sutartis gali patys susitarti dėl reikalavimų subordinavimo. Tačiau pažymėtina, kad tokia galimybe naudojasi tik sumanesni ir didesnę derybinę galią turintys kreditoriai, tuo tarpu neturintys derybinės galios ir nesavanoriški kreditoriai subordinavimo doktrinos privilegijomis pasinaudoti galimybių neturi. Antruoju atveju, teisės normos, susijusios su reikalavimų subordinavimu dažniausiai įtvirtinamos kartu su bankroto teisės normomis ir pradeda veikti bendrovei esant nemokiai. Egzistuoja kelios privalomojo paskolų subordinavimo variacijos: 1) vidinių grupės reikalavimų subordinavimas (dalyvių bendrovei suteiktos paskolos gražinamos paskutine eile)¹⁶⁴, 2) paskolų perkvalifikavimas į bendrovės nuosavą kapitalą (ir kreditorių reikalavimai tenkinami iš nuosavojo kapitalo į kurį įskaičiuojamos akcininkų

163 Petroševičienė O. *supra* note 7. P. 118.

164 Papijanc V. *supra* note 8. P.143

paskolos)¹⁶⁵. Lietuvos Respublikoje teisės aktai neįtvirtina subordinavimo doktrinos, išskyrus, jau anksčiau minėtą ĮRĮ įtvirtintą kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarką bendrovės restruktūrizavimo procese, todėl kreditoriai gali naudotis tik sutartiniu subordinavimu. Tačiau kai kurios Europos Sąjungos valstybės, taip pat ir JAV yra įtvirtinusios privalomąjį paskolų subordinavimą. Be abejonės šių doktrinų taikymas yra pakankamai skirtingas.

Bendrovės dalyvių paskolų subordinavimas JAV. JAV bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktrina vadinama teisingu subordinavimu (angl. *equitable subordination*). Iš pradžių išsivysčiusi teismų praktikoje¹⁶⁶, ši doktrina buvo įtvirtinta ir įstatymų leidėjo bei taikoma tik vykstant bendrovės bankroto procedūroms (tačiau pritaikius doktriną bankroto proceso metu, dalyvių paskolos subordinuojamos neatsižvelgiant į tai kada paskolos buvo suteiktos¹⁶⁷). Pažymėtina, kad ne visos dalyvių paskolos yra automatiškai subordinuojamos. Tam, kad būtų pritaikyta aptariamoji doktrina, turi būti pripažįstami nesąžiningi bendrovės dalyvio veiksmai, nors šie veiksmai neprivalo būti susiję su reikalavimais, kurių atžvilgiu siekiama subordinuoti dalyvio paskolas. T. y. esant bendriems bendrovės dalyvio nesąžiningiems veiksams, jo paskolos automatiškai subordinuojamos. Svarbu pažymėti, kad dalyvių paskolų subordinavimo doktrina JAV yra taikoma tik bendrovę kontroliuojančiam akcininkui. Šios doktrinos tikslu JAV laikoma bendrovės kreditorių teisių apsauga nuo nesąžiningų bendrovės dalyvio veiksmų¹⁶⁸.

Bendrovės dalyvių paskolų subordinavimas Jungtinėje Karalystėje. Jungtinė Karalystė labai fragmentiškai reglamentuoja bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktriną. Tam tikrų šios doktrinos taikymo požymių galime pastebėti įmonių grupių bei atviro tipo bendrovių teisiniame reglamentavime. Tačiau visumoje, Jungtinėje Karalystėje dalyvių paskolų subordinavimo klausimas paliktas reguliuoti pačioms teisinio santykio šalims.

Bendrovės dalyvių paskolų subordinavimas Vokietijos Federacijoje. Kaip jau buvo minėta, dalyvių paskolų subordinavimo doktrina atsirado būtent Vokietijoje. Kaip ir JAV, ši doktrina iš pradžių atsirado teismų praktikoje ir vėliau buvo kodifikuota. Tačiau skirtingai negu JAV, ši doktrina taikoma ir nesant bendrovės dalyvių nesąžiningų veiksmų. Iki ribotos atsakomybės bendrovių reformos (*GmbH*), Vokietijoje dalyvių paskolų subordinavimo doktrina galėjo būti pritaikyta tik toms dalyvių paskoloms, kurios buvo suteiktos bendrovei jos finansinės krizės metu (kai bendrovė yra nemoki arba negalinti gauti kredito be padidintų užtikrinimo priemonių). Tačiau tos pačios

165 Petroševičienė O. *supra* note 7. P. 118.

166 Taylor v Standart Gas & Electric Co, 306. JAV. (1939).

167 Cahn A. Equitable Subordination of Shareholder Loans? // European Business Organization Law Review, 2006. P. 292.

168 Ibid.

pasekmės atsirasdavo ir tuo atveju, jeigu dalyvis suteikė paskolą *prieš* bendrovei pakliūnant į krizinę situaciją¹⁶⁹. Dėl to, po ribotos atsakomybės bendrovių reformos Vokietijoje praktiškai visos dalyvių paskolos yra subordinuojamos, išskyrus jeigu 1) paskolos suteiktos akcininkų kurie nėra direktoriai bendrovėje ir jų valdomas bendrovės kapitalas yra mažesnis negu 10 proc., ir 2) paskola buvo suteikta asmens, kuris paskolos suteikimo metu nebuvo bendrovės akcininkas¹⁷⁰.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad bendrovės dalyvių suteiktų paskolų subordinavimo doktrina, kaip nesutartinė kreditorių teisių apsaugos priemonė, pripažįstama ne visose jurisdikcijose. Tačiau tose jurisdikcijose, kur doktrina yra įteisinta, jos taikymo sąlygos pakankami skiriasi. JAV, paisydama verslininkystės laisvės principų, bendrovės dalyvių paskolas subordinuoja tik tuo atveju, jeigu bendrovės dalyvis elgėsi nesąžiningai, tuo tarpu Vokietijoje subordinuojamos visos dalyvių bendrovei suteiktos paskolos (išskyrus mažųjų akcininkų paskolas).

5.2. Informacinės kreditorių garantijos

Kreditoriui, sudarančiam sandorį su bendrove yra svarbu suvokti kokios yra kontrahentės atsakomybės ribos, teisinis statusas, valdymo organų kompetencija bei be abejo, ekonominė bendrovės padėtis. Praktiškai visose valstybėse yra sukurti tam tikri registrai, duomenų bazės, kaupiančios informaciją apie juridinius asmenis, o valstybių teisės aktai numato juridinių asmenų pareigas pateikti tam tikrą informaciją. Šių registru ir duomenų bazių informacija yra be abejonės vertinga kreditorių teisių apsaugai, kadangi suteikia vertingų žinių tiek apie bendrovės teisinį statusą, tiek apie jos formalią ekonominę padėtį. Dažnai, prieš įregistruojant įmonę registre, bendrovė turi atlikti jos dokumentų patikrinimą tam tikrose teisėtumą užtikrinančiose institucijose (pvz. notarų biure), kas užtikrina bendrovių steigimo teisėtumą, mažina tikimybę, kad bus įsteigta fiktyvi bendrovė. Tačiau liberalizuojant verslo erdvę, valstybės vis dažniau numato bendrovių steigimo galimybes pagal pavyzdinių dokumentų sąrašą, kai parengtų dokumentų teisėtumas neprivalo būti tvirtinamas. EB mastu reikalavimai dėl viešo bendrovės finansinės informacijos atskleidimo pirmą kartą buvo reglamentuoti vadinamojoje „Pirmojoje įmonių direktyvoje“¹⁷¹. Šiuo metu egzistuoja ir bendras Europos Sąjungos bendrovių registras – *European Business Register (EBR)*. Be finansinės informacijos atskleidimo, bendrovės privalo pranešti kreditoriams, kai kuriais

169 Verse, A. D. Shareholder Loans in Corporate Insolvency – A New Approach to an Old Problem. Special Issue Reform of Germany's Private Limited Company (GmbH). German Law Journal. 2008. P.1111. Prieiga per internetą <https://germanlawjournal.com/pdfs/Vol09No09/PDF_Vol_09_No_09_1109-1124_Articles_Verse.pdf>. Žiūrėta 2015-04-15.

170 Ibid. P. 1112.

171 Petroševičienė O. *supra* note 7. P.26.

atvejais ir visuomenei apie tam tikrus esminius pasikeitimus bendrovėje (pvz. LR Akcinių bendrovių įstatymo 72 str. 7 d. numato, kad „Apie sprendimą pertvarkyti bendrovę turi būti viešai paskelbta įstatuose nurodytame šaltinyje tris kartus ne mažesniais kaip 30 dienų intervalais arba viešai paskelbta įstatuose nurodytame šaltinyje vieną kartą ir pranešta visiems bendrovės kreditoriams raštu“).

Svarbia informacine kreditorių garantija laikytinas bendrovės pavadinimas. Pvz., LR Akcinių bendrovių įstatymo 2 str. 5 d. numato, kad bendrovės pavadinime privalo būti jos teisinę formą nusakantys žodžiai (akcinė bendrovė (AB), uždaroji akcinė bendrovė (UAB)). Jungtinėje Karalystėje teisinę formą nusakantys žodžiai taip pat yra privalomi ir būtina turi būti įmonės pavadinimo pabaigoje. Įstatymų leidėjo suformuota taisyklė nurodyti teisinę formą bendrovės pavadinime kontrahentui leidžia nustatyti, kad bendrovė yra ribotos atsakomybės bei turi suformuotą bent minimalų, įstatymų reikalaujamą, įstatinį kapitalą (jurisdikcijose, kuriose toks reikalavimas yra privalomas). Atsižvelgiant į tai, kreditorius gali vien tik bendradarbiavimo pradžioje identifikuoti rizikas, susijusias su kontrahentės atsakomybės ribomis ar reikalavimo patenkinimo galimybėmis bei atsižvelgdamas į šią informaciją nuspręsti kokios reikalavimo užtikrinimo priemonės būtų pakankamos. Tuo pačiu šiame etape kreditorius suvokia ko jis gali reikalauti iš bendrovės atsižvelgiant į bendrovių veiklą reglamentuojančius teisės aktus, kokia kita informacija apie bendrovę domėtis.

Daug aktualios informacijos apie bendrovę kreditorius gali surasti registruose, kaupiančiuose duomenis apie juridinius asmenis, valstybinių institucijų kaupiamuose viešuose duomenyse (pvz. bendrovės mokesčių mokėjimas socialinio draudimo (SoDra) institucijoms yra viešai prieinama informacija ir kreditorius gali pats patikrinti ar kontrahentė nėra skolinga SoDrai). Tam tikra informacija apie bendrovę prieinama nemokamai (pvz., ar apskritai bendrovė yra registruota, koks jos teisinis statusas, buveinės adresas), norintys gauti daugiau informacijos, turėtų sumokėti nustatytą mokestį registruui ir nurodyti tikslą dėl kurio yra pageidaujama susipažinti su informacija. Jungtinėje Karalystėje visiems prieinama informacija yra bendrovės turimi įkeitimai/hipoteka, įkeitimų/hipotekos istorija¹⁷². Lietuvos Respublikoje kreditorius registruose gali susipažinti ir su bendrovės įstatinio kapitalo dydžiu, juridinio asmens organų nariais, finansinėmis ataskaitomis, metiniu pranešimu ir kita svarbia informacija. Viena vertus, susipažinimas su šia informacija gali padėti įvertinti kontrahentės padėtį, kita vertus, registrams pateikiama informacija gali klaidinti. Netgi susipažinęs su bendrovės finansinėmis ataskaitomis ar metiniu pranešimu, kreditorius negali

172 Oficialų bendrovių registrą galima rasti šiuo adresu: <<https://www.gov.uk/government/organisations/companies-house>>

būti tikras dėl tikrosios bendrovės finansinės padėties, kadangi bendrovės balansas, pelno (nuostolių) ataskaitos dažnai gali skirtis nuo tikrovės. Taipogi šiuose dokumentuose neatsispindi bendrovės finansinė istorija, todėl dažnai, prieš sudarydami didesnės vertės sandorius, kreditoriai kreipiasi į asmenis, kaupiančius duomenis apie juridinių asmenų atsiskaitymus.

Taigi, bendrovių pareiga atskleisti tam tikrą įstatymų numatytą informaciją taipogi tarnauja kreditorių teisių apsaugai. Kreditoriai visų pirma, gali reikalauti atskleisti reikšmingą informaciją iš skolininkų, visų antra, jie gali kreiptis į įvairius registrus, naudotis specialiomis viešai prieinamomis duomenų bazėmis. Tačiau bendrovės nėra linkusios laisvai pateikti informaciją apie savo finansinę padėtį, retkarčiais siekiama netgi fiktyviai pagerinti pateikiamus duomenis.

5.3. Privalomas civilinės atsakomybės draudimas

Šiandieninė draudimo rinka pateikia įvairiausių draudimo rūšių. Šiuolaikinėje praktikoje pakankamai populiariu laikytinas civilinės atsakomybės draudimas, kuris taipogi turi ne vieną rūšį, kaip pavyzdžiui, trečiosios šalies (skolininko) civilinės atsakomybės draudimas. Civilinės atsakomybės draudimas suteikia draudėjui (apdraustajam) galimybę sumažinti tam tikras civilinės atsakomybės rizikas, susijusias su vykdomu verslu. Iš tiesų, trečiosios šalies (skolininko) civilinės atsakomybės draudimas atrodo labai patraukliai – nenusisėkus kontrahento veiklai draudėjas vis vien gautų savo reikalavimo įvykdymą. Tačiau už saugumą draudėjas privalėtų sumokėti nemažą kainą ir vargu ar galėtų būti apsaugotas nuo visų įmanomų rizikų, „jau vien dėl tos priežasties, kad tokių rizikų numatymas iš principo yra ribotas“¹⁷³. Kita vertus, įstatymų leidėjas galėtų numatyti, kad privalomu yra laikomas draudimas nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, arba atvirkščiai nuo objektyvių veiksnių (pavyzdžiui gamtos ar rinkos veiksnių) sužlugdžiusių skolininko veiklą. Tačiau šiuo atveju atsirastų sąvokų aiškinimo problemų, kas nebūtų naudinga nei bendrovei, nei draudikui. Egzistuoja nuomonių, kad atsakingas draudėjas apsidraudęs civilinės atsakomybės draudimu, būtų suinteresuotas kuo labiau mažinti verslo rizikas, nes nuo to priklausytų draudimo mokesčiai¹⁷⁴. Kita vertus, neatsakingi vadovai gali piktnaudžiauti privalomuoju draudimu, nes vadovų iniciatyva rizikuoti sustiprėtų dėl draudikų nepajėgumo efektyviai vykdyti priežiūros funkcijos¹⁷⁵. Pažymėtina, kad tam tikroms veiklos rūšims, įstatymai numato privalomą draudimą. Šios veiklos pasižymi ypatingu rizikingumu ir dėl to yra pateisinami.

173 Tikniūtė A. *supra* note 5. P.60.

174 Mülbert P.O. *supra* note 2. P. 21.

175 Tikniūtė A. *supra* note 5. P.60.

Nei vienoje jurisdikcijoje nerasime teisės aktais imperatyviai nustatyto civilinės atsakomybės draudimo reikalavimo. Apskritai tariant, bet kokio privalomo draudimo reikalavimas apsunkina verslą, visų pirma dėl to, kad sudaro kliūčių pradėti verslą, visų antra, dėl to, kad draudimas yra pakankamai brangi paslauga.

5.4. Lietuvos Respublikoje naudojamų kitų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių įvertinimas

Už. Pirma, ĮRĮ numatyta pažangi kreditorių reikalavimų tenkinimo tvarka, užkerta kelią bendrovės dalyviams pasisavinti bendrovės turtą kreditorių sąskaita. Subordinuojant bendrovės dalyvių paskolas, kreditoriams užtikrinama teisė patenkinti savo reikalavimus pirmiau už bendrovės akcininkus. *Antra*, bendrovių pareigos teikti informaciją įvairiems registrams bei kitoms valstybinėms institucijoms sudrausmina bendrovės organus bei leidžia kreditoriams tikėtis, kad tam tikros procedūros bus atliekamos teisėtai. *Trečia*, viešai prieinama informacija kreditoriams padeda įvertinti galimas rizikas bendradarbiaujant su kontrahente, tuo pačiu padeda numatyti galimas prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonės sutartiniuose santykiuose.

Prieš. Pirma, Lietuvos teisė nenumato bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo taisyklių, todėl akcininkai, suteikę paskolas bendrovei, jos bankroto metu stoja į bendrą eilę su kreditoriais, nors sutinkama, kad jie turi pareigą gelbėti bendrovės finansinę padėtį. Tuo pačiu, neįtvirtinus dalyvių paskolų subordinavimo, akcininkai gali piktnaudžiauti savo padėtimi ir greičiau už kreditorius atgauti savo lėšas kreditorių sąskaita. Paminėtina, kad radikalus dalyvių paskolų subordinavimas taip pat nėra naudingas, kadangi gali papildomai apsunkinti verslą, atgrasyti akcininkus nuo investavimo į bendrovę. Todėl dalyvių paskolų subordinavimui vis dėlto turėtų būti taikomos ir tam tikros sąlygos (pvz. atsižvelgiama į dalyvių kontrolę, piktnaudžiavimo veiksmus). *Antra*, informacija, kurią kreditoriai gali gauti iš įvairių registrų ar duomenų bazių gali suklaidinti juos pačius. Neretai bendrovės naudojami piktnaudžiavimo galimybėmis ir registrams pateikiamuose dokumentuose neatspindi tikrosios bendrovės padėties. Pvz., pateikia oportunistiškus bendrovės balansus, pelno (nuostolių) ataskaitas, susitaria su audito bendrovėmis. Kita vertus, bendrovė gali patirti tik trumpalaikių finansinių sunkumų, pvz. dėl investavimo į verslo projektus sumažės bendrovės turtas, galimai padidės skola SoDrai. Kreditoriai matydami tokią padėtį, reikalaus iš bendrovės papildomų užtikrinimo priemonių, kas apsunkins jos veiklą. *Trečia*, privaloma pateikti registrams ir kitoms valstybinėms institucijoms informacija reikalauja tam tikrų išteklių. Bendrovės privalo turėti darbuotojus, kurie galėtų parengti, apdoroti, sisteminti bei pateikti būtiną informaciją.

5.5. Skyriaus apibendrinimas

Apibendrinant kitas nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones, pastebime, kad ir jos gali žymiu mastu prisidėti prie kreditorių teisių apsaugos, tačiau vieningos nuomonės dėl šių priemonių efektyvumo ir pritaikymo praktikoje nerasime. Bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktrinos taikymas ženkliai skiriasi JAV ir Vokietijos praktikoje. Šios dvi jurisdikcijos doktriną taiko savo teisės sistemose, tačiau nustato visiškai skirtingas taikymo sąlygas. Tuo tarpu Jungtinė Karalystė, kaip ir Lietuva teisės aktuose aiškiai neįtvirtino dalyvių paskolų subordinavimo doktrinos, išskyrus tam tikrus fragmentiškai reglamentuotus atvejus.

Įvairių registrų bei duomenų bazių sukūrimas neabejotinai prisideda prie kreditorių teisių apsaugos. Praktiškai visose šalyse kuriami įvairūs registrai, duomenų bazės suteikiančios asmenims teisę pasidomėti apie kitos šalies teisinę bei finansinę padėtį. Nors registruose ir duomenų bazėse pateikiama informacija ne visada atspindi tikrovę, informacija, kuria kreditoriai viešai gali pasinaudoti, yra naudinga tiek pradedant bendradarbiavimą su kontrahente, tiek prižiūrint skolininkės veiklos vystymąsi, tiek nustatant bei derantis dėl prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonių.

Pripažįstama, kad civilinės atsakomybės draudimas mažina bendrovės rizikas. Kreditorių teisių apsaugai ypač naudingas atrodytų trečiosios šalies (skolininko) civilinės atsakomybės draudimas, leidžiantis neabejoti dėl skolininko prievolės įvykdymo. Tačiau jurisdikcijos nelaiko privalomu reikalavimu bendrovėms drausti savo civilinę atsakomybę, o tuo labiau trečiojo asmens atsakomybę, kadangi toks reikalavimas per daug apsunkina verslą ir yra labai brangus.

IŠVADOS

1. Pagrindiniu veiksniu, sąlygojančiu kreditorių teisių apsaugą nesutartinėmis priemonėmis laikytina ribotos bendrovės atsakomybės privilegija.
2. Kontinentinės teisės tradicijai priklausančios valstybės, tarp jų ir Lietuva, pirmenybę prieš verslininkystės laisvę suteikia kreditorių teisių apsaugai, tačiau pastebimos tendencijos liberalizuoti verslą, sumažinant arba panaikinant tam tikras kreditorių apsaugos garantijas.
3. Bendrosios teisės tradicijai priklausančios valstybės prioritetu laiko ne kreditorių teisių apsaugą, o verslininkystės laisvę. Šiose šalyse kreditorių teisių apsaugai daugiausia yra skirtos sutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės. O bendrovės organų atsakomybė kreditoriams yra siejama su bendrovės dalyvių ar valdymo organų sąžiningumu, kurį yra labai sudėtinga įrodyti.
4. Ne visos Lietuvos Respublikoje taikomos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės efektyviai apsaugo kreditorius, kadangi:
 - 4.1. Kapitalo palaikymo elementai – įstatinis kapitalas ir nuosavo kapitalo palaikymas – nesukuria pakankamo „garantinio fondo“ kreditorių reikalavimų tenkinimui. Šiuo metu reikalaujamo minimalaus įstatinio kapitalo visų bendrovės kreditorių reikalavimams užtikrinti nepakanka, kadangi vos per kelias dienas bendrovė gali išnaudoti visą savo kapitalą veiklai. Tuo tarpu už bendrovės kapitalo neatkūrimą nei bendrovės vadovams, nei akcininkams nėra numatyta atsakomybė.
 - 4.2. Bendrovės valdymo modelis neužtikrina turto atskirumo principo įgyvendinimo, todėl bendrovės dalyviai gali daryti esminę įtaką bendrovės valdymui bei patys dalyvauti bendrovės valdyme. Tokiu būdu bendrovės dalyviai gali piktnaudžiauti ribotos atsakomybės privilegija ir kenkti kreditorių teisėms.
 - 4.3. Bankroto procedūros teisinis reglamentavimas atgraso kreditorius nuo skolininkės bankroto bylos iškėlimo, kadangi yra labai painus ir sudėtingas, o jo rezultatai retai patenkina kreditorių interesus. Supaprastinus bankroto procedūrą, arba suteikus kreditoriams teisę inicijuoti bendrovės restruktūrizavimo bylą, kreditoriai būtų suinteresuoti anksčiau kreiptis į teismą, kad didesne apimtimi patenkintų savo reikalavimus, arba išsaugotų kontrahentę rinkoje.
5. Kreditoriams kompleksiskai ir laiku pasinaudojus tinkamomis jų teisių apsaugos

priemonėmis, įtvirtintomis Lietuvos teisinėje sistemoje, jų teisės būtų pakankamai efektyviai apsaugomos. Kreditorius negali atsiriboti nuo savo skolininkės, jis turi domėtis jos veikla, kapitalo dydžiu, sudaryti sutartis su adekvačiomis rizikai užtikrinimo priemonėmis, domėtis bendrovės finansine padėtimi ir jai pablogėjus naudotis bankroto teisės normomis, siekti bendrovės vadovų ir dalyvių atsakomybės. Be kita ko, efektyvi kreditorių apsauga neįmanoma ir be sutartinių priemonių.

6. Bendrovės skolininkės verslininkystės laisvė, jai nevykdant savo įsipareigojimų turi būti apribojama, nes nevykdydama kreditorių reikalavimų ji disponuoja kreditorių lėšomis, t. y. pažeidžia kreditorių teises ir interesus ir už tai turi atsakyti. Kita vertus, nerasime vieningo požiūrio kokia apimtimi turi būti ribojama skolininkės ribotos atsakomybės privilegija, kadangi įvairių šalių teisinės sistemos yra pernelyg skirtingos, kad galima būtų pritaikyti vieningą kreditorių teisių apsaugos modelį.

Autorės iškelta pirmoji hipotezė **„Dauguma nesutartinių uždarnosios akcinės bendrovės kreditorių teisių apsaugos priemonių nepagrįstai varžo šalių laisvę ir yra nereikalingos“** pasitvirtino tik iš dalies. Kaip matyti, perteklinėmis laikomos įstatinio kapitalo, nuosavo kapitalo palaikymo ir civilinės atsakomybės arba trečiojo asmens civilinės atsakomybės draudimas. Įvairiose jurisdikcijose nereikalingu pripažįstama kreditoriaus teisė iškelti bendrovės restruktūrizavimo bylą, tačiau autorės nuomone ši norma yra reikalinga. Visos kitos Lietuvoje taikomos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės yra reglamentuojamos ir visose ištirtose jurisdikcijose, skiriasi tik jų taikymo sąlygos. Šios sąlygos visumoje priklauso nuo istoriškai susiformavusio požiūrio į kreditorių teisių apsaugą, rinkos, valdymo sąlygų ir kt., todėl vienodo kreditorių teisių apsaugos modelio reglamentavimo nesutartinėmis priemonėmis nerasime.

Autorės iškelta antroji hipotezė **„Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės yra pakankamos efektyviai kreditorių teisių apsaugai“** pasitvirtino iš dalies. Tam tikros nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės vis dėlto neatlieka deklaruojamos kreditorių teisių apsaugos funkcijos. Taipogi, autorės nuomone, Lietuvos teisiniame reguliavime tam tikrų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių trūksta. Tačiau visumoje, Lietuvos Respublikos teisinis nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių reguliavimas ženkliai nesiskiria nuo nagrinėtų jurisdikcijų ir yra pakankamai pažangus bei siekia pusiausvyros tarp kreditorių teisių apsaugos ir verslininkystės laisvės.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į atliktame tyrime išanalizuotas nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones, siūloma:

1. Pakeisti ABĮ 2 straipsnio 4 dalį ir išdėstyti ją taip:

„4. Steigiama uždaroji akcinė bendrovė neprivalo turėti įstatinio kapitalo. Kasmet bendrovės įstatinis kapitalas turi didėti bent vienu tūkstančiu eurų ir per 5 metus pasiekti ne mažesnę negu 5 tūkstančių eurų dydį. ~~Uždarosios akcinės bendrovės įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 2,5 tūkstančio eurų.~~ Joje turi būti mažiau kaip 250 akcininkų. Uždarosios akcinės bendrovės akcijos negali būti platinamos ir jomis prekiaujama viešai, jeigu įstatymai nenustato kitaip. Akcijų siūlymas tos uždarosios akcinės bendrovės akcininkams, darbuotojams ir kreditoriams nėra laikomas vertybinių popierių viešu siūlymu.“

2. Papildyti ĮRĮ nauju 4¹ straipsniu ir išdėstyti jį taip:

„4 straipsnis. Kreditorių siūlymas kelti įmonės restruktūrizavimo bylą

1. Siūlymą restruktūrizuoti įmonę jos vadovui raštu gali pateikti kreditoriai, jei įmonė ilgiau kaip 3 mėnesius neatsiskaito su kreditoriais išvardintais šio įstatymo 3 straipsnyje. Jei per 30 kalendorinių dienų nuo siūlymo pateikimo dienos įmonė nepatenkina kreditorių reikalavimų ar nesiima veiksmų, nurodytų šio straipsnio 2 ir 3 dalyje, kreditoriai gali paduoti pareiškimą teismui dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo įmonei šio straipsnio 4 ir 5 dalyje nustatyta tvarka.

2. Įmonės vadovas, gavęs kreditorių siūlymą kelti restruktūrizavimo bylą, per 10 dienų nuo šio siūlymo gavimo dienos informuoja visus įmonės kreditorius apie šaukiamą kreditorių susirinkimą dėl restruktūrizavimo bylos iškėlimo.

3. Pirmasis kreditorių susirinkimas turi įvykti per 30 dienų nuo siūlymo restruktūrizuoti įmonę gavimo dienos. Šiame susirinkime turi dalyvauti arba raštu išreikšti savo nuomonę dėl restruktūrizavimo daugiau nei du trečdalius visų kreditorių reikalavimų turinčių kreditorių.

4. Laikoma, kad įmonės valdymo organas yra įpareigotas imtis veiksmų numatytų šio įstatymo 5 ir 6 straipsnyje, kai pirmajame kreditorių susirinkime už bendrovės restruktūrizavimą balsuoja daugiau nei pusė visų dalyvaujančių susirinkime reikalavimų turinčių kreditorių.

5. Pirmajam kreditorių susirinkimui neįvykus, per 20 dienų yra sušaukiamas antrasis visų kreditorių susirinkimas, kuriame privalo dalyvauti arba savo nuomonę raštu pareikšti daugiau nei pusė visų reikalavimų turinčių kreditorių.

6. Laikoma, kad įmonės valdymo organas yra įpareigotas imtis veiksmų numatytų šio įstatymo 5 ir 6

straipsnyje, kai antrajame kreditorių susirinkime už bendrovės restruktūrizavimą balsuoja daugiau nei pusė visų dalyvaujančių susirinkime reikalavimų turinčių kreditorių.

7. Neįvykus pirmajam ir antrajam kreditorių susirinkimams, kreditorių pasiūlymas restruktūrizuoti bendrovę yra atmetamas, išskyrus, jeigu kitaip nusprendžia įmonės valdymo organas.“

3. Pakeisti ĮBĮ 35 straipsnio 4 dalį ir išdėstyti ją taip:

„4. Trečiąja eile tenkinami visi likusieji kreditorių reikalavimai, išskyrus šio straipsnio 5 dalyje nustatytus kreditorių reikalavimus.“

3.1. Papildyti ĮBĮ 35 straipsnį 5 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„Ketvirtąja eile tenkinami bankrutuojančios įmonės dalyvių, iki bankroto bylos iškėlimo tapusių įmonės kreditoriais, kurie vieni ar su kitais dalyviais kontroliuoja bankrutuojančią įmonę (tapusių įmonės kreditoriais tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai per patronuojančias arba dukterines įmones ar per kitų teisinių formų juridinius asmenis, kurių dalyvių susirinkimo sprendimų priėmimui jie gali daryti įtaką (toliau – patronuojančios arba dukterinės įmonės), reikalavimai, nesusiję su darbo santykiais.“

3.2. Buvusias 35 straipsnio 5-8 dalis laikyti atitinkamai 6-9 dalimis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1835.
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo Nr. VIII-1835 2, 40 ir 78 straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2014, Nr.XII-1224.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos euro įvedimo Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 2014, Nr.XII-828.
6. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr.IX-216.
7. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr.IX-218.
8. Lietuvos respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2010, Nr.XI-978.

Europos sąjungos ir užsienio valstybių teisės aktai:

9. Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos tokias priemones suvienodinti, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų akcinių bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, koordinavimo. [1977] OL L26.
10. 2006 m. rugsėjo 6 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/68/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvos 77/91/EEB nuostatas, susijusias su ribotos atsakomybės akcinių bendrovių steigimu ir jų kapitalo palaikymu ir keitimu. [2006] OL L 264.
11. *Companies Act* 2006, Jungtinė Karalystė, 2006.
12. *Delaware General Corporation Law* (su vėlesniais pakeitimais) (Dalavero bendrasis bendrovių teisės aktas), JAV. Prieiga per internetą <<http://delcode.delaware.gov/title8/c001/index.shtml>>. Žiūrėta 2015-03-20.
13. *Model Business Corporation Act (MBCA)* JAV. 1969 (su vėlesniais pakeitimais). Prieiga per internetą <<http://www.abanet.org/buslaw/library/onlinepublications/mbca2002.pdf>>. Žiūrėta 2015-03-20.
14. *Gesetz zur Modernisierung des GmbH-Rechts und zur Bekämpfung von Missbräuchen*. Vokietija. Prieiga per internetą <http://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/>. Žiūrėta 2015-03-

27.

Lietuvos Respublikos teismų praktika

15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001-12-21 nutarimas Nr. 33; „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto bylose“.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-02-18 nutartis c.b. UAB „Golner Spedition“ v. S.B, Nr. 3K-3- 124/2004.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004-12-13 nutartis c. b. UAB „Bombos filmai“ v. BUAB „Laisvės kino teatras“, Nr. 3K-3-680/2004.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006-05-25 nutartis c.b. K. J. J. v. J. B. ir kt., Nr. 3K-7-266/2006.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006-06-12 nutartis civilinėje byloje AB „Turto bankas“ v. Ovidijus Mickevičius, Nr. 3K-3-298/2006.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007-04-16 nutartis c. b. BUAB „Nordfarma“ Nr.3K-3-146/2007.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-02-08 m. nutartis byloje A. Z. v. UAB „Vakarų prekyba“, Nr. 3K-3-44/2011.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-03-25 nutartis c. b. BUAB „Limantra“ v. N. G.,Nr. 3K-3-130/2011.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-05-05 nutartis c.b. BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K. ir N. K., Nr. 3K-3-228/2011.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014-04-30 nutartis c. b. 3K-3-267/2014.
25. LAT CBS teisėjų kolegijos 2014-09-12 nutartis c.b. Mitnija v Statybų kryptis, V.G., A.J, Nr.3K-3-389/2014.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015-02-04 nutartis c. b. Nr.3K-3-4-969/2015.
27. Lietuvos apeliacinio teismo 2006-09-18 nutartis c. b. Nr. 2A-329/2006.
28. Lietuvos apeliacinio teismo 2010-11-26 nutartis c.b. Nr.2A-477/2010.
29. Lietuvos apeliacinio teismo 2012-06-01 nutartis c. b. Nr.2A-880-230/2012.

Europos Sąjungos ir užsienio valstybių teismų praktika:

30. Europos Teisingumo Teismo 1999 m. kovo 9 d. sprendimas byloje Centros Ltd v. Erhvervsog

Selskabbstyrelsen Nr. C-212/97, ECR I-01459.

31. Europos Teisingumo Teismo 2002 m. lapkričio 5 d. sprendimas byloje Überseering BV v. Nordic Construction Company Baumangement GmbH (NCC), Nr. 208/00, ECR I-09919.
32. Europos Teisingumo Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v. Inspire Art Ltd., Nr. C-167/01, ECR I-10155.
33. Salomon v A Salomon & Co Ltd. Jungtinė Karalystė, 1897, AC22.
34. Taylor v Standart Gas & Electric Co, 306. JAV. (1939).
35. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 2005-05-24 sprendimas byloje Nr.IX ZR 123/04

Specialioji literatūra lietuvių kalba:

36. Adomavičiūtė G. Netiesioginis ieškinys kai skolininkas nenori įgyvendinti savo teisių // Jusristas, 2009. Nr. 12.
37. Ambrasienė, D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
38. Ambrassienė D., Cirtautienė S. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose. Vilnius: Jurisprudencija, 2003, t. 37(29). P. 52.
39. Bitė V. Uždarnosios akcinės bendrovės teisinis reglamentavimas: sukūrimas, raida ir šių dienų tendencijos // *Privatinės teisės doktrina ir praktika: Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui: mokslinių straipsnių rinkinys / Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
40. Bitė V. Uždarnosios bendrovės samprata ir požymiai // *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai = Social sciences studies : research papers / Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2011, Nr. 3(1).
41. Didžiulis L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams // *Justitia*. 2008, Nr. 3(69). P. 53–65.
42. Gradauskaitė J. Akcinių bendrovių įstatymo pakeitimai: naujovės skirstant bendrovių pelną. Prieiga per internetą http://www.buhalteris.lt/lt/?cid=94441&new_id=333281. Žiūrėta 2015-03-15.
43. Jakuntavičiūtė G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? // *Socialinių mokslų studijos: mokslo darbai = Social sciences studies: research papers / Mykolo Romerio universitetas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr. 3(4).
44. Kiršienė J., Tikniūtė A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles // *Jurisprudencija: mokslo darbai*. Vilnius: LTU Leidybos centras. 2004, t. 55 (47).

45. Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vilnius : Justitia, 2009. T.1.
46. Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vilnius : Justitia, 2009. T.2.
47. Mikuckienė V. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // Jurisprudencija. 2005.T. 77 (69).
48. Miliauskas P., Susiję kreditoriai restruktūrizavimo procese. Justitia, 2010 Nr. 2(74).
49. Papijanc V. *Piercing the corporate veil* institutas ir patronuojančios įmonės atsakomybė pagal dukterinės įmonės prievolės Lietuvos teisėje // Jurisprudencija : mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008, Nr. 10(112).
50. Tikniūtė A. Akcininko atsakomybės už bendrovės prievolės probleminiai aspektai. Privatinės teisės doktrina ir praktika : Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui: mokslinių straipsnių rinkinys // Mykolo Romerio universitetas. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2014.
51. Tikniūtė A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2008, Nr. 8(110).

Specialioji literatūra užsienio kalba:

52. Azofra S. S., Gutiérrez C. L., Olmo B. T. Firms' performance under different bankruptcy systems: a Europe–USA empirical analysis // Accounting & Finance, 2012. Nr.52.
53. Bainbridge S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine. UCLA, School of Law, Law and Econ. Research Paper No. 03-18.
54. Bitė V., Jakuntavičiūtė G. Is the limited liability doctrine applicable to company directors? // European Scientific Journal, 2014, Nr. 10 (16).
55. Boros E., Duns J. Corporate law. Australia: Oxford university press, 2013.
56. Biswas L. C. Approach of the UK Court in Piercing Corporate Veil. Prieiga per internetą http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2438217. Žiūrėta 2013-03-29.
57. Brower M. Reorganization in US and European Bankruptcy law. Prieiga per internetą http://download.springer.com/static/pdf/62/art%253A10.1007%252Fs10657-006-8978-2.pdf?auth66=1427017039_25d4fff843ec8c8f29a4a20ee549f38b&ext=.pdf. Žiūrėta 2015-03-22
58. Cabrelli D., Siems M. Comparative company law. A case-based approach. Portland: Hart Publishing Ltd, 2013.
59. Cahn A., Donald D. Comparative company law: text and cases on the laws governing corporations in Germany, the UK and the USA. Cambridg: University printing house, 2011.
60. Cahn A. Equitable Subordination of Shareholder Loans? // European Business Organization

- Law Review, 2006.
61. Dambrauskaitė A., Tikniūtė A. Understanding contract under the law of Lithuania and other European countries // *Jurisprudencija: mokslo darbai = Jurisprudence: research papers / Mykolas Romeris universitetas*. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas. 2011, Nr. 18(4).
 62. Eidenmuller H., Schon W. *The law and economics of creditor Protection. A Transatlantic perspective*. Hague: T.M.C. Asser Press. 2006.
 63. Ferran, E. The Place for Creditor Protection on the Agenda for Modernization of Company Law in European Union. *European Company and Financial Law Review*, Vol. 3, 2006, 2. Prieiga per internetą http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=841884. Žiūrėta 2015-04-15.
 64. Gilson, S. C. *Creating Value through Corporate Restructuring: Case Studies in Bankruptcies, Buyouts and Breakups*. New York: John Wiley & Sons Inc., 2001.
 65. Hannigan B. *Company law*. Oxford: Oxford university press, 2009.
 66. Hansmann, H., Kraakman, R. ir kt. *Agency Problems and Legal Strategies. The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
 67. Hansmann, H., Kraakman, R. ir kt. *Agency Problems and Legal Strategies. The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
 68. Iancu L. *The framework of insolvency law // Annals. Economics Science Series*, 2012.
 69. Kershaw D. *Company Law In Context: Text And Materials*. Oxford: Oxford university press, 2012.
 70. Klaus J. Hopt, Wymeersch E. *Capital markets and company law*. Oxford: Oxford university press, 2003. P. 95.
 71. Kunher, C. The Future of Creditor Protection through Capital Maintenance Rules in European Company Law. *Legal Capital in Europe, ECFR Special Volume 1*. 2006.
 72. Lazauskaitė R., Petroševičienė O. The doctrine of subordination of shareholder loans as safeguard of creditors' rights and its development in Lithuania // *International journal of development and sustainability (IJDS)*. [S.l.] : International Society for Development and Sustainability (ISDS). Vol. 2, no. 3 (2013), p. 1-8.
 73. Machado F. S. Effective Creditor Protection in Private Companies: Mandatory Minimum Capital Rules or *Ex Post* Mechanisms? Prieiga per internetą < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1568731> Žiūrėta 2015-04-14.

74. MacIntyre E. Business law. Essex: Pearson Education Ltd. 2007.
75. Mallon C. The restructure review. London: Law Business Research Ltd, 2014. P.74.
76. Mulbert, P. A Synthetic View of Different Concepts of Creditor Protection– or: a High – Level Framework for Corporate Creditor Protection // ECGI Working Paper Series in Law, 2006, 60/2006.
77. Petroševinė O. Effective protection of creditors' interests in private companies: obligatory minimum capital rules *versus* contractual and other ex post mechanisms. Socialinių mokslų studijos = Social sciences studies : mokslo darbai. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2010, Nr. 3(7), p. 213-228.
78. Restructuring & insolvency :in ... jurisdictions worldwide. London: Law Business Research, 2015.
79. Stanley D. Longhofer ir Stephen R. Peters. Protection for whom? Creditor conflicts in bankruptcy. Prieiga per internetą. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=64. Žiūrėta 2015-03-10
80. Verse, A. D. Shareholder Loans in Corporate Insolvency – A New Approach to an Old Problem. Special Issue Reform of Germany's Private Limited Company (GmbH). German Law Journal. 2008. Prieiga per internetą <https://germanlawjournal.com/pdfs/Vol09No09/PDF_Vol_09_No_09_1109-1124_Articles_Verse.pdf>. Žiūrėta 2015-04-15.
81. Баладин К.В., Белугина В.В., Галадицкая С.Н. и др. Банкротство предприятия: анализ, учет и прогнозирование. Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2006.
82. Долинская В. В. Акционерное право: основные положения и тенденции. Москва: Волтерс Клувер, 2006.
83. Ионцев М. Г. Акционерные общества. Москва: Ось, 2011.
84. Тарасенко Ю. А. Кредиторы: защита их имущественных прав. Москва: Юркнига, 2004.
85. Шаталов С. Ответственность юридических и фактических руководителей компаний перед кредиторами (зарубежный опыт)(Responsibility of Legal and Factual Corporate Executives to the Creditors [Foreign Experience]). Prieiga per internetą <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2530368>. Žiūrėta 2015-03-19.

Disertacijos:

86. Jakuntavičiūtė G. „Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė“. Daktaro

- dis. (socialiniai mokslai: teisė (01, S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
87. Petroševičienė O., *Kapitalo palaikymas kaip uždarytųjų akcinių bendrovių kreditorių teisių apsaugos priemonė*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01, S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2011.
88. Papijanc, V. Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01, S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008.
89. Tikniūtė, A. Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2006

Kita literatūra:

90. Įmonių bankroto valdymo departamentas prie LR ūkio ministerijos. Išregistruotų dėl bankroto įmonių kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės. Vilnius, 2013-09-02, Nr.(8.15.)A4-741.
91. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. Ūkio ministerija. 2009-12-03, Nr. XIP-1515
92. Įmonių bankroto valdymo departamento 2014-09-29 užsitęsusių bankrotų analizė. Nr.A4-1134.

ANOTACIJA

Reikšminiai žodžiai: *kreditoriai, kapitalas, atsakomybė, nemokumas, subordinavimas.*

Nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės turi dvejopą poveikį – viena vertus jų tikslas yra efektyviai apsaugoti kreditorių teises, kita vertus jos gali didele apimtimi riboti verslininkystės laisvę, todėl valstybės yra priverstos išsaugoti pusiausvyrą tarp minėtųjų prioritetų. Taigi šiuo tyrimu siekiama kompleksiskai ištirti Lietuvoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje taikomas nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones, kaip antai: kapitalo palaikymo institutą, bendrovės dalyvių ir valdymo organų atsakomybę, restruktūrizavimo ir bankroto bylos inicijavimą, kaip kreditorių teisių apsaugos priemonę, bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktriną, kreditoriams suteikiamas informacines garantijas bei civilinės atsakomybės draudimą.

Tyrimu nustatyta, kad ne visos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės pakankamai efektyviai apsaugo kreditorių teises, tačiau taikant jas kompleksiskai kartu su sutartinėmis priemonėmis, galima pasiekti pakankamai efektyvios kreditorių teisių apsaugos.

ANNOTATION

Keywords: *creditor, capital, liability, insolvency, subordination.*

Non-contractual measures of creditors' protection have a double impact – on the one hand the purpose of these measures is to efficiently safeguard creditor's rights, on the other hand they can restrict the freedom of entrepreneurs at large extent. Therefore the states have to maintain balance between these two priorities. This research seeks to comprehensively analyze the main non-contractual measures of creditor right protection applied in Lithuania, USA, United Kingdom and Germany. These measures of creditor rights protection are examined in the research: capital maintenance, the liability of shareholders and directors, the restructuring and bankruptcy proceedings as the measures to safeguard creditor rights, the doctrine of subordination of shareholder loans, informational creditors' guarantees, the insurance of civil liability.

The research revealed that not all non-contractual measures of creditor rights protection efficiently safeguard the creditor rights, however in case if all the measures, including contractual are used together, it is possible to achieve an effective protection of creditor rights.

UŽDAROSIOS AKCINĖS BENDROVĖS KREDITORIŲ TEISIŲ APSAUGA NESUTARTINĖMIS PRIEMONĖMIS

SANTRAUKA

Kreditoriai, siekdami apsaugoti savo teises dažniausiai renkasi sutartines priemones, o apie teises aktais jiems suteikiamas bei rinkos siūlomas teisių apsaugos priemones nepelnytai pamiršta. Šis tyrimas yra skirtas kompleksiskai išnagrinėti pagrindines nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones, jų taikymą Lietuvos Respublikoje, JAV, Jungtinėje Karalystėje ir Vokietijoje bei nustatyti Lietuvos Respublikoje naudojamų nesutartinių kreditorių teisių apsaugos priemonių naudingumą bei tikslingumą.

Darbo pirmajame skyriuje išanalizuojami veiksniai, sudarantys pagrindą apsaugoti kreditorių teises nesutartinėmis priemonėmis. Tolimesniuose skyriuose nagrinėjamos šios pagrindinės nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės: kapitalo palaikymo institutas (antrasis skyrius), bendrovės dalyvių ir valdymo organų atsakomybė (trečiasis skyrius), restruktūrizavimas ir bankroto bylos inicijavimas, kaip kreditorių teisių apsaugos priemonė (ketvirtasis skyrius), bendrovės dalyvių paskolų subordinavimo doktriną, kreditoriams suteikiamas informacines garantijas bei civilinės atsakomybės draudimą (penktasis skyrius).

Išanalizavus pagrindines nesutartines kreditorių teisių apsaugos priemones, jų taikymą įvairiose jurisdikcijose prieinama prie išvados, kad Lietuvos Respublikoje taikomos nesutartinės kreditorių teisių apsaugos priemonės yra tobulintinos, tačiau visumoje yra pakankamos kreditorių teisių apsaugai. Be kita ko nustatyta, kad dėl skirtingų valstybių vystymosi sąlygų bei požiūrio į kreditorių teisių apsaugą ir verslininkystės laisvę, vieningo efektyvaus kreditorių teisių apsaugos modelio numatyti praktiškai neįmanoma.

PROTECTION OF PRIVATE LIMITED LIABILITY COMPANY'S CREDITORS' RIGHTS BY USING NON-CONTRACTUAL MEASURES

SUMMARY

Creditors usually choose contractual measures for the protection of their rights, though they forget about the measures granted by the corporate law and ones provided by the market. This research is aimed to comprehensively analyze the main non-contractual measures of creditors' rights protection applied in Lithuania, USA, United Kingdom and Germany, as well as determine the advantages and disadvantages of non-contractual measures of creditors' rights protection applied in Lithuania.

In the first chapter of research the factors, forming the basis for protection of creditor rights by non-contractual measures are analyzed. In the next sections of the research these main non-contractual measures of creditor right protection are comprehensively analyzed: capital maintenance (second chapter), the liability of shareholders and directors (third chapter), the restructuring and bankruptcy proceedings as the measures to safeguard of creditor rights (forth chapter), the doctrine of subordination of shareholder loans, informational creditors guarantees, the insurance of civil liability (fifth chapter).

After examination of main non-contractual measures of creditor rights and their application in various jurisdictions, such conclusion is made: the non-contractual measures of creditor rights applied in Lithuania shall be improved, however in general they are sufficient to protect creditor rights. It is also concluded that due to the different conditions of development of countries and their approach of the protection of creditor rights and freedom of entrepreneurs, it is impossible to efficiently implement one model of creditor rights protection in all countries.